

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ AÇISINDAN
AVRUPA KONSEYİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Naci DOĞAN

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. M. Ali GÖKTAŞ

T. C.
Yükseköğretim Bakanlığı
Bakım ve Onarım Merkezi

İZMİR-1989

Düşünce, inanç farklı olabilir;
Lâkin, bu cevherin özü bir !

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ :	1
<u>BİRİNCİ BÖLÜM</u>	
1- HAK VE HÜRRİYET :.....	7
10- Hak'ın Tanımı :.....	7
11- Hürriyetin Tanımı:.....	7
12- Hak ve Hürriyetin Kaynağı:.....	10
13- İnsan Hak ve Hürriyetlerinin Doğusu ve Tarihi Geli- simi :.....	14
130- Hak ve Hürriyetlerin Tanındığı İlk Ülkeler:.....	17
130,0- İngiltere:.....	17
130,1- Amerika :.....	20
130,2- Fransa :.....	22
130,3- Osmanlı İmparatorluğu :.....	27
<u>İKİNCİ BÖLÜM</u>	
2- İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI ALANA GEÇİŞİ VE KORUNMASI :.....	29
20- Fikrî Hazırlıklar ve Bunların Getirdikleri:.....	29
21- İnsan Hakları Evrensel Bildirisi :.....	41
22- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri:....	44
220-Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme :.....	45
221- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme :.....	47
<u>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</u>	
3- AVRUPA'DA SİYASAL BİRLEŞME :.....	50
30- Siyasal Birleşme :.....	50
31- AVRUPA KONSEYİ :.....	57
310- KURULUŞU :.....	57
311- AMAÇLARI :.....	57
312- ORGANLARI VE İŞLEYİŞİ :.....	60
312,0- BAKANLAR KOMİTESİ :.....	60
312,1- PARLAMENTERLER MECLİSİ :.....	62
312,2- SEKRETERYA :.....	63
32- AVRUPA KONSEYİ VE TÜRKİYE :.....	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4- AVRUPA KONSEYİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ:....	84
40- SÖZLEŞMENİN HAZIRLANIŞI :.....	84
41- Hedefler :.....	85
42- İnsan Haklarının Korunması ile İlgili Hükümler :....	86 X
420- Yasama Hakkı :.....	87
421- Hürriyet ve Güvenlik Hakkı :.....	88
422- Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı :.....	89
423- Fikir ve İnanç Hürriyeti :.....	90
424- İşkence, Kölelik ve Angarya Yasağı :.....	91
425- Ceza Yasalarının Geriye Yürütülmemesi Hakkı :....	91
426- Mülkiyete Saygı Gösterilmesi Hakkı :.....	91
427- Eğitim ve Öğretim Hakkı :.....	92
428- İkâmet ve Seyahat Hakkı :.....	92
429- Esitlik İlkesi :.....	93
43- Hak ve Hürriyetlerin Kısıtlanması :.....	93
44- İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİNİN KORUNMASININ DENETİMİ:	96
440-İnsan Hakları Sözleşmesine Dayanan Denetim :.....	96
440,0- Denetim Mekanizmasının Yapısı :.....	96
440,00- İnsan Hakları Komisyonu :.....	100
440,01- Bakanlar Komitesi :.....	100
440,02- İnsan Hakları Divanı :.....	101
440,1- Denetim Mekanizmasının İşleyişi :.....	101
45- AVRUPA KONSEYİNİN İNSAN HAKLARIYLA İLGİLİ	
TAVSİYE KARARLARI VE DİĞER ÇABALAR :.....	103

BESİNCİ BÖLÜM

5- AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE BİREYSEL BAŞVURU	
HAKKI :.....	109
50- Komisyon Yetkisinin Tanınması :.....	113
50,0- Komisyon Yetkisini Tanımada Çekince Konabilir mi?	114
50,00- Çekince Konulamaz Görüşü :.....	115
50,01- Çekince Konulabilir Görüşü :.....	116
51- Divanın Yetkisinin Tanınması :.....	116
52- Komisyona Başvurma :.....	118
520-Komisyona Başvurma Zamanı :.....	119
521-Aleyhinde Başvurulabilecekler :.....	120
522-Başvurunun Yol ve Yordamı :.....	120
523-Başvurunun Komisyonca İncelenmesi :.....	121

	<u>Sayfa</u>
6- AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE :.....	125
7- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ :.....	133
<u>E K L E R</u> :.....	143
EK I.- İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ :.....	144
EK II.-Avrupa Konseyi'nin Çalışma Alanları(Sem.1):....	149
EK II.-İnsan Haklarını Koruma Kurumlarının İşleyişi(Sem.2) :.....	150
EK III.-AVRUPA İNSAN HAKLARI VE ANA HÜRRİYETLERİ KORUMAYA İLİŞKİN SÖZLEŞME :.....	151
KAYNAKÇA :.....	163

G İ R İ S

Evren ve insan-İNSANIN AMACI.-

17.yüzyıl Fransız düşünürlerinden Pascal(Blaise Pascal:1623-1662),Apologie(1) adlı düşünsel eserinde, evrenin sonsuzluğu ve gizemliği karşısında insanla ilgili değerlendirmesini yaparken vardığı sonucu şu sözlerle dile getirir:

"Sonuç olarak, doğada insan ne ki ? Evrenin sonsuzluğu karşısında insanın ne değeri var ki ? -İnsan, olsa olsa- doğada bir kamış, evrenin sonsuzluğu karşısında bir hiç, hiçe göre herşey, herşey ile hiç arasında bir değer."(2)

Bir yandan Janséniste (3) düşüncenin yoğurduğu bir aile ortamında yetişmiş, öte yandan hâlâ insanın fiziksel yetenekleri ile moral değerlerinin hiçe sayıldığı Ortaçağ skolastik felsefesinin izlerini taşıyan bir zaman diliminde yaşamış olan Pascal Blaise gibi bir düşünürün, insanla insanın değer ve haysiyeti konusunda vardığı sonucu yargılayacak değiliz.Zira üretilen her düşünceyi, ortaya atılan her fikri, ilgili olduğu zaman ve mekân içinde değerlendirmek gerekir.Ancak, şu kadarını söyleyelim ki, evren ve evrenle birlikte, insan haricindeki canlı-cansız tüm varlıklar insan için yaratılmışlardır.Evrensel sistemin her hal-kasında görülen olgu ve bu olgunun meydana getirdiği sonuç, in-

(1)Apologie(Fr.):Eskiden yazarların ortaya attıkları yeni ve özellikle felsefik fikirlere yapılacak muhtemel eleştirilere karşı eserlerinin başına koydukları "Müdafaanâme".

(2)"Car enfin,qu'est-ce que l'homme dans la nature ? Et qu'est-ce que l'homme à l'égard de l'infini ? Un roseau dans la nature, un néant à l'égard de l'infini, un tout à l'égard du néant, un mi -

sana, insan hayatına yöneliktir.

Peki ama, bu denli yüksek değerlere sahip olan insan türünün amacı nedir ? Ne olabilir ? Bu amaç, sadece dünyaya gelmek ve bir asırlık bir zaman dilimini dahi nâdiren aşabilen kısacık ömrünü tamamlayıp tekrar bilinmeyene geçmek midir ? Eğer bu öyle ise, düşünen, üreyen ve üreten bir tür olmasına ne gerek vardı...

Hayır ! İnsanın, insan hayatının amacı, sadece şöyle veya böyle ömür tüketmek olamaz. İnsanın amacı, olsa olsa, insanı mutlu kılmak olabilir, ancak ! Daha az acı, daha çok sevinç, daha anlamlı ve onurlu bir hayat yaşamak olsa gerek insanın amacı... İnsan vardır ki, bitkiden farkı yok; güneşle doğar, gün batımıyla ölür. İnsan vardır ki, efendisinden bir koşum hayvanı gibi muamele görmüştür zamanında. İnsan vardır ki, insandan yana, insanlık adına yapmak istediklerini yapamamış, gözleri açık, akıp gitmiştir öte dünyaya. Ve insan vardır ki, cismen yok olmuş, ancak kitap sayfalarında ve bilinçli dimağlarda hâlâ yaşamakta...

Demek oluyor ki; insanın, insan hayatının amacı, mutlu olmak, mutlu kılmak ve öldükten sonra dahi yaşamaya devam etmektir. Yukarıda sözünü ettiğimiz Fransız düşünür Blaise Pascal, insanın güçsüzlüğünü, hiçliğini sık sık vurgulamakta ısrar etmesine rağmen, yine de -tek dahi olsa- bir büyüklük görmüştür insanda: İnsanın düşünen bir varlık olduğu.

Öyleyse insan, çift yönlü üretken bir varlıktır. Onu, diğer canlı türlerden ayıran, hem bedensel ve hem de zihinsel bir üretkenliğe sahip olmasıdır. Zihinsel üretkenliğinin yanısıra be-

lieu entre rien et tout."

(3) Hollandalı ilâhiyatçı Jansénius'un fikirlerine dayalı eğitim veren, koyu kaderciliği savunan kilise okuluna mensup kimse.

densel üretkenliği de, diğer canlı türlerin aksine, içgüdüsel (instinctif) değil, iradeli (volontaire) ve bilinçli (conscientieux) olması, onu, evrenin yaradılışının temel nedenini oluşturmaya yetmiştir.

İnsanın bedensel üretkenliği, kendi türünün hayatını idame ettirmesi için gerekli temel koşul olduğundan, ilk insanın dünyaya gelmesiyle başlamış ve evrensel sistemin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Lâkin düşünsel üretkenliğinin (productivité mentale) dış dünyaya aksedebilmesi, bazı gerekli ve yeter koşulların varolması, buna müsait ortamın yaratılmasıyla mümkündür. Bu elverişli ortam, bu gerekli koşullar nelerdir, neler olabilir acaba ? Bu müsait ortam, insanın insan olması hesabıyla sahip bulunması gereken "HAKLAR" ; gerekli koşullar ise, kendisine tanınması elzem olan "HÜRRİYETLER" dir. Kendisini oluşturan insan süjelerine bu iki unsuru tanımayan ya da sağlayamayan bir sosyal sistem, yapısı itibariyle eksik (fautif), işleyişi itibariyle olgunluktan uzak (imparfait) tır.

Meseleye bu açıdan bakıldığında, insanın fiziksel ve ruhsal hayatının bütünden ayrılmaz birer parçası haline gelmiş insan hak ve hürriyetleri gibi birbirine bağlı ve de birbirinin türevi durumunda olan bu iki olgunun tekrar tekrar irdelenip incelenmesinin ne denli elzem olduğu ve ne büyük bir önem arzettiği tüm açıklığıyla ortaya çıkmaktadır.

Öyleki, yukarıda da değindiğimiz gibi, evrenin en değerli varlığı insan, insanın en anlamlı yönü, hak sahibi ve hür olma vasfını haiz bir canlı olmasıdır. Hür yaşama hakkını kendisine

sağlayan ise, onun hem bedensel hem de zihinsel üretkenlik güç ve yetenekleriyle mücehhez olmasıdır. Bu güç ve yeteneklere sahip olmasının yanı sıra bunları bilinçli ve iradeli olarak kullanabilmesi, kendisine diğer canlı türlere göre ayrı bir üstünlük kazandırır. Kaldı ki; insanda, yine başka hiçbir canlıda bulunmayan önsezi (altıncı his), fizik ötesi iletişim (telepati) gibi, henüz mahiyeti ve ölçüsü kesin olarak bilinmeyen, kaynağı ve sınırları keşfedilmemiş bir dizi üstün vasıflar da vardır.

İşte insan, ancak ve ancak bu güç ve yeteneklerini kullanabildiği, sözcüğün bütün anlamlarıyla üretimde bulunabildiği oranda önem kazanır. Bunu da kendisine sağlayacak olan siyasî iktidardır. Siyasî iktidar ise, toplum iradesine dayandığı ölçüde meşru, insan hak ve hürriyetlerine önem verdiği oranda idealdir.

Lâkin günümüzde, insan hak ve hürriyetleri kalitatif olduğu kadar kantitatif yönden de öylesine artmıştır ki; Devletin, bunların tümüne aynı anda önem ve öncelik vermesi, kabul ve teminat altına alması adeta imkânsızlaşmıştır. Özellikle teknolojik ve demografik gelişmelere bağlı olarak beşerî ve dolayısıyla toplum - sal ihtiyaçlar gittikçe artmakta, bu gelişmelerden birincisi, ihtiyaçların kalitatif şiddetini yükseltirken, ikincisi, kantitatif yönünü artırmaktadır. Bu yüzden de Devlet, kişi ihtiyaçlarını karşılamak üzere sahip bulunduğu ekonomik imkânlarla kısıtlı olduğundan, ister istemez cimri davranmak zorunda kalırken, vatandaş da, çağdaş " insan onur ve haysiyetine yarışır, bir yaşam " için ihtiyaç duyduğu imkânları sağlayıp düzenli bir şekilde dağıtması

amacıyla seçtiği ya da şöyle veya böyle işbaşına getirdiği siyasî iktidardan cömert davranması yolunda taleplerde bulunmaktadır. Böylece aynı alanı paylaşmak isteyen iktidarlar kişi arasında bir menfaat çatışması oluşmakta ve bu durum sürüp gitmektedir. Ancak, elindeki güç ve imkânlarla kişiye göre üstün olan iktidar, bazen kişilerden gelen istekleri bastırmaya çalışırken toplumu karşısına alabilmektedir. Yazılı veya sözlü olarak topluma mal olmuş yasalarla sağlanan hakları teslim etmekten kaçınması halinde hürriyetleri de çiğneme yoluna girmektedir.

Öyleyse Siyasî İktidarın, kişilere karşı yüklendiği sorumluluğu kim denetleyecektir ? İşte asıl sorun budur. Gerçi bu sorun demokratik bir düzende "kuvvetler ayrılığı" ilke ve sistemiyle çözümlenmiş görünmekte, yasamanın yürütmeye üstünlüğü, yargının yasama ve yürütmeye üstünlüğü ve her üç kuvvetin de Anayasa'nın ruhuna ve lafzına tâbi olması yoluyla gerekli denetimin sağlandığı kabûl edilmekte ise de, zaman zaman ve özellikle istikrarsız dönemlerde bu denetim mekanizmasının işlemediği gözlemlenmektedir. Böyle bir ortamda her üç kuvvet de yozlaşabilmekte, karar ve eylemlerinde her biri başına buyruk hareket etme eğilimini göstermektedir. Böyle bir düzen içinde Anayasa ile birlikte insan(vatandaş ve azınlıkların) hak ve hürriyetleri rafa kaldırılmaktadır.

Bunu önlemek için ise, kuvvetlerin denge ve tarafsızlığını sağlayacak başka bir müessesenin, başka bir merciin varlığı kaçınılmaz olmaktadır. Bu da, olsa olsa, bu amaçla kurulup çalışan ve çok sayıda Devletin benimseyip bir akitle bağlandığı uluslara-

rası bir teşkilât olabilir.Öyle bir teşkilât ki; hem üye Devletlerin temsilcilerinden oluşacak, hem de bu Devletlerin, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde insan hak ve hürriyetlerinin tanınması ve korunması ile ilgili taahhütlerine ne derece sadık kaldıkları denetleme görev ve yetkisine sahip bulunacak.Denebilir ki böyle bir teşkilât, hüviyeti itibariyle " Hakem ", görevi itibariyle " Hâmi ", yetkisi itibariyle " Hâkim " olarak ortaya çıkmaktadır.Bu üçlü fonksiyonu yerine getirirken elinde üç araç mevcuttur: " Uzlaştırma ", " Arabuluculuk ", " Müeyyide uygulama ".

Ülkemizin, Ortak Pazara resmen girme aşamasında bulunduğu şu dönemde, kişisel, toplumsal ve ulusal hak ve hürriyetlerle olduğu kadar millî benlik ve bütünlüğümüzle bu denli yakın ilişkisi olan uluslararası organizasyonları araştırma ve çalışmalarıma konu etmek, elbette yararlı ve gereklidir.Bu organizasyonlar arasında, insan hak ve hürriyetlerine saygılı, bunların gözetim ve korunmasını temel amaç edinmiş ve bu amaca ulaşmada benzerlerine oranla daha etkili bir denetim mekanizması kurabilmiş uluslararası teşkilât, Türkiye'nin de üyesi bulunduğu Avrupa Konseyi'dir.Avrupa Konseyi, Uluslararası bir teşkilât olarak insan hak ve hürriyetlerinin tanınması ve korunması ile ilgili görev, yetki ve çalışmaların esasını teşkil ettiği cihetle tezimize konu olarak seçilmiştir.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

1-HAK VE HÜRRİYET.

10-Hak'ın Tanımı - Hak(Fr.Droit, Alm.Recht, İng.Right, İtl.Di-ritto, İsp.Derecho, Lat.Ius Iura)Arapça bir terim olup, dar anlamda, "Adaletin gerektirdiği ya da birine ayırdığı şey...Tüze (adalet) ve türe(hukuk)anlamlarında da kullanılır.

Fransız lisanında hem hak hem de hukuk anlamlarında kullanılan bu sözcük bir ansiklopedide şöyle tanımlanmıştır: "Aynı cemiyeti meydana getiren fertler arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar bütünü/Bu kuralları inceleyen bilim/Bir işlevde bulunma, bir şeyden yararlanma, onu kullanma veya başkasından bir şey talebetme ehliyeti." (4)

11-Hürriyet'in Tanımı - Hürriyet (Fr.liberté, İng.liberty, Alm.Freiheit, İtl.liberta, Lat.libertas, Arp.hurriya), hak gibi Arapça kökenli bir terim olup, 'insanın herhangi bir konuda sahip olduğu hakkı kullanabilmesi olanağı anlamına gelmektedir. " Hürriyet ", "Hak" teriminin bir türevi, bir sonucudur.Öyle ki,hakkın bulunmadığı bir ortamda hürriyetten söz edilemediği halde, hürriyetin bulunmadığı bir ortamda hak mevcut olabilmektedir. Bu iki terimi biribirine bağlı olarak tanımlayacak olursak, insanın gerek kendi üzerinde, gerekse içinde yaşadığı fizikî ortamın maddî ve manevî değerleri üzerinde sahip olduğu tasarruf ehliyetine " Hak ", bu ehliyetin, kendisinin bağlı bulunduğu siyasal sistem ve sosyal çevre tarafından tanınmasına " Hürriyet " denir.İnsanın sırf insan olması vasfıyla doğuştan sahip olduğu

(4)Dictionnaire Encyclopédique Pour Tous,Librairie Larousse, Paris,1972,s.334.

ve beraberinde getirdiği hak ve hürriyetlere ise " Temel Hak ve Hürriyetler " ya da " Doğal Haklar " (Droits Naturels) adı verilir.

Hürriyet kavramının tarihi süreç içinde birçok yazar, hukukçu ya da düşünür tarafından pek çok tanımları yapılmıştır.Örneğin Acton,hürriyeti tanımlarken " Benim hürriyetten anladığım, herkesin kendine düşeni yapması ve bunu yaparken iktidardan, çoğunluktan ve yerleşmiş törelerden çekinmemesidir." (5) diyor. Harold Laski ise hürriyeti şöyle tanımlıyor : " Hürriyet, çağdaş uygarlığın gerektirdiği toplumsal koşullar içinde kişinin mutluluğunu sağlamak için herhangi bir kısıtlamaya başvurulmamasıdır." (6) Fransız düşünür Voltaire de hürriyeti tanımlarken : " Hürriyet, iradenizin, mutlak bir zorunlulukla istediği şeyi kişiliğinizin yapmaya alışmasındaki kudrettir." gibi bir ifade kullanıyor. (7)

Görülüyor ki, hürriyetin ne olduğu, sınırlarının nereye kadar uzanabildiği konusunda çok değişik tanımlamalar yapılmıştır. Nitekim, Fransız yazar, düşünür ve hukukçu Montesquieu bile hürriyetin tanımı konusunda, " Bu kadar değişik anlama gelebilen, zihinleri bu denli uğraştıran başka bir kelime yoktur" (8) demekten kendini alamamıştır.

Hürriyetin en veciz tanımı, kanımızca, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde yer alan tanımdır : " Hürriyet, başkasına zarar vermeyen herşeyi yapabilmektir. Böylece, bir insanın haklarının sınırını, diğerlerinin hakları belirler. Bu sınırlar ise, ancak yasalarla çizilir." (9). Gerçekten böyle bir

(5) Acton John Emerich; The History of Freedom and other essays, London, 1907 (Macmillan), s.3.

(6) LASKI, Harold; Liberty in the Modern State, London 1948, s.48.

(7) VOLTAIRE, Felsefe Sözlüğü III. İst. 1945, M.E.B. Yay. s.182.

(8) MONTESQUIEU, Esprit Des Lois, Paris, 1969, s.110.

tanım, hem hürriyetin ne olduğunu, hem sınırlarının nereye kadar uzandığını, hem de kaynağını açıkça ortaya koymaktadır.

Aslında tüm bu hürriyet tanımlamaları, ifade olarak farklı gibi görünmekle birlikte, hepsi bir özde birleşmektedir; bu da, hürriyetin, kişinin istediğini yapabilmesi demek olduğudur. Pek gariptir ki, bu öz, aynı zamanda mutluluk denen olgunun (phénomène) da özü durumundadır. Keza mutluluğu tarif edecek olursak en veciz ve mantıklı bir ifade ile, "Mutluluk, kişinin istediğini yapabilmesidir" deriz. Bundan da anlaşılıyor ki, hürriyet, insanın mutlu olması veya mutlu kılınmasıdır. Lâkin, mutlu olmak ve mutlu kılmak aynı şeyler değildir. Her ikisi de insana yönelik olmakla birlikte, aynı kişiyi belirtmemektedir. Bu, âdeta bir madalyonun iki yüzü gibidir...

İnsan hak ve hürriyeti iki yönlü bir olgudur. Mutlu olmak yolunda mutsuz kılmak, ya da birini mutlu kılarken bir başkasını mutsuzluğa itmek, hürriyet değil, gasptır, zulümdür, adaletsizliktir. Demek oluyor ki, hürriyet sınırsız değildir. Herhangi bir toplumsal birimde, birinin sahip olduğu hürriyetin sınırını bir başkasının hürriyetinin başlangıcı belirler. Başka bir deyişle, her türlü hak ve hürriyetin sınırı, başkasına zarar vermeyecek yere kadar uzanır. Tabiatıyla bu sınırları çizecek güç, Devlettir. Yazılı ve/veya yazısız kurallar, devlet tasarruflarını yönlendirir. Bu kuralların verdiği yetkiye Egemenlik, bu egemenliğin kullanılmasına da İktidar adı verilir. Yazılı veya sözlü bu kurallar, insan tarafından ve yine insan için ortaya konmuş bulunduğu için, Egemenlik'in asıl kaynağı toplum, dolayısıyla fert ve ferdin sa-

hip olduğu hak ve hürriyetlerdir.Nitekim, ulu önder Atatürk, bu gerçeği en veciz şekilde dile getirmiştir : " Egemenlik, kayıtsız-şartsız milletindir."

12-Hak ve Hürriyetin Kaynağı-

Yukarıda, tanımlar arasında ilintili bir muhakeme yolu izleyerek, hürriyetle mutluluğun aynı şeyi ifade ettikleri ve temelde özdeş oldukları sonucuna varmıştık.Buna göre ; mutluluğun kaynağını araştırıp ne zaman ya da ne ile başladığını ortaya koyabilirsek, aynı zamanda hürriyetin de kökenine inmiş oluruz.Bu konuda en aydınlatıcı bilgiyi Rousseau'da bulabiliriz.1754 yılında Académie Française'in Eşitsizlik konusunda açmış olduğu bir yarışmaya katılmak üzere kaleme aldığı ve " İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kökeni ve kaynağı üzerine nutuk "(10) biçiminde tercüme edebileceğimiz eserindeki fikir ve düşüncelerinin konumuzla ilgili olanlarını şöyle özetleyebiliriz : İnsanoğlu ilkel hayatı yaşarken hür ve mutluydu.Bu hal devam ettiği müddetçe kendisi de mutlu olmuştur.Bu dönemlerde herkes dilediğince doğanın sayısız nimetlerinden, toprağın bereketinden, havasından, suyundan, meyesinden, ormanından hür olarak yararlanabilmıştır.Bu hürriyeti kısıtlayacak herhangi bir dış etken yoktu.Zira herhangi bir kişisel mülkiyet sözkonusu olmadığından, bütün bu nimetler, topluluğun tümüne aitti.Tarihi bir gerçek gözüyle baktığı bu varsayımın bundan sonraki kısmını bizzat Rousseau'dan aktaralım : " Vakta ki, biri çıkıp, burası benim, şurası senin olsun dedi, o andan itibaren mülkiyet doğdu ve beraberinde mutsuzluğu do-

(10)ROUSSEAU,Jean Jacques,Discours sur l'Origine et Fondement de l'Inégalité Parmi les Hommes,Paris,1950,s.3.

ğurdu.(11).O'na göre mülkiyet, tüm mutsuzlukların, tüm cinayetlerin, tüm savaşların, tüm sefaletlerin yegâne müsebbibidir.Oysa mülkiyet, insanın doğuştan sahip olduğu veya olması gerektiği bir doğal hak değil, bir gasptır.Mülkiyet, aynı zamanda doğal toplum düzenine ters düşen uygar toplum düzeninin temelini, kaynağını oluşturmuştur.Zira uygar cemiyet düzeni, mülkiyet üzerine kurulmuştur.

Görüldüğü gibi Rousseau, mutlulukla hürriyeti, hürriyetle eşitliği bir tutmuş, her üçünü özdeştirmiştir.Keza, eşitsizliğin kaynağı ile ilgili olarak şöyle der : Kölelikle sefaletin ekinlerle birlikte filizlenip boy attığını şimdiden görür gibiyim.(12). Gerçekten de, kölelik müessesesinin altın çağını yaşadığı dönemlerde ve bu müessesenin tahakkümünde ıstırap dolu bir ömür tüketmiş insancıkları gözönüne alınca, Rousseau'nun sözlerindeki gerçeği daha iyi anlar ve O'na hak vermek zorunda kalırız.

Rousseau'ya göre bu eşitsizliğin şiddetini asgariye indirecek bir toplum düzenine gerek duyulmuştur.Bu toplum düzenini sağlayacak olan da Otorite'dir, Siyasal Sistem'dir.Lâkin, eşitsizliği, dolayısıyla hürriyetsizliği bertaraf etmek amacıyla tesis edilen siyasal güç(otorite), iktidar olma amaç ve görevlerini, unutmuş görünerek bir kenara itmiş, toplumun, dolayısıyla genel iradenin kendisine devrettiği yetkileri, kişisel çıkar ve ihtirasları uğruna kullanmaya başlamıştır.Eşitsizliği yok ederek, eşitlik ve hürriyeti tesis etmek amacıyla yola çıkmış, fakat eşitsizlik ve tutsaklığı getirmiş, onları kurumlaştırmıştır.

Ferdi hak ve hürriyetlere baskı öylesine artmış ki, insan, in-

(11)"Dès que l'un a dit ceci est à moi, cela est à toi, le malheur surgit."

(12)" On vit bientôt l'esclavage et la misère germer et accroître avec les moissons.":Discours sur les sciences et les arts, (1750),s.270.

sanı bir eşya, bir emtia gibi alıp satmaya, insan, insanı bir koşum hayvanı gibi, gözlerini bağlayıp değirmende öğütgene koşmaya ya da tarlada kara sabanı arkasından çektirmeye, saltanat tahtını omuzlarında taşıttırmaya, arenalarda, hayatı pahasına, canavarlaşmış hayvanlarla, ve daha kötüsü diğer gladyatörlerle de boğuştu - rup bir eğlence objesi gibi kullanmaya başlamıştır. Ve kişinin, kit - lelere tahakkümü öylesine kesifleşmiş, insan hak ve hürriyetleri - ne karşı zulüm, sömürü ve işkence o denli kök salmış ki; 17.yüzyıl Fransa'sında bile, iktidar sahibi monark, "Devlet, benim " diye - rek kendini " Mutlak Kral ", " İlâhî Güç " ilan etme cür'etini gösterecekti.(13)

Bütün bu açıklamalardan anlaşıyor ki, insanoğlu, toplu ya - sama düzenine geçtiği andan itibaren, sahip olduğu hak ve hürri - yetlerle aynı alanı paylaşmak isteyen, kendisine rakip ikinci bir güç doğmuştur. Bu, kendi hak ve hürriyetlerinin sağlanması ve ko - runması amacıyla kendi eli ve iradesiyle tesis ettiği bir güçtür: Siyasî İktidar. Bu bakımdan iktidarın egemenlik gücünün sınırları nereye kadar uzanmalıdır ? sorusu, günümüzde bile temel bir so - run olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun aynı zamanda tarih bo - yu, yönetenler ile yönetilenler arasında süregelen fikirsel ve bedensel bir takım kanlı çatışmaların ana nedenini oluşturmuştur.

Su halde denebilir ki ; en iyi iktidar, kendi egemenlik gücü ile kişinin temel hak ve hürriyetleri arasında gerekli dengeyi sağlayabilen siyasî sistem ve onun icraatıdır. Tarihin en güçlü doktrini olarak telâkki edebileceğimiz LİBERALİZM, bu amaçtan

(13)14.Louis:(1638-1715): Yönetim hakkını Tanrı'dan aldığını, hükümrân olduğu topraklar üzerinde halkı Tanrı adına yönettiğini, otoritesine karşı gelmenin, Tanrı buyruğuna karşı gelmek demek o - lacağını tebâsına empoze ederek koyu bir istibdat yönetimi ile tahtını ve tacını ölünceye kadar, tam 72 yıl muhafaza etmiştir.

doğmuş ve bu amaca yönelmiştir.

Sonuç olarak, insan hak ve hürriyetlerinin kaynağı, ilk insanın dünyaya gelmesiyle başlamış, ancak nesli çoğaldıkça ihtiyaçlar artmış, artan ihtiyaçlara oranla çevrede mevcut kaynak ve imkânlar kıt gelmeye başlamış ve bir bölüşüm sorunu ortaya çıkmıştır. Bu bölüşüm sorununu kendi adına çözümleyecek bir otoriteye ihtiyaç duyulduğundan, sahip olduğu hak ve hürriyetlerin kullanılması yetkisini, ihdas ettiği otoriteye devretmiş, ancak bu makam, zaman zaman bu hakların tümünü kendine maletme yoluna başvurmuş ve, sözüm ona, " genel yarar " adına despotça hareket ederek özel yararı ortadan kaldırırcasına kısıtladığı gibi genel yararı da baskı altında tutmuştur.

Şimdi, insan haklarının, insanoğlunun toplu yaşama düzenine (sivil toplum) girdiğinden bu yana belli başlı içtimai birimlerde, tarihi süreç içinde nasıl doğup geliştiğini incelemeye çalışalım. Şüphesiz ki, böyle bir inceleme çok yanlı ve çok geniş kapsamlı, başlı başına bir konu oluşturduğundan, bizim buradaki çalışmamız, konumuzla ilintili olarak birkaç örnek vermekten öteye geçmeyecektir.

Ancak hemen belirtelim ki, hak ve hürriyetlerden söz açıldığında, kişinin, öncelikle kendisine karşı, ikinci olarak da kişinin başkalarına karşı, ve nihayet kişinin siyasal iktidara karşı korunması şeklinde birbirinden farklı üç düzey içinde meseleyi ele almak gerekir. Lâkin, çalışmamızın ağırlık noktasını, konumuzla daha girift ilişki içinde bulunduğundan, bu üç yaklaşımın sonuncusu oluşturacaktır.

13 -İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİNİN DOĞUŞU VE TARİHİ GELİŞİMİ-

Gerek hukukçular gerekse siyaset bilimciler, insan hak ve hürriyetlerinin doğuşunu, genellikle XVI. yüzyılda, Avrupa'da başlayan düşünce akımlarıyla başlatıyorlar. Bu yüzyıldan önce bir hürriyet anlayışı yok muydu acaba ?

Meselâ " Eski Yunan sitelerinde bir hürriyet anlayışı, bir hak uygulaması yok muydu ? Eski Yunanlılardan söz açılınca, Yunan sitelerindeki demokrasi fikri takıllı verir aklımıza. Yunanda uygulanan demokrasi, doğuda uygulanan mutlak krallığın, baskı yönetimlerinin bir karşıtı olarak ele alınıyordu. Antik sitelerde çoğunluğun egemenliğine dayanan bir yönetim biçiminin varlığı, birçok kimseyi yanıltmış, bu sitelerde bir hürriyet bulunduğuna kanısını uyandırmıştır. Azınlık baskısının ne denli kötü olduğu herkesçe málumdur; ama unutmamalı ki, çoğunluğun baskısı da kötüdür, tehlikelidir ve bundan kurtuluş daha da zordur. Çoğunluğun baskısı karşısında azınlığın elinde hiçbir güç yoktur. Yunan sitelerinde bir yasa düşüncesi vardı, ama yasa yapıcı, yasanın üstünde sayıyordu kendisini. Bu yüzden, egemen yurttaşın istediğini yapabilmek yetkisi bir bakıma sınırsız oluyordu. Buna karşı koyabilecek başka bir güç yoktu toplumda. Kendi yaptıkları yasalardan başka hiçbir güce boyun eğmek zorunda değillerdi. Bundan ötürü de Avrupa'da hürriyet düşüncesinin öncüsü sayılan Atina .

Sitesi, kolaylıkla zorbalığa kayıvermişti."(14).

Yunan sitelerinde yaşayanlar kesinlikle Devletin baskısı altında idiler ve bugünün hürriyet düşüncesinden habersizdiler. Atina'da fert, sitenin kanunlarına tâbi idi ve bugünkü telâkkilerimize uygun bir anlayışla, kanun hakimiyeti prensibi vardı. Fakat kanun, kişi hayatını en küçük teferruatına varıncaya kadar kayıtlar altına almakta, kişiyi her türlü faaliyet ve münasebetlerde âdeta kısıklara bağlamakta idi... Atina demokrasisinin anladığı hürriyet bu sebepten dolayı daha ziyade siyasî hürriyet idi, yani vatandaşların, sitenin idaresine katılma ve sitenin resmi organlarını seçme hürriyeti idi.(15). Fransız tarihçi Fustel de Coulanges (1830-1889), La Cité Antique adlı eserinde aynı konuya şöyle değiniyor : " Antik dünyada yaşayanların özel hayatları bile Devletin boyunduruğu altındadır. Birçok Yunan sitelerinde erkeklerin bekâr kalmaları yasaktı. Isparta sitesinde yalnız bekâr erkekler değil, geç evlenen erkekler bile cezalandırılırdı. Atina'da Devlet, her istediğini çalışmaya zorlayabiliyor, Isparta'da ise işsiz durmak suç sayılıyordu. Isparta yasalarında kadınların saç biçiminin nasıl olacağı açıklanmış, Atina'da ise kadınların yolculuğa çıkarken yanlarına ancak üç elbise alabilecekleri koşulu konulmuştu. Rodos'ta sakal traşı olmak yasaktı, Isparta'da ise herkes bıyıklarını kestirmek zorundaydı."(16)

Roma'da da hürriyet anlayışı açısından durum pek farklı sayılmazdı. Burada da görünüşte bir hürriyet mevcuttu; oysa bu hürriyet aslında korkunç bir baskıyı kamufle etmekteydi. Nerva misa-

(14) Prof. Dr. AKIN, F. İlhan, Kamu Hukuku, Temel hak ve özgürlükler, İst. 1979, s. 277, 278.

(15) KÜBALI, Hüseyin Nail, Anayasa Hukukunun Genel Esasları ve Siyasî Rejimler, İst. 1964, s. 319.

(16) FUSTEL DE COULANGES, La Cité Antique, livre III, Paris, 1960. s. 265-266.

li, César misâli, hürriyetten pek yana gibi görünen imparatorlar bile aslında hürriyet ve demokrasi maskesi arkasında koyu bir istibdatla yönetiyorlardı. Ve elde ettikleri zaferlerle, kamuoyunun dikkatlerini başka tarafa çekiyor, kendilerinde karizmatik bir yön bulunduğu intibahı empoze etmek istiyorlardı. Yine de denebilir ki, Roma'da az dahi olsa, halk zaman zaman imparatorlarından birtakım tâvizler koparabilmişlerdir. Hatta son zamanlarda bu tâvizler, imparatorluk sınırları dışındakilere de tanınmaya başlamıştır. Buna rağmen bu tâvizler gerçek anlamda hak ve hürriyet sayılmazdı. Kölelik bu dönemlerde bir kurum haline gelmişti.

Bilhassa Ortaçağ Avrupa'sında da kişi hak ve hürriyetleri, kâh kilise tarafından, kâh derebeyleri tarafından baskı altında tutulduğundan, gerçek anlamlarını kazanamadı. Bu çağda her derebeyin kendi toprağı üzerinde mutlak bir egemenliği vardı. Bu egemenlikten etkilenmeyen tek kuvvet din adamları ve kilise idi. Neden sonra derebeyleri ile kilise arasında uzun süren çatışmalar başgösterdi. Bu çatışmaların ise, hürriyetin gelişip yerleşmesinde büyük katkısı oldu. XVI. yüzyıla kadar Devleti, daha doğrusu mutlak iktidarı yansıtan kralın, herşeyin üstünde bir hakkı ve gücü vardı. Bunun sınırlandırılması, ancak din adına mümkün olabiliyordu. Ne var ki, zaman geçtikçe mutlak iktidarın kutsal sınırdan başka bir sınırla, doğal hukuk ve doğuştan haklar kavramları ile sınırlanmaya başladığı görüldü.

İnsan hak ve hürriyetlerinin bildirilerle açıklandığı XVIII. yüzyıl ile, bu hak ve hürriyetlerin düşünce olarak ileri sürüldüğü XVI. yüzyıl arasında kalan bir yüzyıllık süre içinde halk ege-

menliğı ve kişi hürriyetleri yönünden bir gelişme değil, aksine bir daralma görülmüştür. Gerçekten de Rönesans ve Reform gibi çok önemli olaylardan sonra insan hak ve hürriyetlerinin büyük ölçüde pekiştirilmesi ve korunması beklenirdi. Oysa, XVII. yüzyıl Avrupa'sında, bir merkeze bağılı zorba yönetimleri ortaya çıkmıştır. Bunun en açık nedeni, uzun süren din savaşlarında Avrupalı halkın yorgun düşmesi, dolayısıyla huzur ve rahatı için - hürriyet adına olsa bile - herhangi bir savaşı pırışmaktan kaçınmasıdır. Bu dönemde yaşayanlar, kurulu düzeni sürdürmeyi, bir otoriteye bağlanarak kargaşaya düşmemeyi seçmişlerdir. Ama nede olsa artık ortaçağ derebeylik düzenine dönüş düşünülemezdi. Burjuva sınıfı ortaya çıkmış, ticaret ve sanayiın gelişmesi ile insanların gözü açılmıştı. Bu bakımdan XVIII. yüzyıl da bütünü ile toplumun ve insanların gelişmesinde gene de önemli olmuştur. Bu yüzyılda savunulan mutlak kralıklar bile büyük bir otorite ile yönetimlerini sürdürüyorlardı, ama, halkın, yurttaşların da hakları bulunduğu, bazen din adına, bazen doğuştan haklar adına kendilerine hatırlatılıyor, yavaş yavaş yeni bir düşünce, yeni bir hukuk anlayışı doğuyordu. (17)

130-İNSAN HAK VE HÜRRIYETLERİNİN TANINDIĞI İLK ÜLKELER-

130, 0-İngiltere :

Siyaset bilimcileriyle hukukçuların çoğı, siyasî iktidarın hürriyete bağlanışını, hürriyetin iktidarı yönetişini ilk gerçekleştiren ülke olarak İngiltere'yi tanırlar. Onlara göre İngiltere, insan hak ve hürriyetleri açısından hürriyetin beşiğı olma

vasfını kazanmıştır.Gerçekten de İngiltere'de, hürriyet kavramının 1215 tarihli Magna Carta Libertatum'a kadar uzanan bir geçmişi vardır.

Beşinci yüzyılın ortalarına doğru Batı Roma İmparatorluğu'nun egemenliğinden kurtulan İngiltere'de, önceleri küçük beylikler kurulmuştu.Bu durum XI. yüzyıla kadar sürdü.Norman istilâsı ile birlikte merkeze bağlı Devlet düşüncesi ortaya çıktı.Ama, derebeylikten hemen kurtulunamadı.Lâkin monarşi düşüncesi de doğmuş oldu.Ancak bu yüzyıldan sonradır ki, İngiltere tahtına oturanlar, ülkeyi adalete, varolan hukuk kurallarına uygun olarak yöneteceklerine, İngiliz halkını zamanla bütün hürriyetlere kavuşturacaklarına and içtiler.İşte, hükümdarın yetkilerini sınırlama, yurttaşlara verilecek hürriyetler ve bunların bir anlaşma ile sağlanması konusunda 1215' de büyük bir hürriyet fermanı olan Magna Carta Libertatum kabul edildi.Hükümdarlarla baronlar arasında karşılıklı yetki ve görevleri belirleyen bu ferman,Kral Yurtsuz Jean tarafından kabul edilmiştir.Altmış üç maddeden ibaret olan bu ferman, İngiliz halkının can ve mal güvenliğini koruyor, vergi salmayı bir düzene bağlıyordu.Kralın yetkileri, özellikle vergi konusunda kısıntıya uğratılmıştı.Vergi salmadan önce kral, soyluların ve din adamlarının iznini almak zorundaydı. Ayrıca üyelerini Magnum Concilium(Büyük Konsey) un seçtiği yirmibeş kişilik bir kurul, hem kralın hem de krallık memurlarının işlemlerini denetleme hakkını kazanıyordu.Ne var ki, Magna Carta, İngiliz yurttaşlarının hürriyetlerini belirlemekten çok,toplum güçleri arasında bir denge kurmuştur.O zamana kadar kral iktida-

rının sınırsız olmasına karşılık, bu belge ile soylular, din adamları ve halk arasında bu iktidara karşı bir denge gözetilmesi yoluna gidilmiştir.

Magna Carta Libertatum'dan konumuzla ilgili birkaç madde sunalım:

Mad.8-Kocasız kalmak istediği müddetçe hiçbir dul kadın evlenmeğe zorlanamayacaktır.

Mad.9-"Ne biz, ne de memurlarımız, borçlunun taşınabilir malları, borcunu ödemeğe yeterli olduğu sürece, topraklarına ya da rantına el koyamayacağız."

Mad.13-Londra halkı bütün temel hürriyetlerden ve geleneklerden yararlanacaktır.

Mad.20-Hür bir insan, küçük bir suç için ancak bu suça uygun bir para cezasına çartırılabilir, ağır bir suçun cezası dahi, kişinin yaşamasına engel teşkil edecek kadar ağır olmayacaktır.

Mad.39-"...bir memleket kanunu olmadan, hiçbir hür kişi tevkif ya da hapis edilemeyecek, hak ve mallarından mahrum bırakılamayacak, kanun dışı edilemeyecek, sürülemeyecek, herhangi başka bir şekilde kötü muameleye maruz bırakılamayacaktır. Hiçbir hür kişiye zor kullanamayacağız ve başkalarının zor kullanmasını isteyemeyeceğiz.

Mad.52-Eşitlerinin kanunî bir hükmü olmadan, şimdiye kadar topraklarını, hak ve hürriyetlerini ellerinden aldığımız kimselere bunları derhal geri vereceğiz.(18)

Herşeye rağmen Magna Carta ile, İngiliz halkının büyük çoğunluğuna yaşama hürriyeti, medenî halini düzenleme hürriyeti, mül-

(18)JENNINGS,I., "Magna Carta", London, 1965, s.44 ve devamı.

kiyet hak ve hürriyeti, kanunlar karşısında eşitlik hak ve hürriyeti, işkenceye tâbi tutulma, keyfi tutuklama ve hapis, vatandaşlıktan atılma yasağı, yerleşme hak ve hürriyeti gibi hak ve hürriyetler tarihte ilk kez ve yazılı olarak bir akit şeklinde kral tarafından tanınmış olmaktadır.

Magna Carta Libertatum akiti, zaman zaman değişik krallar tarafından unutulmuş ve bazan tümüyle rafa kaldırılmış olmakla birlikte daha sonraki Devlet- Halk hürriyet mücadelelerinde, halkın elinde önemli bir silah olmuş ve 1628' de Petition of Rights, 1679' da Habeas Corpus, 1689' da Bill of Rights ve 1701' de Act of Settlement gibi İngiltere'de kişi hak ve hürriyetlerinin tanınmasına yönelik, genellikle Devletle halk arasında yapılan akitlerin yasal kaynak ve dayanağını oluşturmıştır. Bütün bu belgelerin ortak amacı, bir yandan politik hürriyeti, yani Parlamento'nun haklarına, İngiltere Tacı'nın saygı duymasını sağlamak, öte yandan kamu hürriyetlerini etkili bir biçimde garanti altına almaktır.

1301-Amerika :

Amerikan bireyciliği de ayrı bir hürriyet anlayışına yol açmıştır. A.B.D. hürriyetlerinin doğup ortaya çıkmasında aklın rolünden çok, fizik ve toplumsal koşulların rolü vardır. Amerikalı, hürriyetini ussal bir yaratık olmasından çok, bir inanca, kendi kaderini kendisi çizmek zorunda olduğu inancına borçludur. Yeni Dünya'ya gelip yerleşenler, önceleri son derece güç koşullar altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır: Bir yandan do-

ğaya karşı koymak, öte yandan yerli halkı buyruklarına almak. Bu güç işi başarabilmek için çok, ama çok çalışması gerekiyordu. Amerika'ya ilk ayak basanlar, yeni kıt'aya yayılırken bir yandan akıl almaz güçlükleri yeniyor, bir yandan da bu güçlükleri, Yaratıcı'nın yardımı ile başardığına inanıyordu. Ondaki bu inanç, bağımsızlık ve halk bildirileriyle Anayasa'ya da yansımıştır.

İngiliz hak ve hürriyet belgelerinde herhangi bir ideolojinin bulunmamasına karşılık Amerikan belgeleri büyük ölçüde XVIII. yüzyıl felsefesinin ve özellikle John Locke'un etkisi altında kalmışlardır. Amerikan bildirilerinin, İngiliz bildirilerinden farklı oldukları başka bir nokta da bunların evrensel bir anlam taşımış olmalarıdır. O denli ki, bu özellik, daha sonra ilân edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin de evrenselliğini hazırlamıştır. Amerikan bildirilerindeki bu evrensellik özelliği, 4 Temmuz 1776' da Jefferson tarafından kaleme alınan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nin hemen başlangıcında yer aldığını görüyoruz: " Bütün insanlar eşit yaratılmıştır. Yaradan, her insana, kimsenin elinden alamayacağı birtakım haklar bahşetmiştir. Yaşamak, hürriyet, mutluluğu arama, bu haklardandır. Yönetimler bu hakların korunması için insanlar tarafından kurulmuştur." Görüldüğü gibi, bildiride insanların doğuştan birtakım hakları olduğu deyimi kullanılmakla doğal haklar, " Bütün insanların " ifadesiyle de evrensellik ortaya konmuştur.

Ayrıca, aynı esaslara 12 Haziran 1776 tarihli Virginia Haklar Bildirisi'nde de rastlanmaktadır. Bu iki belgenin ortak

özellikleri, ikisinin de doğal hukuk esaslarına ağırlık verme -
sidir.Oysa, 17 Eylül 1878 Filadelfiya Anayasası'na yapılan ön
ekte de, sözü edilen haklar Devlete karşı garanti edilen haklar-
dır.Daha açık bir ifade ile Devlete (Federal Devlet) karşı 8 -
bür üye Devletlerin hakları garanti altına alınmıştır.Daha son-
ra hazırlanan Federe Devletlerin Anayasaları başında yer alan
Bill of Rights'a (Hak Bildirileri'ne) temel kaynaklık etmiş ol-
ması açısından "Virginia Hakları Bildirisi " nin önemli madde-
lerinden söz açmak gerekir :

Mad.1-Bütün insanlar, eşit olarak hür ve bağımsızdırlar ve do-
ğuştan birtakım haklara sahiptirler.İnsanlar, toplum düzenine
geçmekle bu haklarından yoksun edilemezler.

Mad.2- Egemenlik yetkisi halktadır, ve iktidarı kullananlar,
halkın hizmetinde olduklarından halka karşı sorumludurlar.

Mad.3- Siyasî iktidar, toplumun ortak yararını sağlamak için
ortaya çıkar, bu amacı sağlayamadığı zaman, onu değiştirmek,
ortadan kaldırmak konusunda toplumda yaşayanların tartışılmaz,
devredilmez ve vazgeçilmez hakları vardır.(19)

Ayrıca, Bildirinin 8. maddesi kişi güvenliğini, 12. maddesi
basın hürriyetini, 16. maddesi din ve vicdan hürriyetini düzen-
lemiştir.

130,2- Fransa :

Fransa'da hak ve hürriyetler üç faktörün etkisiyle doğmuş
ve olgunlaşmıştır : Halkın sosyo- ekonomik yaşamındaki çarpık-
lıklar; çağdaş Fransız aydın ve düşünürlerinin,dimağları bilinç-
lendirmeleri; İngiltere ve Amerika'daki hürriyet hareketlerinin

(19)Bu hüküm, J.J. Rousseau'nun Contrat Social'inin. esasını
oluşturmuştur.

ve bunların sonuçlarının zorlaması.Fransa'da 1789 İhtilâli ile sonuçlanacak hürriyet hareketlerini başlatan bu üç faktör üzerinde kısaca duralım:

İhtilâl Öncesi Fransız Toplumunun sosyo- ekonomik yapısı :

Herşeyden önce şunu belirtelim ki, İhtilâl Öncesi Fransız Toplumu, hukuk önünde imtiyazlı ya da imtiyazsız olarak üç zümreye ayrılmıştı: Asiller ve Rahipler (ruhbanlar) imtiyazlı, halk (Tiers Etat) ise imtiyazsızdı.Bu ayırımın temelleri Orta Çağ'a dayanmaktadır.Bu bölünmeye göre, asillerin görevi dövüşmek, rahiplerin görevi dua etmek, halkın (köylü, sanatkâr ve zanaatkâr) görevi de bu iki gurubu beslemek için gece gündüz çalışarak üretimde bulunmaktı.Temel üretim aracı olan toprak da, üstünde çalışanlara değil, imtiyazlı zümrelere aitti.Çesitli sınıf ve zümrelere bölünmüş olan toplumun başında da bir kral vardı.Kral, özellikle Ortaçağ'da toplumdaki üretim araçlarına sahip asiller ve kilise ile kendi gücü arasında bir denge kurmak, üretim araçlarına sahip olan sınıfların çıkarlarını gözetmek zorundaydı.Fransa'da herkes, bir zümre ya da sınıfın mensubu olarak doğmakta ve böylece farklı hukukî statüye sahip olmaktaydı.Rahipler, ülkenin başta gelen imtiyazlı sınıfını oluşturunuyordu.Askerlik yapmaz, üretimde bulunmaz, suç durumu halinde bile özel mahkemelerde, özel usûllerle muhakeme edilirlerdi.Bunlar, kilise gelirlerinin büyük bir kısmını aralarında pay ediyor, istedikleri arazilere sahip çıkabiliyorlardı.Asillerin de durumu pek iyiydi.Hepsi varlık içinde yüzüyor, gününü zevk ve safa ile geçiriyor, köylülerin çeşitli yollardan ödemek zorunda oldukları vergilerle

ihitişam içinde yaşıyorlardı.

Tiers Etat (üçüncü sınıf) ise, geceli gündüzlü çalışıyor, emekleri karşılığı soylulardan aldıkları, karınlarını doyurmayaya dahi yetmiyor iken, gittikçe artan vergiler ve hayat pahalılığı altında ezildikçe eziliyordu.(Fiyatlar, 1785-89 döneminde yılda % 130 artmıştı.).Durum,gittikçe bozulmaktaydı.Hele aşırı nüfus artışı (% 40) toplam nüfusu hızla kabartıyor (1788'de Fransa 25 milyon, İngiltere 9, İspanya 10,5 milyon) (20),ve üretim gittikçe ihtiyacı karşılayamaz hale geliyordu. Halk, açlık ve yoksulluk içinde kıvranırken Kral, varlık ve ihitişam içinde yaşıyor, etrafına asalet ünvanları dağıtıyor, dükalıklar, kontluklar, şatolar bağışlıyordu.Aralarında, sırtını, kendisine Tanrı tarafından verildiği iddiasında bulunduğu yönetim yetkisine dayayıp, " L'Etat, c'est moi,je suis le seul maître du Droit Divin " (21) diyecek kadar aşırılığa kaçıp sorumsuzca ve despotça hükümrânlık süren krallar da vardı.Halk, her yönden bir çıkmazda, her alanda umutsuz bir bekleyiş içinde bulunuyordu.

Düşünürlerin Etkisi ve Aydınlanma Felsefesi : Toplum tam bir çıkmazda, bir bekleyiş içinde iken, J.J.Rousseau'ların, Voltaire'lerin, Montesquieu'lerin güçlü kalemleriyle yeni bir hareketi başlatıp hızlandırdıkları görülür.Bu yeni başlayan hareket, tarihte, Aydınlanma Felsefesi ile anılmaktadır.Aydınlanma Felsefesinin dayandığı ilkeler, yalnızca burjuvaziyi değil, bütün insanları kapsayan, eski düzenden yana olanlara karşı(asiller,rahipler) bütün

(20)SARICA, Murat; Fransız İhtilâli,İst.1970,s.58.

(21)LOUIS XIV." Devlet, benim ve ben, ilahî hak ve hukukun yegâne sahibiyim."

insanların mutluluğunu amaç edinmiş görünen ilkelere dir. " Hürriyet ", " İlerleme ", " İnsan ın değeri ", " Doğal hak ve hürriyetler ", " Eşitlik ", " Egemenlik " gibi kavramlar, " Contrat Social " lerde, " Esprit des Lois " larda gerçek anlamını buluyordu artık.Montesquieu, " Kanunların Ruh u " adlı eserinde Kuvvetler Ayrılığı ilkesiyle ihtilâl öncesi Fransa'sında yürürlükte olan monarşi rejimini temelinden sarsmış, Rousseau ise, Toplum Sözleşmesi ve dayandığı yeni egemenlik anlayışıyla kralın tanrısal egemenliğini yıkmış, yerine halk egemenliği görüşünü ikâme ederek eski rejime ikinci büyük darbeyi indirmiş oluyordu.

İngiliz ve Amerikan Hürriyet Hareketlerinin Etkileri : Yüzyıl önce,İngiltere ve Amerika'da başlayan ve olumlu meyvelerini veren hürriyet hareketlerinin sonuçlarını bizzat Amerika'ya gidip gören Fransız vatandaşlarının sayısı gitgide artmış ve kendi ülkelerine dönüşlerinde, oralarda gördüklerini çevrelerindeki lere anlatarak yaygınlaştırmışlar, aynı hareketleri kendi ülkelerinde başlatmak için birtakım teşebbüslere girişmişlerdir.

Bütün bu faktörlerin birlikte işlemesiyle, XVIII. yüzyıl Fransız burjuvazisi, akla öncelik tanıyan bu yeni dünya görüşüne dayanarak eski rejimi sıkı bir eleştiri süzgecinden geçiriyor, kendi amaç ve isteklerine uygun olarak biçimlendirilmiş bulunan bu dünya görüşünü bütün Fransızlara, bunun da ötesinde, bütün insanlara seslenen bir felsefe haline getirmeyi başarıyordu.Nihayet 26 Ağustos 1789 günü, İhtilâl'den sonra kurulan Kurucu Meclis, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni tüm dünyaya ilân ediyordu.

Bildiri, dünyanın dört bir tarafında büyük yankılar uyandırdı. Bunun nedeni, Fransa'daki hürriyet düşüncesinin daha başlangıcında evrensel bir özellikte oluşu ve uğrunda çok kan dökülerek, yalnızca Fransız vatandaşlarını değil, bütün insanlığı kapsayan bir hürriyet anlayışı getirmesiydi. Bildiriye göre insana, insanlık onurunu sağlayan haklar, yaradılıştan var olan haklardı. Bu doğal haklar, kutsal, vazgeçilmez, aktarılmaz haklardı ve sadece 1789 Fransa'sında yaşayanların değil, bütün kuşakların benimsediği ve benimseyeceği haklardı. (22)

Burada (bildiride) ele alınan insan, belli bir çağda ve belli bir ülkede yaşayan insan değildir. İnsanlık onuru, gerek antik çağların ve gerekse Hristiyanlığın insan anlayışını kapsayan, dolaşısıyla insanı evrensel olarak ele alan bir kavramdır. Bildiri, bu insan haklarını açıklamak ve savunmak istemiş, hürriyet, mülkiyet, güvenlik gibi kavramların bütün siyasî toplumlarda vazgeçilmez birer hak olduğunu ileri sürmüştür. Yurttaş Hakları, insan olmanın doğal bir sonucudur. Bir insandan yurttaşlık haklarını esirgemek, ancak onu insan saymamakla mümkündür. (23)

Bildiride düzenlenen başlıca hak ve hürriyetler şunlardır: Mülk edinme hürriyeti (mad.2), Doğal hürriyet (m.4), Kişi dokunulmazlığı ve güvenlik (m.7,8,9), Düşünce hürriyeti (m.10), Düşüncenin serbestçe açıklanması hürriyeti (m.11).

(22) RİVERO, Jean; Libertés Publiques, Paris, 1963, s.30-31.

(23) RİVERO, Jean; a.g.e.s.35.

130,3- Osmanlı İmparatorluğunda Hürriyetlerin doğuşu ve

İlk Belgeler :

Osmanlı İmparatorluğu'nda din etkilerinden sıyrılmış, doğal hakların varlığını benimsemiş, Locke, Rousseau, Montesquieu gibi yazarların etkisiyle gelişmiş bir insan hakları, kamu hürriyetleri öğretisi varolmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda insanın önemi, ancak XIX. yüzyılın ortalarında anlaşılmaya başlanmıştır. Ne var ki bu anlayışı da, gerçek anlamda bir hürriyet düşüncesi ile karıştırmamak gerekir.(24)

Batıda siyasî iktidarın sınırını belirlemek, toplumun dayanağı haline gelmişti. 1789 Devrimi ile, hukuk önünde eşitlik; 1848 Devrimi ile de, ekonomik alanda eşitlik ilkeleri yerleşmeye başlamıştı:

Bu konuda ilk belge, 1839 yılında deklare edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu'dur. Ülkemizde, 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan, 1919 da başlayan Kurtuluş Savaşı ile ortaya çıkan Cumhuriyet Yönetimi-ne kadar kamu hürriyetleri, Amerikan ve Fransız devrimlerinin bildirilerine uygun, bireyci düşünceye benzer bir nitelik göstermişlerdir.

1839 tarihli Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Mustafa Reşit Paşa'nın yenilik yapma gayretiyle, zamanın Padişahı Abdülmecit'in bunu tasvip etmesi sonucunda ortaya çıkmış, gerçek bir hürriyet ilkesi içermesinden ziyade, Devlet içinde adaletin gerçekleştirilmesi çabasının başlangıcı niteliğinde bir belgedir. Bundan önce de, İmparatorluk topraklarında can ve mal güvenliğiyle vergi adaleti-

nin sağlanması konularında halka söz verildiğini belgeleyen Sened-i İttifak adında bir bildiri ortaya konmuştu. Lâkin bu bildirinin içerdiği hükümlerin çoğu, padişah ve hanedanlık müessesinin otoritesinin sağlamlştırılmasına ve yer yer başgösteren başıboş hareketlerin başını çekenlere gözdağı vermeye yönelikti.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun, her padişahın cülûsu ile çıkarılan diğer fermanlardan farklı tarafı, ilk kez olarak can güvenliği, ırz, namus ve malın korunması, vergi almada, askere çağırmada ve askerde tutma sürelerinde eşitliğin sağlanması, seriata göre yargılanmadan hiçkimsenin ölüm cezasına çarptırılmayacağı, 1837'de kurulan Meclis-i Ahkâm-ı Adliye üyelerinden isteyenlerin herhangi bir konuda kişisel görüşlerini söyleyebilecekleri gibi konuları teminat altına alacak yasaların çıkarılmasına izin verilmesiydi. Böylece, Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile Hukuk Devleti kurma ve keyfi yönetime son verme yolunda ilk adım atılmış oluyordu. Bir müddet pek uygulama şansı bulamayan bu Hümayun'un hükümleri, daha sonraları, 1856 tarihli Islahat Fermanı ile gerçekleştirilmeye başlanacaktı. Bütün bunlara (Tanzimat Fermanları'na) rağmen, denebilir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nda hürriyet düşüncesi, mülkiyet kavramı, eşitlik ve güvenlik ilkeleri ancak 1876 Anayasa'sı ile somut bir şekilde ortaya konacaktı ve altını çizerek belirtmek gerekir ki, Tanzimat Fermanları, mevcut iktidara karşı sürdürülen herhangi bir halk hareketi ile değil, sosyo-ekonomik koşulların zorlaması sonucunda, Padişah'ın arzu ve iradesiyle ortaya çıkmıştır. Başka bir ifade ile bunlar, tabandan gelen, revolüsyoner bir baskının değil, tepeden gelen, reformist düşüncelerin ürünleridir.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

2- İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI ALANA GEÇİŞİ VE KORUNMASI-

20-Fikrî Hazırlıklar Ve Bunların Getirdikleri :

Tezimizin başında, gerek düşünceleriyle, gerekse eserleriyle 1789 Fransız İhtilâli'ni hazırlayan Fransız düşünürlerinden birinin varsayımına dayanarak, insanoğlunun evrene zuhuru ile başlattığımız insan hak ve hürriyetlerinin önce düşünce alanında nasıl doğup geliştiğini, daha sonraları ulusal düzeyde, yönetenlerle yönetilenler arasında tahakkuk eden birtakım belgelerle hangi düzeylerde nasıl tanımlanıp ne şekilde korunma altına alındıklarını gördük. İlk başlarda, felsefe safsatalarından biri gözüyle bakılan insan hak ve hürriyetleri, giderek zihinleri meşgûl etmeye, özellikle Liberalizm ve Endividüalizm akımları ile birlikte daha da kökleşerek başlı başına bir doktrin haline gelmeye başlamıştır. Öyle bir doktrin ki, günümüzde artık bir toplumun ulaştığı uygarlık düzeyi, teknolojik açıdan katettiği mesafeve oranla değil, insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemle ölçülmektedir. Taşıdığı önem açısından değeri öylesine tartışılmaz bir doktrin ki, parlamenter sisteme sahip tüm ulusların Anayasa'larında başlangıç maddesi olarak yer almış ya da kendine has ve mümtaz bir yer ayrılmıştır.

İnsanların sırf insan olmak sıfatıyla doğuştan birtakım dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez haklara sahip oldukları esprisi, 17. ve 18. yüzyıl insanı için bir ütopya değil, ezelden

beri Devlet gücünü sınırsız kabûl eden zihniyeti yıkıp, bu gücü sınırlandırarak insanları baskıdan kurtaracak, " kendi varlığından şüphe etmeyecek " kadar doğruluğuna inandığı bir gerçektir.(25)

Evet, insanın bu diriliş, bu yeniden doğuşu, meyvelerini verecekti 17.,18. yüzyıllarda...Bu meyveler devşiriliyordu artık, Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da...Amerikalı hür, İngiliz mutlu, Fransız umutluydu geleceğinin ufuklarına baktığında...

Ancak, verilen mücadeleler sadece bir Amerikalı, bir İngiliz, bir Fransız için olamazdı.Yalnızca bir ulus veya birkaç toplum için atılmış olamazdı bu temel.Nasıl ki; Rousseau, " Genel yarar, her türlü özel yararın üstündedir,lâkin genel yarar, ayrı ayrı özel yararların terkibinden oluşur." (26) diyerek, fent olarak Fransız vatandaşının hak ve hürriyetlerini Devlete ve topluma karşı savunmuş ise, hümanist bir gözle ileriye bakarak, aynı realiteden hareketle tüm dünya Devletleri camiasına karşı yalnızca şu veya bu ulusun fertlerini değil, dil, din, ırk ayırımı yapmaksızın tüm insanları korumak, hür ve mutlu kılmak adına birşeyler yapılabilirdi, yapılmalıydı artık...Nitekim, 1789 Devrimi ruhu ile yetişen Fransız, kendini dünya vatandaşı ilân etmiş ve attığı adımla çağını aşarak 20. yüzyılda uluslararası düzeyde insan hak ve hürriyetlerinin sağlanması yolunda gerçekleştirilecek olan hukukî yapıtların ilk temel taşını İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Bildirisi ile atmıştır.

Evet, yeni ufuklar doğmuştu insan için.İnsan onur ve haysiyetini ön plâna alan yeni bir zihniyet doğmuştu dimağlarda...Bu ye-

(25)DESCARTES, René(1496- 1550), " Cogito, ergo sum ":Je pense, donc je suis.(1641).

(26)ROUSSEAU.J.J.,Contrat Social,Édition Diderot,Paris,1972,s.13;

zihniyet, insanın kalbini doldurmuştu insan için, ve bu zihniyetin adı Hümanizma idi.Fert artık kendi aksini görüyordu baktığı her aynada ve kişi, dünya vatandaşı ilân etmişti kendini her alanda ...

Onyedinci ve Onsekizinci yüzyıllar boyunca çetin mücadeleler verilerek atılan temel üzerine kişi hak ve hürriyetlerinin uluslararası platformda tesis edilmesi ve teminat altına alınması,bu amacın gerçekleştirilmesi için kişisel çaba ve iradelerin, toplumsal gayret ve işbirliğinin topyekûn birleştirilmesi ve harekete geçirilmesi zamanı gelmişti.Bu evrensel anlayış ve düzen içinde, dünya vatandaşı sıfatıyla kişinin olduğu kadar, toplumun da birer eseri durumunda olan kurumlaşmış yada kurumlaşmamış tüm içtimaî müesseselerin kendi görev ve yetki sınırları dahilinde yerini alması sonucunu doğurmalıydı.

Sartlar uygundu.Ortam elverişli idi.Ne var ki, ilk adımı atacak, bu evrensel halayın başını çekecek biri gerekiyordu.Bunun için de İkinci Dünya Savaşı'nı beklemek gerekecekti.Zira, İnsan Hak ve Hürriyetlerinin teessüsü ve güvence altına alınması yolunda Onyedinci ve Onsekizinci yüzyıllarda verilen mücadeleler sonucu büyük aşamalar kaydedilmiş olmasına rağmen,On dokuzuncu yüzyılda yaşanan olaylar,toplumsal ihtirasları kamçılamış ve toplumları giderek birbirlerinden uzaklaştıran, birbirlerine karşı düşmanca tavır almaya sevk eden çok güçlü bir "milli - yetçilik" akımının doğmasına sebebiyet vermişti.Ulusal düzeydeki çekişme ve mücadeleler bitmişti;ama,bunların yerini uluslararası platformda,toplumları karşı karşıya getiren topyekûn savaş-

lar alacaktı.Yirminci yüzyılın hemen ilk yıllarında,korkulan balsa gelmişti: 1914 yılında,insanlık âlemini felâkete sürükleyen bir Savaş başlamıştı.

Dünya milletleri camiasını iki zıt kutba bölerek çarpıstıran bu,Dünya Savaşı'nı hazırlayan etmenler,sadece "milliyetçilik akımı" mıydı ? Şüphesiz ki hayır ! Şovenizmin vanısıra,zaman içinde doruk noktasına varan askerî alandaki "Güç Dengesi" ve ekonomik alandaki "Gelişmişlik Düzeyleri" arasındaki farklılık,Avrupalı büyük devletlerin besledikleri "Emperyalist Emeller" topyekün savaşa yol açan başlıca faktörler olmuştu.

Waterloo Savaşı ile Saray Bosna olayı arasında geçen yüzyıllık bir süre,tarihte kendine özgü gelişmelerin ortaya çıktığı bir dönem olarak anılacaktı.Nüfus sür'atli bir artış göstermiş," teknoloji devrimi" olmuş, hemen tüm Avrupa ülkelerinde burjuva sınıfı,egemen sınıf durumuna gelmişti.Fransız İhtilâli'nin sloganları olan " fraternité, liberté, égalité " bu yeni sınıfın da sloganları olmuştu.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru Avrupa'nın birçok yerlerinde görülen ihtilâlcî hareketler,ulusal birliği sağlamak ve anayasal bir düzen getirmek isteyen "orta sınıf" ın liberal programının hedefi idi.Bu ulusçuluk hareketleri,Avrupa'nın güney-doğu bölgesinde giderek zayıflayan " çok-uluslu " Osmanlı Devleti'ni de etkilemiş ve bu İmparatorluğun parçalanmasını çabuklaştırmıştı.Bu sıralarda milliyetçilik rüzgârlarının özellikle Tuna boylarından ve Doğu Avrupa'dan estiği görülüyor.Bu arada, her yeni kurulan devlet, sınırlarını "Tarihi Haklar" ileri sürerek genişletmek istiyordu.Bu da yeniden aralarında emperyalist emellere yol açıyordu.

Milliyetçilik hareketi en önemli değişikliği Orta Avrupa'da yapmıştı.Yüzyılın başlarında İtalya 7 devlete,Almanya ise 39 devletçiğe ayrılmış bulunuyordu.Avrupa'nın bu iki ülkesinde Avusturya'nın etkisi büyüktü.Ancak her iki yerde de,Napolyon Savaşları,orta sınıfın önderliğinde ulusal birer devlet kurmanın özlemini duyan halkın duygularını harekete geçirmisti.Özellikle, 1848 den sonra Avusturya,bu ülkelerde ulusal birliğin barışçı yollardan kurulmasını engellemiştir.İtalya'da ulusçuluğun önderliğini Kont Cavour yönetiminde Sardinya Krallığı yapmış ve Sardinya Kralı Emmanuel 1861 yılında İtalya'yı birleştirerek bu ülkenin kralı olmuştur.Öte yandan,Otto Von Bismark 1866 yılında Avusturya'yı,1870 yılında Fransa'yı yenilgiye uğratmış ve Alman İmparatorluğu 1871 yılında ilân edilmiştir.

Böylece,1870 yılına gelindiğinde,Metternick tarafından kurulmuş bulunan "Napolyon Sonrası Avrupa Sistemi" önemli değişikliklere uğramıştı.1870-1890 yılları arasındaki yirmi yıl içinde,Avrupa'da Güç Dengesi,şansölye Bismark'ın isteklerine ve kişisel dehasına göre biçimlenmişti.Kendisine karşı bir intikam girişiminde bulunabileceğini düşünerek Bismark,Fransa'nın dikkatini Avrupa'dan uzaklaştırarak,sömürgeler üzerine çekmeye çalışmıştı.Bunu yaparken de,Avrupa'da oldukça karmaşık ve zekice düzenlenmiş bir koalisyon politikası izlemişti.Bu politikası sayesinde kurduğu yeni Avrupa dengesinde Bismark,daima başrolü oynamıştı.Ancak,Bismark'ın sistemi,kendisinden sonra devam etmemiştir.Yeni İmparator tarafından 1890 yılında görevinden uzaklaştırıldıktan sonra,sistem birdenbire çökmüş,bunu izleyen onbeş yıl içinde Alman İmparatorluğu kendisini,güçlü devletler tarafından sarılmış "koalisyonlar kâbusu" içinde bulmuştu.

Avrupa'da başlayan ve gittikçe gelişerek gerginleşen bu olaylar zinciri, yüzyıllardır özlemi çekilip kurulması düşünülen uluslararası barışı bir kez daha çıkmaza sokmuş, sömürgecilik döneminin hortlamasıyla birlikte, insan hak ve hürriyetlerinin başlıca amaç ve araçlarını oluşturan "kardeşlik, hürriyet, eşitlik" gibi temel unsurlar, kâğıt üzerinde kalan anlamsız sözcüklere dönüşmüştü.

Onsekizinci yüzyılın sonlarına doğru denge sistemi, Avrupa'nın sınırlarını aşmaya, öteki kıt'alara da yayılmaya başlamıştır. Yüzyılın son çeyreğine doğru Viyana düzeni yıkılmaya başladıktan sonra otuz yıl gibi çok kısa bir süre içinde, Avrupa'nın büyük devletleri, dünyanın öteki bölgelerini kapıma yarışına girişmişlerdir. Batının eski ve yeni devletleri, yirmibeş-otuz yıllık bir süre içinde, kendilerinden daha büyük ülkeleri ele geçirerek bir defa daha imparatorluk kurmak yolunu tutmuşlardır. Batının emperyalist girişimlerine hedef olan ülkeler halkı "Avrupa Kültürü" nün etkisi altında, bir yandan bağımsızlıklarını kaybederlerken, öte yandan toplumsal ve ekonomik çelişkiler ve dengesizlikler içine sürüklenmişlerdir. 1904-1905 tarihli Rus-Japon Savaşı, Japonya'nın sınırlarını genişletmesi ile sonuçlanırken, Japonya'yı da Asya'nın en güçlü devleti durumuna getirmiştir.

Ondokuzuncu yüzyılın son çeyreği ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde, Asya, Afrika ve Avrupa'da birçok "daha küçük savaşlar" olmuş, Avrupa devlet sistemi ve güç dengesi kavramı dünyanın her köşesine sür'atle yayılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, kendi kıt'ası içinde sınırlarını çok genişletmiştir. Bir yandan Japonya'nın, öbür yandan A.B.D.nin birer büyük devlet olarak

ortaya çıkması, yeni güç dengesi politikasında Avrupa'nın önemi azaltırken, ulusal bütünleşmeler ve sömürgeci yayılmalar, barışı sürekli olarak tehdit etmeye başlamıştı. Bunlar, Bismark'ın statükoyu korumak için kurduğu ittifak sisteminin bozulmasına yol açmıştı. Ondokuzuncu yüzyılın sonlarıyla yirminci yüzyılın başlarında güvenlik, sömürgecilik ve ulusçuluk ile ilgili gelişmeler, Avrupa devletleri arasında, biri Almanya, Avusturya, Macaristan ve İtalya; öteki de İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşan iki büyük koalisyonun kurulması ile sonuçlanmıştı. Bu iki, koalisyon üyeleri birbirlerine girift bazı açık ve gizli anlaşmalarla bağlanmışlardı. Eskiden, "insanın kurdu insan" iken, bu dönemde "toplum, topluma kurt" kesilmişti.

Sırp yetkililerinin göz yumması sonucunda, sırp bir tehditçinin, Hasburg Hanedanı varisi Arşedük Francis Ferdinand'ı 28 Haziran 1914'de Saray Bosna'da öldürmesi, bardağı taşıran damla olmuş, denge sistemi, barışı korumak için yetersiz kaldığını bir kez daha göstermiştir. Başlayan savaşa sonradan A.B.D. ve Japonya'nın da girmesi ve sömürge halklarının da çatışmalara fiilen katılmasıyla, tarihin ilk Dünya Savaşı başlamış oluyordu.

Tüm bunlara ek olarak, genelde savaşa yol açan temel bir etkenden daha söz etmek gerekmektedir: Her toplum, kendi varlığını sürdürebilmek, maddî ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla sürekli ve olağan etkinliklerin yanı sıra, kimi zaman olağandışı bir etkinlik olarak savaşa başvurmaktadır. Bu ise, doğrudan doğruya, insan hak ve hürriyetlerinin temel gerçeği olan " Yaşama Hakkı"nın kitlesel olarak ortadan kaldırılmasına yönelik, maddî-mânevî, hukuksal ya da moral, haktan yana hiçbir dayanağı ve mazer-

reti olmayan yol ve yöntemlerdir. Ne yazık ki kendini, sözüm ona ulusal hak ve menfaatlerini tehdit altında hisseden her devlet, kendisine yönelik muhtemel saldırıları önlemek için yegane araç olarak "savaş" ı görüyor ve bu yola basvurmakta haklı görüyordu.

Yukarıda, kısaca değindiğimiz faktörlerin bir arada işleme-
siyle, 1914'de başlayan Dünya Savaşı, insanlık için tam anla -
mıyla evrensel bir felâket olmuştur. Öyle ki, bu Savaş'ta "65
milyon insan karşı karşıya gelmiş, savaşan ordularda 8,5 mil-
yon asker ölmüş, 2 milyondan fazlası sakat kalmış, dolaylı ya
da dolaysız 10 milyon kişi savaş yüzünden yaşamını yitirmiş-
tir"(27).

" İnsan adına " gerekçesiyle yapılan bu savaşın ağır fatu-
rasını, ne yazık ki yine insan ödeyecekti; önünde, yaşanacak
çok zor günler vardı: Giyiminden, yiyeceğinden fedakârlıkta bu-
lunması gerekiyordu. Gelirinden, hak ve hukukundan, insanlık de-
ğer ve haysiyetinden birçok şeyler feda etmesi gerekecekti. Her-
sey bir anda olup bitmiş; belki de en sevdiklerini savaş mey-
danlarında kaybetmiş, ve ne olduğunu anlayamadan, geleceği da-
hi ipotek altına alınmıştı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, siyasî iktidarların
kişisel hata ve ihtirasları sonucu uğranılan kayıpların telâfi
edilmesi, açılan yaraların sarılması, kısaca insanoğlunun on-
yedinci ve onsekizinci yüzyıllarda verdiği mücadeleler netice-
sinde, ufuklarına ümitle baktığı, kurmayı düşlediği, her yanı
barışçıl ve huzurlu dünyayı gerçekleştirmek amacıyla savaşı ön-
leyici, sürekli barışı sağlayıcı bir örgüt kurma çabalarına gi-
rişilmişti. Uzun görüşme ve tartışmalardan sonra 26 maddelik bir

(27) Sarıca Murat, a.g.e. S.3.

" Milletler Cemiyeti Misâkı " hazırlanmış ve 13 Ocak 1919' da başlayan Paris Konferansında kurulması öngörülen Milletler Cemiyeti, Assamble(Genel Kurul), Konsey(Meclis), Sekreterlik organlarından oluşan bir "Barış Örgütü" olarak kurulmuş oluyordu. Barış ve huzur dolu bir dünyada yaşamak üzere yepyeni bir umut ışığı doğmuştu,insanoğlu için...Lâkin, her ne kadar savaşı önlemek amacıyla kurulmuş ise de, Milletler Cemiyeti, savaşı önleyememiş, sürekli bir barış ortamını gerçekleştirememişti.Zira, Cemiyet Misâkı'nda, devletlerin savaşması yasak edilmemiş, sınırlandırılmıştı.Misâk'ın onikinci maddesine göre uyusmazlıklar :

- a)Tahkim,
- b)Yargı,
- c)Uzlaştırma

yollarından biriyle çözümlenecekti.Üye devletler, barışçı çözüm yolunu kabul eden ve verilen hükümleri yerine getiren devlete karşı savaşa giremeyeceklerdi.Kararı yerine getirenlere karşı savaş yasaklanmıştı.Kararlar yerine getirilmezse, savaş için üç aylık sürenin geçmesi gerekirdi.Üç ay sonunda uzlaşma olmazsa, ancak o zaman savaş meşrûlaşırdu.Meclisin raporu, ilgili devletlerin dışında oybirliğiyle kabul edilmişse, rapora uygun davranan devlete karşı savaşa girilemezdi.Rapor oy çokluğuyla kabul edilmişse, Cemiyet üyeleri "Hakkın ve Adaletin korunması için gerekli gördükleri biçimde davranma yetkisini ellerinde bulundururlardı."Ayrıca, uyusmazlık konusunun millî yetkiye(münhasır selâhiyet)girdiği Konseyce kabul edildiği hal-

lerde, ilgili devletler, davranışlarında serbest sayılacaklardı. Demek oluyor ki, barış ve huzur dolu bir dünya kurmak ve böyle bir dünyada insan hak ve hürriyetlerini güvence altına almak amacıyla tesis edilen Milletler Cemiyeti, kişi ve toplum ihtiraslarını tam anlamıyla frenleyen emniyetli bir " süpab " değerine ulaşamamış; bu teşkilâtın kurulmasıyla uluslararası düzeyde atılan ilk adım pek etkin ve başarılı olamamıştır. Gerçi, Milletler Cemiyeti kararlarına uymayanlara karşı iktisadî, malî ve askerî müeyyideler uygulanması öngörülmüştür. Ancak, askerî tedbirler zorunlu olmadığı gibi, nasıl uygulanacakları da belirtilmemiş ve uygulanmamışlardır.

İtilva-Habesistan uyuşmazlığında(1935-1936) İtalya'ya iktisadî müeyyide uygulanmak istenmiş; ancak, karara her devlet katılmadığı gibi, başarılı da olamamıştır. Bu olayda, Milletler Cemiyeti, insan hak ve hürriyetlerinin göz göre göre çiğnenmesine seyirci kalmaktan, uyguladığı iktisadî tedbirlerin uyuşmazlığı çözümleyecek derecede caydırıcı etkinliği haiz olmadığı gerçeğini kabullenmekten öteye bir varlık gösterememiştir.

Her ne kadar, Milletler Cemiyeti, bazı küçük ve orta büyüklükteki devletler arasındaki uyuşmazlıkları bir noktaya kadar çözebilmiş ise de (28), büyük devletlerin uyuşmazlıklarına çözüm getirememiştir. Yukarıda değindiğimiz İtalya-Habesistan örneğinde olduğu gibi, bunun yanı sıra, 1931-1932 yıllarında meydana gelen Çin-Japon uyuşmazlığında, 1936-1939 İspanya İç Savaşı'nda kendisinden beklenen görevi yerine getire-

(28)1920'de Polonya ve Litvanya arasındaki Vilna Kenti sorunu, 1933-35 yıllarında, Kolombiya ile Peru arasındaki Leticia, ve 1925'te Bulgar-Yunan sınır uyuşmazlığı...

memiş, Almanya'nın Versailles Andlaşması'nı çiğnemesini önleyememiş, Alman-Çek, Alman-Polonya uyumsuzluklarını halledememiş, adı geçen uyumsuzlukların hiçbirinde ağırlığını koyamamıştır. Bir nevi " diplomatik konferans " niteliğini pek az aşan Milletler Cemiyeti, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesini önleyemeyerek Savaş'ın başlamasıyla fiili varlığını yitirmiştir; 1946'da Birleşmiş Milletler Teşkilâtı kurulduktan sonra Cemiyet'in hukukî varlığı da sona ermiştir.(29)

Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığa uğramasının temel nedenlerini kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Müeyyide uygulayacak askerî güçten yoksun olması;
- Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılan barış andlaşmalarının, galip devletlerin büyük bir kısmını yeterince tatmin edememiş olması;
- Yenik devletlerin Savaş esnasında kaybettikleri toprakları tekrar ilhak etme çabaları;
- Emperyalist emeller peşinde koşan yeni siyasî ve askerî si-maların uluslararası yaşam sahnesine çıkmaları.

Tüm başarısızlıklarına rağmen, uluslararası barışın kurulması ve korunması amacıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulacak B.M. Teşkilâtı'na ışık tutması, bu tür bir teşkilâtın daha sağlam temellere dayandırılma gereğini ortaya koymuş olması açısından, Milletler Cemiyeti'ni ileriye atılmış bir adım olarak nitelemek gerekir.

İnsan hak ve hürriyetlerinin uluslararası düzeye geçişinde asıl büyük atılım, İkinci Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. Bu

savaş, daha başlangıcından itibaren, demokrasi ve insan hak ve hürriyetleri kavramlarını temelden reddeden sağcı totaliter rejimlere karşı girişilmiş bir " İdeoloji Savaşı " niteliğine bürünmüştü.Faşist ve Nazi rejimlerince hor görülen insan hak ve hürriyetlerinin açıkça çiğnenmesi sonucu ortaya çıkan insanlık dışı davranışlar, dünya komuoyunda büyük tepki yaratmış ve böylece dünya devletleri camiası " Demokratik " ve " Antidemokratik" olmak üzere iki kutba ayrılmıştı.

Demokrasi cephesini oluşturan devletler, insan hak ve hürriyetlerinin sağlanmasının başlıca savaş hedefleri arasında yer aldığını ilân etmekte gecikmediler.Bunun yanı sıra, özellikle İngiltere'de ve Amerika'da uyanan ve gittikçe güçlenen bir fikir akımı, insanlığı büyük kıyımlara sürükleyen savaşları önleyebilmenin önde gelen şartlarından biri olarak, insan haklarının uluslararası bir koruma düzenine kavuşturulması tezini yaymaya çalışıyordu.Bu fikir, dünya çapında ilk önemli açıklamasını, o zamanki Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt'in ünlü "Dört Hürriyet" demecinde bulmuştur.Başkan Roosevelt, Kongre'ye sunmuş olduğu 6 Ocak 1941 tarihli mesajında, insanın dört temel hürriyetinin :

- a)Söz ve anlatım hürriyeti,
- b)Vicdan hürriyeti,
- c)Yoksulluktan kurtulma hürriyeti,
- d)Korkudan kurtulma hürriyeti,

olduğunu, bu dört temel hürriyetin bütün dünyada gerçekleşeceği ve bunların üzerine kurulmuş bir dünya düzeninin doğacağı günün özlemiyle beklendiğini bildiriyordu.

Çok geniş yankılar uyandıran bu mesajdan sonra, bir yandan Faşist ve Nazi diktatörlüklerine karşı savaş devam ededursun, öte yandan, insan haklarının ve sosyo-ekonomik güvenliğin uluslararası bir sorun olarak ele alınması yolundaki çalışmalar da giderek benimsenip hız kazanmışlardır. " Dört Hürriyet " mesajını, Başkan Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in 1941 Ağustos'unda Atlantik Okyanusu'nda, bir savaş gemisinde buluşarak hazırladıkları "Atlantik Belgesi"(Atlantic Charter) izledi.Demokrasi cephesinin bu iki lideri, bu belgede, savaş sonrasında kurulacak yeni düzenin hedefleri arasında, insanın temel hürriyetlerinin ekonomik ilerleme ve sosyal güvenlik yönünde genişletilmesi dileğini de açıklıyorlardı.Aynı amaçlara yönelik çalışmalar, 1942'de Birleşmiş Milletler Deklarasyonu, 1944'de Philadelphia'da toplanan Milletlerarası Çalışma Konferansı Bildirisi, gene 1944'de Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasını öngören Dumbarton Oaks Projesi, 1945'deki Chapultepec Panamerikan Konferansı gibi belli başlı aşamalardan geçtikten sonra nihayet 26 Haziran 1945'de San Fransisko'da imzalanan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile bir statüye kavuşmuşlardı. Böylece, Birleşmiş Milletler Andlaşması, insan haklarının uluslararası düzeyde sağlanmasını, dünya barış ve huzuru için başlıca şartlar arasında sayarken, bu hakları ve insanın temel hürriyetlerini ilk defa resmen hukuk alanına çıkarmış ve onlara evrensel bir değer tanımış oluyordu.(30)

21- İnsan Hakları Evrensel Bildirisi :

Birleşmiş Milletler Andlaşması metninde insan hak ve hürriyetlerine değişik bölümlerde defalarca yer verilmiş olmasına rağmen

(30)Bkz.KAPANİ,Munci;İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Ankara, 1987, s.19-20.

men, çeşitli nedenlerle bu hak ve hürriyetler tek tek sayılıp tanımlanmaktan kaçınılmıştır. Bunun için bir az daha zamana gerek duyulmuştur. Bu amaçla, Başkan Roosevelt'in eşi Eleanor Roosevelt başkanlığında bir İnsan Hakları Komisyonu kurulur. Komisyon, 18 aylık bir çalışma döneminden sonra nihayet hazırladığı tasarıyı 10 Aralık 1948 tarihinde Genel Kurul'a sunar, ve Genel Kurul, 8 çekimser oya karşılık 48 oyla "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi" ni kabul ve ilân eder. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin temel amaç ve ilkelerinin vurgulandığı "Dibace" (Önsöz) si aşağıdaki gibidir.

BASLANGIÇ:

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan onurun ve onların eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına,

İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana yöneltten barbarca eylemlere yol açmış olmasına, korkudan ve yoksulluktan kurtulmuş insanların söz ve inanç hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilân edilmiş bulunmasına,

İnsanın zulüm ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmak zorunda kalmaması için insan haklarının bir hukuk düzeni ile korunmasının temel bir zorunluk olmasına,

Uluslar arasında dostça ilişkiler geliştirilmesini teşvik etmenin temel bir zorunluk olmasına,

Birleşmiş Milletler halklarının Andlaşma'da, insanın ana haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkek ve kadınların hak eşitliğine olan inançlarını bir kere daha açıklamış olmalarına ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya, daha geniş bir hürriyet içinde daha iyi hayat şartları oluşturmaya karar verdiklerini

bildirmiş bulunmalarına,

Üye devletlerin, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile işbirliği yaparak insan haklarına ve temel hürriyetlerine bütün dünyada gerçekten saygı gösterilmesinin sağlanmasını üstlenmiş olmalarına,

Bu haklar ve hürriyetlerin herkesçe aynı şekilde anlaşılmasının, yukarıdaki üstlenmenin yerine getirilmesi için son derece önemli bulunmasına göre;

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulu,

İnsanlık Camiasının bütün ferdleriyle kuruluşlarının bu bildiriyi her zaman göz önünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, giderek artan millî ve milletlerarası tedbirlerle, gerek üye devletler halkları, gerekse bu devletlerin idaresi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve milletler için müşterek ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirisini ilân eder.(31)

Bir önsöz ile 30 maddeden ibaret olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, doğal hukuktan doğan klâsik hürriyetlerle kamu hukuku ve sosyal devlet anlayışından doğan sosyal ve ekonomik hakların bir sentezini yaparak insan hakları ve temel hürriyetleri yönünden çağdaş Anayasaların ve Uluslararası Hukukun kaynağını oluşturmuştur.

(31)Evrensel Bildiri'nin Madde Hükümleri için bkz. "Ek I."

22- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri.

İnsan Hak ve Hürriyetlerine saygıya ve bunların teessüsü için tüm dünya uluslarını işbirliğine çağıran Birleşmiş Milletler'in, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni ilânından sonra iş, bu meydana taraf olacak ulusları taahhüt altına sokacak bir sözleşmenin ihdas edilmesine kalmıştı.

Bu amaçla, Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan İnsan Hakları Komisyonu'nun yirmi yıllık bir çalışma sonunda hazırladığı iki sözleşme 16 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabûl edilip on yıllık bir bekleme sürecini de aşarak nihayet 1976 Mart'ında yürürlüğe giriyordu. "Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" (International Covenant on Civil and Political Rights) ile "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme" (International Covenant Economic, Social and Cultural Rights), uluslararası hukuk literatüründe "İkiz Sözleşmeler" adıyla anılan bu sözleşmelerle Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, çatısı altında bulunan ülkelerin otuzbeşini, insan hak ve hürriyetlerinin teminât altına alınması yolunda - Hukuken olmasa bile şeklen - taahhüt altına sokuyordu.

İnsan haklarının uluslararası alanda sağlanması ve korunması konusunda yeni bir aşamayı oluşturan " İkiz Sözleşmeler " in neler getirdiklerini kısaca görelim :

220- Kişisel Ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme.

Amaç ve ilkeleri, Başlangıç bölümünde: "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler; Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilân edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin niteliğinden gelen onurunu ve eşit ve ayrılmaz haklarını tanımanın, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu gözönünde bulundurarak,

Bu hakların insan kişiliğinin niteliğindeki onurdan kaynaklandığını bilerek,

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi uyarınca korkudan ve yoksulluktan arınmış özgür insan ülküsüne ancak kişisel ve siyasal hakların yanı sıra, herkesin ekonomik, toplumsal ve kültürel haklardan yararlanabileceği koşullar yaratıldığında ulaşılabileceğinin bilincinde olarak,

Birleşmiş Milletler Antlaşmasına göre Devletlerin insan hak ve hürriyetlerine karşı evrensel saygıyı geliştirme yükümlülüğü üstlendiklerini dikkate alarak,

Başkalarına ve üyesi olduğu topluluğa karşı ödevleri olan bireyin, bu Sözleşmede tanınan hakların geliştirilip gözetilmesi yolunda çaba gösterme sorumluluğu bulunduğunu kavrayarak,

Aşağıdaki hükümlerde uzlaşmışlardır: " Şeklinde özet olarak ifadesini bulan ve 1966'da New-York'da imzalanıp yürürlüğe giren Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Evrensel Bildiri'de yer alan insan kişiliğine bağlı klâsik haklarla

temel hürriyetleri kapsamakta ve bunları daha detaylı olarak düzenlemektedir. Yaşama hakkı, İskence ve insanlık dışı aşağılatıcı ceza yasağı, kişi güvenliği, savunma hakkı, kanun önünde eşitlik, kadın-erkek eşitliği, özel hayatın korunması, din, vicdan, düşünce ve anlatım hürriyetleri, toplanma ve dernek kurma hürriyeti, yönetime katılma hakkı, seçme ve seçilme hakkı gibi başlıca temel hak ve hürriyetleri bu arada sayılmaktadır. Sözleşmede, Evrensel Bildiri'de yer yer üzerinde durulan sığınma hakkı, seyahat ve yerleşme hakkı gibi bazı haklar yer almamasına karşılık, kendi kaderini kendisi belirleme hakkı (Self Determination) ile kendi doğal kaynaklarına ve zenginliklerine sahip olma ve bunları serbestçe kullanabilme hakkı gibi bazı hak ve hürriyetler, Evrensel Bildiri'de yer almamış olmasına rağmen Sözleşme kapsamı içine alınmıştır.

Keza Evrensel Bildiri'de yer almayan iki yeni hüküm, bu Sözleşme ile düzenlenmiştir. Bunlar, her türlü savaş propagandasının yasaklanmasını öngören hükümle, ulusal, ırksal ve dinsel düzeylerde kin ve nefret yaratarak ayırırma, düşmanlığa ve teröre yol açabilecek fikir ve evlemlerin yayılmasının yasaklanmasını öngören hükümlerdir.

Aynı yıl, Sözleşme'ye Ek olarak bir Protokol Hazırlanıp imzalanmış ve Protokol'ün 4.Maddesi uyarınca, Protokol'e taraf devletler arasındaki, insan hak ve hürriyetlerinin çiğnenmesi durumuna ilişkin şikâyet ve uzlaşmazlıklara bakmak üzere, yargı yetkisini haiz bir İnsan Hakları Komitesi kurulmuştur.

221-Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme.

Evrensel Bildiri'de yalnızca altı maddeye sığdırılmış bulunan ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, bu Sözleşme'de daha ayrıntılı olarak ele alınmakta ve açıklanmaktadır. Sözleşme, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler açısından bir esneklik tanıyarak, her ülkenin kendi imkânları ölçüsünde bu hakları asamalı bir şekilde sağlamasını öneriyor.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin teminat altına aldığı başlıca hak ve hürriyetler, Sağlık hakkı, Eğitim hakkı, Sosyal Güvenlik hakkı, Sendika kurma hakkı, İnsanın onur ve haysiyetine varasır bir yaşamın sağlanması ve Ailenin korunması gibi hak ve hürriyetlerdir. Sayılan hakların gerçekleştirilmesini denetleme amacıyla getirilen mekanizma, Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Sözleşme'deki mekanizmaya oranla daha zayıftır. Bu Sözleşme'de, öbüründe olduğu gibi, bir İnsan Hakları Komitesi ya da buna benzer bir özel denetim organı kurma yoluna gidilmemiştir. Sözleşme'ye katılan devletlerin yegâne yükümlülüğü, kendi ülkelerinde ekonomik, sosyal ve kültürel hakların sağlanması ile ilgili olarak alınan tedbirleri ve bu alanlarda kaydedilen gelişmeleri belirli aralıklarla düzenleyecekleri raporlarla B.M. Genel Sekreterliği kanalıyla Ekonomik ve Sosyal Konsey'e iletmekten ibarettir. Bu Konsey'in yapabileceği tek şey ise, kendisine tevdi edilen raporlara dayanarak ilgili devlete tavsiyelerde bulunmaktır. Oysa, Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile, taraf devletler,

Sözleşme'de sayılıp düzenlenen hak ve hürriyetleri kendi ülkelerinde gerçekleştireceklerine dair teminât vermiş bulunmakta, bunların gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin saptanma ve denetim görevi ise, bu amaçla kurulan 18 kişilik bir İnsan Hakları Komitesi'ne verilmiş bulunmaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki; denetim amacıyla kurulmuş ve görev yüklenmiş bulunan bu mekanizma dahi, her ne kadar "devletler üstü " bir özelliğe sahip görünüyor ise de, yargısal nitelikte herhangi bir fonksiyonu olmadığı gibi, bağlayıcı bir karar alma yetkisine de sahip değildir.

Uluslararası sözleşmelerle ortaya konan bu sistem, Ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesini ön planda tutan ve insan haklarının korunması konusunda son sözü egemen devletlere bırakan bir sistem olmuştur.(32). Bu durum, insan hak ve hürriyetlerinin korunması ve teminât altına alınması amacıyla Birleşmiş Milletler çerçevesinde gerçekleştirilen uluslararası sözleşmelerin en zayıf noktasını teşkil etmektedir.

Birleşmiş Milletler Andlaşması'nda ilân edilen ilkeler uyarınca Teşkilât, şimdiye kadar İnsan Hak ve Hürriyetlerinin korunması konusunda taraf ülkeleri taahhüt altına sokan bir dizi sözleşme gerçekleştirmiş bulunmaktadır ki, bunların en önemlileri, yukarıda değindiğimiz "İkiz Sözleşmeler" in yanı sıra, ırk ayıracılığını yasaklayan ve 1965 yılında New-York'ta

(32)KAPANI,Munci; a.g.e. s.36

imzalanan "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi", 1979 tarihli "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi", ve işkenceyi yasaklayan, 1984 tarihli "İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık Dışı yada Onur Kırıcı Davranış yada Cezaya Karşı Sözleşme" gibi sözleşmelerdir(33).

-
- (33)- Pacte International Relatif aux Droits Economiques, Sociaux, et Culturels;
- Pacte International Relatif aux Droits Civils et Politiques;
 - Convention internationale sur l'élimination de toutes les formes de descrimination raciale;
 - Convention sur l'élimination de toutes les formes de descrimination à l'égard des Femmes;
 - Convention contre la Torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

3- AVRUPA'DA SİYASAL BİRLEŞME-

(AVRUPA KONSEYİ VE İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ)

30- SİYASAL BİRLEŞME.

Avrupa'nın şu veya bu biçimde birleştirilmesi için gösterilen çabaların tarihçesi neredeyse Avrupa tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Bu çabaları Kutsal Roma İmparatorluğu öncesine değin izlemek mümkün(34). Lâkin, birleşme ve örgütlenme alanında somut sonuçların alınması, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme rastlamaktadır. Kıt'anın Savaş'tan sonra "siyasî, ekonomik ve askerî bakımdan içinde bulunduğu durum, Avrupa'nın birleştirilmesi düşüncesinin yeniden güç kazanmasına yol açmış, bu görüşü destekleyen çeşitli dernekler ve akımlar doğmuştur".(35). Bu hareketlerin getirdiği somut sonuçların başında Avrupa Konseyi gelmektedir. Başka bir ifade ile, Avrupa Konseyi'nin ve onun doğrudan bir ürünü sayılabilecek olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "başlangıcı" nı, genel olarak Savaş sonrasında gelişen bu birleşme hareketine bağlayabiliriz(36). Bu birleşmenin temelinde yatan nedenleri, ideolojik karşıtlık ve soğuk savaş ile komünizm tehlikesi, ve de İkinci Dünya Savaşı'nın bu kıt'ada yaptığı tahribatın bir birlik içinde giderilmesi, açılan yaraların elbirliğiyle

(34) Bkz. Şeha L. Meray, Devletler Hukukuna Giriş, c.I(3.bası), Ankara, AÜSBF Yayınları, 1968 s.19-45.

(35) Meray, a.g.e., c.II.(4.bası), Ankara, 1975, s.265.

(36) Ömer MADRA, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Bireysel Başvuru Hakkı, AÜSBF.Yayınları, Ank.1981, s.7.

onarılması şeklinde sıralayabiliriz.

Ulusçuluk ve devlet egemenliği kavramlarının geleneksel beşiği sayılan Avrupa'da, Savaş sonrasında ulusal egemenliği belli ölçülerde sınırlandırmaya yönelik işbirliği ve örgütlenme çabalarına girişilmesi, ilginç bir olgu olarak göze çarpıyor. Bu dinamizmin kaynaklarını açıklamak amacıyla çeşitli nedenler ileri sürülmüştür. Bu meyanda, ilk akla gelen neden, savaşın kendisidir(37). Avrupa'yı bir yıkıntı haline getiren savaşın(daha doğrusu savaşların) sonuçlarını bir an önce gidermek için Avrupa Uluslarının pratik düzeyde güçbirliği yapmaları gerekli görülmüyordu. Çöküntü halinde bulunan Avrupa ekonomisini yeniden canlandırmak ve işler hale getirmek için birlikte hareket etme zorunluluğu kaçınılmaz gibi görünüyordu(38). Gene buna bağlı olarak, Savaş içinde işlenen kisisel suçların ve girişilen soykırımının ileride yinelenmesini önlemek için devletlerin gücünü "sınırsız olmaktan çıkarma" kaygısı da, Avrupa'da bir "Birlik" oluşturmaya davetiye çıkaran başlıca nedenler arasında bulunuyordu.

Yukarıda değindiğimiz nedenlerin yanısıra, "egemen ve bağımsız devletlerin yerini alacak bir çeşit Avrupa Birleşik Devletleri" kurulmasının ideolojik bakımdan çekiciliği, bir sovyet saldırısı olasılığına karşı duyulan korku, ve komünizm tehlikesi karşısında demokratik devletlerin barışçı bir birlik

(37) Polys Modinos, Convention Européenne Des Droits de l'Homme, 1953, s.149.

(38) D.W. Bowett, The Law of International Institutions, 1975, s. 150'den nakleden, Ömer MADRA, a.g.e.s.7.

oluşturmaları gereği gibi nedenler de kendini tüm ağırlığıyla hissettiriyordu.

Avrupa Uluslarını kendi aralarında birleşip örgütlenmeye ve böyle bir yapıyı oluşturmaya götüren etkenlerden bir başkası da "Soğuk Savaş"tır. Daha önce, Avrupa Birliği'ne ilişkin olarak yapılmış planların çoğu "içe yönelik" idi. Avrupa'da çeşitli ulusların kendi aralarındaki kavgaları sona erdirmeyi amaçlıyordu. İkinci Dünya Savaşı, bu görüntüyü değiştirdi. Savaş'ın dumanları dağılmadan Avrupa'nın birleşmesi için yeni ve "dışsal" bir neden belirdi(39). Savaş'ta aynı cephede yer alan devletler arasında zaten özde varolan çelişme ve ayrılıklar birden belirginleşmişti. Dünyanın genel görünümünün çok temel bir değişikliğe uğramış olduğu, dünyanın, iki ideoloji arasında bölünmeye başladığı açıkça ortaya çıkmıştı. Avrupa güç dengesi, yerini dünya "dehşet dengesi"ne bırakmıştı(40).

Doğu ile Batı'nın iki ayrı ideolojik sistem olarak ortaya çıkması, elbette bu iki sistemin çatışmasını da birlikte getirecekti. Çatışmanın o dönemde somut olarak aldığı biçime de Soğuk Savaş denmektedir. Dünyada böylece, iki ayrı sistem, iki ayrı blok belirince, her ikisinin de kendisini tanımlayacak, belirleyecek ve ötekinden ayıracak kesin bir değerler bütününe sahip olması öncelikle gerekli görünüyordu. Bu değerler sistemi, bir blokun ötekinden ne denli farklı olduğunu ortaya koymanın

(39) Mehmet Gönlübol, Uluslararası Politika, AÜSBF. Yay. 1978, s. 156.

(40) Ömer Madra, a.g.e.s. 8.

yanısıra ikinci bir işlev daha görmekteydi: her blokun kendi iç bütünlüğünü sağlama ve koruma işlevi. Uluslararası planda görülen bu bloklaşma, ulusların iç yapılarını da etkileyecek, ülkelerin içinde, iktidara katılmaya dek varan rakip ideoloji öğeleri atılarak bir saflaşma ve iç bütünleşme sürecine girilecekti. Böylece, Sovyetler Birliği, kurulmasına etkin biçimde önyak olduğu Doğu Avrupa ülkelerindeki "halk demokrasileri" ile birlikte Doğu Bloku'nu oluştururken, marksist demokrasi ve proleter enternasyonalizm kavramlarını, sistemin temel taşı yapmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin, başını çektiği Batı ülkeleri de "halklarının ortak varlığı olan ve...kişisel özgürlük, siyasal özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin kaynağı bulunan düşünsel ve ahlâkî değerlere sarsılmaz biçimde bağlanma yolunu seçerek, insan haklarına dayalı klâsik demokrasi kavramını, ideolojilerinin odak noktası yapmayı başarmışlardı. Söz konusu blokların ikisinin de Avrupa'nın ve dünyanın tümüne egemen olmayı amaçladığını söylemek yanlış olmasa gerek...Çünkü, sahip oldukları ideolojilerin ikisi de evrenseldir; tüm ulusları ve tüm ilişkileri kapsamaktadır. Bu durumda, her iki blok da kendi ideolojisi çerçevesinde öncelikle örgütlenme ihtiyacını duymuştur. Bu örgütlenme, doğal olarak siyasal, ekonomik ve askerî boyutlarda gelişecek, hukuksal yapısını da buna göre biçimlendirecekti. Bloklararası çatışmanın, 1946 yılı sonlarında şiddetlendiği söylenebilir. Yeni bir hız

kazanan Yunan İç Savaşı'nda komşu sosyalist ülkelerin Yunan komünistlerini desteklemesi(41),1947 yılı başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nin "Truman Doktrini" ni ortaya atarak Yunanistan ve Türkiye'ye, "kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından sarfedilen gayretler ve dış baskılara karşı koymaya çalışan hür milletleri desteklemek amacı"(42) ile para yardımı yapması, çatışmanın ne yönde gelişeceğini ortaya koyan belirtilerdi.

Yine 1947 yılında, Fransa, İtalya ve Belçika hükümetlerinde yer alan komünist bakanların bu hükümetlerden çıkarıldığını, Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist olmayan bakanların da aynı işlemle karşılaştığını görüyoruz.Soğuk Savaşın, doruğuna ulaştığını söyleyebileceğimiz 1947 sonu-1948 dönemi, blokların kendi örgütlenmelerini somutlastırmalarına sahne olmuştur.Bu sürecin temel taşları olarak, dünya komünist partilerini esgüdümlü bir etkinlik içine sokmayı amaçlayan Kominform'un kuruluşunu, 1948 Subat'ında, Prag'da yapılan bir darbe ile Çekoslovakya'nın Doğu Bloku ülkeleri arasında yer almasını, olaydan bir ay sonra da, İngiltere, Fransa ve Benelüks ülkeleri arasında işbirliği ve ortak savunma alanlarını kapsayan Brüksel Antlaşması'nı gösterebiliriz(43).

Brüksel Antlaşması, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra muhtemel bir Sovyet Saldırısını öngören ilk antlaşmadır.Bu Pakt'a

(41)Mehmet Gönlübol,Uluslararası Politika,İbid.s.149.

(42)Mehmet Gönlübol,Olaylarla Türk Dış Politikası,3.bası, AÜSBF. Yayınları, 1974,s.228.

(43)Ömer Madra,a.g.e.s.10.

sonradan "Batı Birliği" adının verilmesi de bosuna değildir. Çünkü, bundan sonra kısa bir süre içinde hızla gelişecek olan Batı örgütlenmesinin tüm tohumlarını içinde barındırmaktadır. Bundan bir yıl sonra, A.B.D., Kanada ve Norveç'in de Nato Antlaşması çerçevesinde Brüksel Paktı devletlerine katılmaları ile birlikte, Batı örgütlenmesinin askerî halkası tamamlanmış oluyordu. Bu iki antlaşma ile kurulan örgütler çerçevesinde savunma sorunu çözüme bağlanınca, Avrupa'nın siyasal birliği için de yol açılmış oluyordu. Sovyetler Birliği'nin atom bombasına sahip olduğunun öğrenilmesi ve artık Doğu ile Batı arasında bir "dehşet" dengesi oluştuğunun anlaşılması da, bu döneme rastlamaktadır. Bu bölünmüşlüğün ve "dehşet dengesi" nin ortaya çıkardığı tablo, Savaş sonrası siyasal birleşme çabalarının Batı Avrupa ile sınırlandırılmasına yol açmıştır. Soğuk Savaşı yürütebilmek için Batı Avrupa'nın birleştirilmesi, acil bir ihtiyaç olarak belirlemektedir. "Ortak düşman" la karşı bu birleşmenin hangi temeller üzerinde kurulacağı da Brüksel Antlaşması'nın "giriş" (dibace) sinde somut olarak ortaya konmuştur: Antlaşmayı imzalayan devletler "temel insan haklarına, kişinin onur ve değerine olan inançlarına, demokrasi, kişi özgürlüğü ve siyasal özgürlük ilkelerini koruma ve güçlendirme konusundaki kararlılıklarını yinelemekteydiler. Brüksel Paktı, bu ilkelere bağlı öteki Avrupa ülkelerinin de Antlaşmaya katılabileceklerini öngörerek çok daha geniş bir birleşme hareketine gerekli zemini hazırlamış oluyordu. Avrupa'da

birleşmeyi öngören derneklerin eşgüdümünü sağlamak için kurulmuş bulunan Uluslararası Komite, bu yoldan ilerleyerek 1948 Mayıs'ında Lahey'de resmî olmayan, fakat büyük boyutlu, bir Avrupa Kongresi toplamış; bir Avrupa Konseyi ile, parlamentolarca seçilmiş bir Avrupa Genel Kurulu'nun meydana getirilmesi fikirleri, bu Kongre'de dile getirilmisti. Kongre'de alınan siyasal kararlar, kurulması amaçlanan Avrupa Birliği'nin sınırlarını ve amaçlarını berrak tanımlarla söyle dile getiriliyordu(44):

Kongre:

" 9. Böyle bir Birlik ya da Federasyon'un, demokratik bir rejim altında yaşayan ve bir İnsan Hakları Yasası'na saygı göstermeyi yükümlenen tüm Avrupa uluslarına açık olacağını kabul eder."

" 10. Bu Yasayı hazırlama ve, demokrasi adını hakketmek için siyasal rejimlerin bağlı kalmaları gereken ölçütlerin tanımını yapma görevlerini bir Komisyon'a verir."

" 13. İnsan haklarını ve özgürlük ilkelerini korumak için, Genel Kurul'un(kurulması öngörülen Avrupa Parlamentosu'nun), İnsan Hakları Yasası'na saygı gösterilmesini sağlayacak yaptırım gücüyle donatılmış bir Divan kurulmasını önermesi gerektiğini; bu amaca uygun olarak, bağıtılı devlet yurttaşlarının herbirinin Yasa'da saptanacak olan haklarının çiğnenmesi halinde, herhangi bir anda ve en kısa süre içinde Divan'a başvurabilmesinin mümkün kılınacağını ilân eder."(45)

(44)Ömer Madra,a.g.e.s.10 vd.

(45)Polys Modinos,a.g.e. s.143,144.

31- AVRUPA KONSEYİ.

310-KURULUSU: Avrupa Konseyi, yukarıda açıklandığı şekilde, 1948 Mayıs'ında toplanan Avrupa Kongresi'nde alınan kararlar gereğince, İkinci Dünya Savaşı'nın bitisinden kısa bir süre sonra kurulmuştur. Avrupa'nın parlamenter demokrasi ile yönetilen 22 ülkesini çatısı altında toplayan ve 5 Mayıs 1949'da 10 Avrupa Devleti tarafından kurulan Avrupa Konseyi(46), yaklaşık 400 milyonluk nüfusu temsil eden, uluslararası siyasî bir kuruluştur.

5 Mayıs 1949 yılında bir araya gelerek Konsey'in hazırlanan statüsünü imzalayan 10 Kurucu Devlet, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç'dir. Avrupa Konseyi'nin çalışma merkezi, Fransa'nın Alsace Bölgesi'nde bir sınır kenti olan Strasbourg'tadır.

311- AMAÇLARI: İkinci dünya Savaşı sonunda çözümlenmesi gereken sorunları düşünen, zamanın İngiltere Başbakanı Winston Churchill, barışa kavuşulunca kurulacağı kesin olan, geleceğin Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın yanısıra, bölgesel düzeyde örgütler oluşturulması fikrini 1943'de ortaya atmış ve benimsenen bu fikir, 1948 tarihli Avrupa Kongresi gündeminde ele alınarak, bu amaçla bir Avrupa Konseyi kurulması, oybirliği ile karar altına alınmıştır. Kongre'de alınan karar gereğince, 5 Mayıs 1949'da kurulmuş bulunan Avrupa Konseyi'nin başlıca amaçlarını şöyle sıralayabiliriz :

(46)İng.Council of Europe; Frans. Conseil de l'Europe.

- a- Daha sağlam bir Avrupa Birliği için çalışmak.
- b- Parlömanter demokrasi ilkelerini ve insan hak ve hürriyetlerini korumak.
- c- Hayat şartlarını iyiye götürmek, insanî değerleri canlı tutmak ve geliştirmek.

Bu temel amaçların yanısıra Konsey, üye devletlerin ortak yönlerinin (Avrupalı olma özelliklerinin) geliştirilmesi için çaba harcamaktadır. Bu nedenle, çalışmaların büyük bir bölümünün hükümetlerarası işbirliği sayesinde yürütülmesine karşılık, Konsey'in temel ilgi alanını kişi, yani fertler oluşturmaktadır.

Avrupa Konseyi statüsü, her üye devletin " hukukun üstünlüğü ilkesini benimsemesi ve vatandaşlarının temel hak ve hürriyetlerinden yararlanmasını güvence altına alması " koşulunu aramaktadır. Bu ilkeleri benimseyen her Avrupa devleti, Konsey üyeliğine aday olabilir. Avrupa Konseyi'nin üye sayısı, 1949'dan bu yana 10'dan 22'ye yükselmiş ve örgüt, komünizmle yönetilmeyen Avrupa Ülkelerinin hemen tümünü çatısı altında toplamıştır. (47)

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı gibi birçok uluslararası örgütlerle sıkı bir işbirliği içinde olan Avrupa Konseyi'ni diğerlerinden ayıran, görev ve amaçları ile üç belirgin özelliğidir. Bu üç belirgin özellik şunlardır:

Yapısı : Avrupa Konseyi, yalnızca hükümetlerarası bir organ değildir; hükümetlerin yanısıra millî parlömentolar ile yerel yönetimler ve hükümet dışı uluslararası kuruluşların temsilcileri de Örgütün çalışmalarına en etkin şekilde katılmaktadır.

(47)16 Kasım 1987'de San Marino'nun katılmasıyla, Avrupa Konseyi üye sayısı 22'ye ulaşmıştır.

Çalışma alanı : Avrupa Konseyi, savunmaya ilişkin alanlar dışında, Avrupa'ya ilgilendiren konuların tüm yönlerini çalışma alanı içine almıştır. Savunmaya ilişkin konularla ilgilenmek, bu amaçla kurulan ve yine uluslararası bir örgüt olan Nato Teşkilâtı'nın görevidir. Sırası gelmişken bu askeri örgüt hakkında kısa bilgi vermekte yarar vardır, sanırız.

NATO : " Kuzey Atlantik Paktı Örgütü " anlamına gelen İngilizce NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION ' nun kısaltılmış adı. (Fr. OTAN). Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve A.B.D. tarafından 4 Nisan 1949'da Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Paktı'na 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1955'te de Federal Almanya Cumhuriyeti katıldı. 1982'de de İspanya örgüte girdi. Bu paktın oluşturulmasında amaç, barış ve güvenliği korumak, Kuzey Atlantik bölgesinde denge ve huzuru geliştirmektir. 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe giren Kuzey Atlantik Paktı Anlaşması gereğince örgüt, Birleşmiş Milletler "Şart" ı çerçevesinde yer alarak, üye ülkelerden herhangi birinin bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı ya da güvenliği tehlikeye girdiğinde bunu hepsine yapılmış bir saldırı sayarak ona yardım etmeyi öngörür. (48)

Oluşumu : Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun bütün üyelerini, birçok tarafsız veya bağlantısız ülke ile, Avrupa'nın, ortak emelleri paylaşan diğer demokrasilerini çatısı altında toplamaktadır. Ayrıca, çalışmalarının önemli bir bölümünün üye olmayan ülkelere de açık olması, uluslararası işbirliğinin 22'ler Avrupası sınırları içinde kapalı kalmamasını sağlar.

Kuruluşa özelliğini veren bu üç unsur - çeşitliliğe açık geniş oluşum, yaygın çalışma alanı ve esnek yapı - ile Avrupa Konseyi, Afrika, Asya ve Güney Amerika'da gerçekleştirilen hükümetlerarası bölgesel örgütlenmelere örnek olmuştur.

312- ORGANLARI VE İŞLEYİŞİ : Avrupa Konseyi'nin işleyişi, 21 üye hükümeti temsil eden Bakanlar Komitesi ile 21 millî parlamentoyu temsil eden Parlömanterler Meclisi'nin ortak çalışmalarına dayanmaktadır. Bu ortak çalışmalarda yardımcı rolünü oynayan Sekretarya'yı da hesaba katarsak Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Parlömanterler Meclisi ve Sekretarya'dan oluşmaktadır. Konseyin bu belli başlı organlarına kısaca değinelim.

312,0- BAKANLAR KOMİTESİ : Bakanlar Komitesi, sırayla ve altı - şar aylık dönemler için başkanlık görevini üstlenen 21 Dışişleri Bakanı'ndan oluşmaktadır. Üye Hükümetler, Konsey çalışmalarını, Örgütün karar organı olan Bakanlar Komitesi aracılığıyla doğrudan yönlendirmektedir. Parlömanterler Meclisi'nde alınan tavsiye kararlarının ve Konsey bünyesinde çalışan çeşitli komitelerin önerilerinin ne şekilde izleneceğine Bakanlar Komitesi karar verir. Örgütün çalışma programının saptanması ve bütçesinin onaylanması da, Bakanlar Komitesi'nin sorumluluğundadır. Komite ayrıca, çeşitli siyasî konuların üye hükümetler tarafından görüşülmesini sağlayan sürekli bir çerçeve oluşturmaktadır. Bakanlar, Avrupa işbirliğini değerlendirmek ve çeşitli siyasî konuları incelemek üzere, yılda iki kez bir araya gelirler. Son yıllarda Bakanlar tarafından ele alınan terörle mücadele, insan haklarının Avrupa'da ve dünyada geliştirilmesi, Batı Avrupa'nın Doğu - Batı ve Kuzey-Güney ilişkilerindeki rolü gibi konular, Komite'nin çalışmalarına

örnek olarak verilebilir.

Bakanlar düzeyindeki iki toplantı arasında kalan süre zarfında Konsey'in olağan çalışmalarını yönlendirmek, hükümetlerin Avrupa Konseyi nezdindeki Daimî Temsilcileri olan Bakan Delegele - rinin görevidir. Her ay yaklaşık bir hafta süreyle bir araya ge - len Delegelerin karar alma yetkisi Bakanlarinkine hemen hemen eş - değerdedir. Bakanlar Komitesi'nin aldığı kararlar hükümetlere yöne - lik t a v s i y e k a r a r l a r ı mahiyetinde olabildiği gi - bi s ö z l e ş m e l e r şeklinde de olabilmektedir. Tavsiye ka - rarları, belirli bir konu üzerinde ortak bir politika benimsenme - sini öneren birer beyan niteliğini taşır. Sözleşmeler ise, bunları onaylayan devletleri bağlayıcı nitelikte, yani uyulması zorunlu yasal belgelerdir. Bakanlar Komitesi ayrıca, uluslararası sorunlar ve çeşitli siyasî konular üzerindeki ortak görüşü dile getiren bildiri veya kararları da kabûl eder. Temel siyasî kararlar ve hü - kûmetlere gönderilen önemli tavsiye kararlarının kabûl edilmesi, ilke olarak oybirliğini gerektirir. Buna karşılık, bütçeye ilişkin oylamalarda üçte iki, usûl veya çalışma programına ilişkin oylama - larda ise, salt çoğunluk yeterli olmaktadır. Sözleşmeler ile tav - siye kararlarının hazırlık çalışmaları hükümetlerarası uzman ko - miteleri tarafından yürütülmektedir. Ayrıca, çeşitli konularda ça - lışmalara girişilmesi yönündeki siyasî kararlar, uzman bakanlar konferanslarında alınmaktadır. Düzenli aralıklarla toplanan bu kon - feranslar üye ülkelerin eğitim, adalet, sağlık, çevre, spor gibi konulardan sorumlu bakanlarının bir araya gelmesini sağlar.

312,1 - PARLÖMANTERLER MECLİSİ : İlk kez 1949 yılında toplanan Parlömanterler Meclisi, tarihin ilk uluslararası Parlömento-su olup, o zamana kadar sadece hükümetler arasında gerçekleşen uluslararası ilişkilere parlömento boyutunun da girmesini sağlamıştır. Sayıları dünyada otuz dolayında olan gerçek anlamda demokratik parlömentodan 22'sinin temsilcilerinden oluşan Parlömanterler Meclisi, " Avrupa'nın Siyasî Benliği " rolünü oynamakta ve tartışılmaz bir moral otoriteye sahip bulunmaktadır. Demokratik yoldan işbaşına gelmiş 26 Parlömentonun temsilcilerini 1983 yılında bir araya getiren " Strasburg Parlömanterler Demokrasi Konferansı " da insan haklarına saygının ve demokratik yönetimlerin bütün dünyada yaygınlaştırılması yolunda Avrupa Konseyi'nin oynadığı önemli rolü vurgulamıştır. Parlömanterler Meclisi, yasama yetkisi olmayan bir organ olmakla beraber, Avrupa Konseyi çalışmalarının yönlendirilmesi açısından temel nitelikte bir rol oynamaktadır. Meclis tarafından Bakanlar Komitesi'ne gönderilen tavsiye kararları, Konsey'in kilit alanlardaki çalışmalarının başlangıç noktasını oluşturur. (49)

Parlömanterler Meclisi, millî parlömentoların kendi arasından seçip atadığı 170 üyeden oluşmaktadır. Her üye ülkenin Strasburg'a gönderdiği parlömanter sayısı, o ülkenin nüfusuna göre hesaplanmakta, ayrıca her parlömanter heyetin oluşumu, temsil ettiği parlömentodaki siyasî partilerin güç dağılımını yansıtmaktadır. Parlömanterler Meclisi, yılda üç kez, genellikle Ocak, Nisan ve Eylül aylarında Strasburg'ta toplanır; ayrıca her yaz üye ülkelerden birinde düzenlenen " mini-session " (küçük oturum) 'larla bir

(49) Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1986, s.11 ve devamı.

araya gelir.Meclisteki görüşmeler İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca olarak yapılır; ancak, raporlar sadece İngilizce ve Fransızca dillerinde yayınlanır.Halka açık oturumlarda yürütülen Meclis görüşmelerinde, Avrupa'yı ilgilendiren çeşitli konular ele alınır.Parlömanterler Meclisi tarafından alınan kararlar, hükümetler ile millî parlömentoların çalışmalarını ve genel olarak tüm Avrupa toplumunun gelişmesini yönlendirir.Parlamentarler Meclisi Genel Kurulu, yılda 19 gün toplanır.Genel Kurul'un hazırlık çalışmaları, çoğunlukla Strasburg ve Paris'te düzenli aralarla toplanan 13 Komisyon tarafından yürütülür.Bir de Genel Kurul toplantıları arasında kalan süre içinde Meclis adına karar alan Daimî Komisyon mevcuttur.

312,2- SEKRETARYA : Üye ülkeler vatandaşlarından oluşan 870 kişilik Sekretarya, Bakanlar Komitesi, Parlamentarler Meclisi ve hükümetlerarası uzman komitelerinin çalışmalarına yardımcı olur. Sekretarya'yı Bakanlar Komitesi'nin sunduğu aday listesi arasından Parlömanterler Meclisi'nin beş yıllık görev süresi için seçtiği Genel Sekreter yönetir.Genel Sekreter'in yanında aynı usûllerle seçilen bir Genel Sekreter Yardımcısı ile, Meclis çalışmalarının yürütülmesinden ve Komisyon toplantılarının düzenlenmesinden sorumlu olan bir Greffier (Meclis Başkâtibi) görev alır.

Sekretarya, hükümetlerarası çalışma programının sekiz alanını kapsayan müdürlüklere bölünmüştür.(Bkz. Sem. 1)

Avrupa Konseyi'nin bütçesini, üye ülkeler hükümetleri sağlar. Her ülkenin bütçeye katkı payı, o ülkenin nüfusuna ve gelir düzeyine göre hesaplanır.Her Avrupalının Avrupa Konseyi için ödediği yıllık meblağ,şehiriçi bir telefon konuşması ücreti kadardır.(50)

32- AVRUPA KONSEYİ VE TÜRKİYE.

Daha evvel de değindiğimiz gibi, Avrupa Konseyi, "Avrupa Birliği" fikrinden doğmuştur. Bir "Avrupa Birliği" kurma fikri ortaçağlara kadar dayanmaktadır. Önceleri, Avrupa'da hüküm-rânlık süren güçlü monarkların özlemini yansıtan bu fikir, zaman içinde, Avrupa'da siyasî iktidarların zihinlerini sürekli meşgul eden, ancak yine de ütöpik alanda kalan bir "idea" olmaktan öteye gidememiştir. Geçen uzun zamana rağmen, idea olma niteliğini yitirmeyen bu görüş, yirminci yüzyıl başlarında ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, mutlaka somut alana geçirilmesi ve ivedilikle gerçekleştirilmesi gereken bir proje haline dönüşmüştür. Avrupa için böyle bir "Birlik" kurma zarureti doğuran sebepler nelerdi ?

Bilindiği gibi, Avrupa Kıt'ası kıt'a olalı bitip tükenmeyen savaşlara sahne olmuştur. Kıt'aya göçlerle birlikte, Franklar, Vandallar vb. kavimlerin birbirlerine üstün gelme, hegemonya kurma emellerinden kaynaklanan çatışmaların başlattığı mücadeleler, kavimler bir yerleri yurt edinip yerleştikçe, çehre değiştirerek siddetini arttırmış, daha geniş alanları kapsayan savaşlara dönüşmüştür. Bu savaşlar, kıt'ada büyük imparatorlukların doğmasına sebep olmuştur (Roma İmp., Germen İmp...). İmparatorların fetih savaşı bütün kıt'a sathına yayılmış ve ancak, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonradır ki, imparatorluk toprakları parçalanıp bölünmeye yüz tutmuş ve böylece ortaçağa girişte, irili-ufaklı, toprak mülkiyetine dayalı feodal beylikler türemeye başlamıştır. Lâkin bu sefer de, kâh feodal beyler

(Süzeren), kâh feodal beylerle krallar, kâh krallarla Kilise ve süzerenler arasında uzun yılları kapsayan savaşlar sürüp gitmiştir. Zamanla, tarihsel dinamizmin ve fikrî birikimin oluşturduğu toplumsal bir yapı içinde sanayileşme sürecine varılmıştır. Ancak, sanayileşmede meydana gelen buluşlar, teknolojik mesafeyle birlikte, tahrip gücü çok yüksek kitlesel silahlar üretilmeye başlanınca, "cephe savaşları" yerini, "topyekûn savaşlar" a bırakmıştır. 1914-1918 yıllarında dünyayı kasıp kavuran savastan özellikle Avrupa çok müteessir olmuştur.

Avrupa'da ilk çatışma ve savaşlarla birlikte, siyasî varlıklar arasında, bir barış ve huzur ortamı sağlamaya yönelik girişim ve önlemlerin hiçbirisi, kısır bir çaba olmaktan öteye gidememiş; ne krallarla derebeyleri arasındaki vaadler, ne siyasî iktidarlar arasındaki barış görüşmeleri ve taahhütler, ne de bloklar arasındaki pakt veya anlaşmalar; bunların hiçbirisi, Avrupa'ya, Avrupalı'ya barış ve huzur ortamı getirememiştir. Bütün bunlar vetmediğine göre, başka ne yapılabilirdi ? Yapılacak şey, yapılması gereken şey, barışı, "barışın kendisini örgütlendirmek" ve böyle bir örgüt sadece Avrupa ve Avrupalı için değil, tüm dünya için, insanoğlu adına barış ve huzur getirsin diye teşekkül edecek ! Bunun ilk denemesi, Birinci Dünya Savaşı akabinde, Milletler Cemiyeti'nin teskili ile yapılmış; fakat fiyasko ile bitmiş ve İkinci bir Dünya Savaşı'nın patlak vermesini önleyememiştir. Çünkü bu örgüte katılan devletler, her ne kadar üye olmakla taahhüt altına girmiş iseler de, kiminin amacı, daha güçlü olmak için toparlanmaya zaman kazanmak, kiminin amacı biraz nefes a-

lıp tekrar savaşmak ve kimininki de örgüte üyelik sıfatıyla, savaş alanlarında elde edemediğini örgüt içinde, hiç değilse bu amaçla birtakım tavizler koparmaktı. Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) nin elinde, taahhüdünü yerine getirmeyen devlete karşı uygulayabileceği etkin ve caydırıcı bir yaptırım gücü mevcut değildi. İnsan hak ve hürriyetlerinin sağlanması ve korunması için gereken barış ve huzur ortamının kurulması konusunda Milletler Cemiyeti'ne bel bağlamış olanların, bu örgütün çaresizliği ve başarısızlığı karşısında, hüsrana uğraması üzerine, önlem almada daha güçlü, müeyyide uygulamada daha etkili yeni bir barış örgütü kurma zarureti yeniden dimağları meşgul etmeye başladı. Bu amaçla gösterilen çabalar sonucunda, çokuluslu nitelikli yeni bir girişimle yeni bir barış örgütünün doğduğunu görüyoruz; birincisinden etkin, ondan daha yaygın ve güçlü bir örgüt: Birleşmiş Milletler Örgütü.

Ne gariptir ki, B.M.Örgütü'nün kurulmasına önyak olanlarla, İkinci Dünya Savaşı'nın başrolünü oynayanlar aynı kişilerdi; ve daha savaşın başında, "insan hak ve hürriyetlerinin sağlanması- nın başlıca savaş hedefleri arasında olduğunu" ilân etmekten çekinmemişlerdir. Açıkçası büyük devletler barış için savaşacaklardı. Başlayacak olan savaşın alanının yine Avrupa olacağı apaçıktı. Zira büyük devletleri tehdit eden iki büyük belâ vardı: Faşizm ve Hitlerizm. Ve bir İngiltere, bir A.B.D., bir Fransa, bu belâlardan kurtulmak zorundaydı. Ve bu belâların her ikisi de Avrupa'da bulunuyordu. Avrupa yine kaynayan bir kazan, ve Avrupa yine ateşten bir platform... Ve Avrupalı yine cehennemî günler yaşıyordu... Savaştan hemen sonra da B.M. Örgütü resmen kurulmuş

taraf devletler yerlerini almış; barış ve huzurun sağlanması için tüm dünyaya seslenen Evrensel Bildiri ilân edilmişti.

Acaba yeni Örgüt, barış ve huzuru kesinkes sağlayacak mıydı ? Acaba, farklı ekonomik, ideolojik ve kültürel bünyelere sahip üyelere teşekkür eden bu evrensel barış örgütü, devletleri ve dolayısıyla milletleri, bir daha savaştırmamak üzere bir potada eritip, tek vücut halinde birleştirmeyi başarabilecek miydi ? Acaba, Örgütün en önemli organı olan Güvenlik Konseyi'nde, tekel kurmuş o "süper devletler" arasındaki farklı ideolojiler, ileride büyük çatışmalara neden olacak sorunlar yaratmayacak mıydı ? Böyle bir ortamda bu çatışmaları, örgüt nasıl frenleyebilecekti ? Acaba, örgütü oluşturan üyeler, nasıl ve ne zaman asgari müştereklerde birleşerek, insan hak ve hürriyetlerini tehdit eden durumlardan kaçınmaları için tüm üyeleri taahhüt altına sokacak uluslararası bir sözleşmeyi gerçekleştirebileceklerdi ? Ve acaba, hayli zaman gerektiren böyle bir ortamın oluşmasını beklemeyen, ideolojik, ekonomik ve kültürel bünyeleri benzer olan Avrupa devletlerini bir çatı altında barındıracak güçlü bir Avrupa Birliği kurulamaz mıydı ? Avrupa'da bir sıcak savaşın başlaması belki çok uzak bir ihtimal, hatta imkânsız gibi olabilirdi. Çünkü, herşeyden önce, himayesine devamlı sığındığı ve son anda bile olsa yardımına koşan bir A.B.D. vardı. Diğer yandan, Avrupa için büyük tehlike oluşturan "komünizm" in temsilcisi ve uygulayıcısı Rusya'nın, Birleşmiş Milletler Örgütü çerçevesinde yükümlendiği sorumluluk nedeniyle, Avrupa'da silahlı bir çatışma girişiminde bulunmaktan her zaman kaçınacaktı. Ama, 20. yüzyılın ikinci yarısında savaş artık çehre değiştirmemiş miydi ?

Savaş denince akla mutlaka silahlı girişim mi gelmeliydi ? Yeni adıyla "soğuk savaş" modelini uygulayarak Rusya, Doğu Avrupa'nın hemen hemen tüm ülkelerini "bölüp parçalayarak yönetme" ye başlamamış mıydı ?

İşte Batı Avrupalı böyle bir muhakeme içindeydi...Batı Avrupa, tüm geçmişini bir kez daha gözden geçirerek, yarınlarını garantiye alacak hesaplamalar yapıp, bütün bu tehlikelere karşı, sarsılmadan ayakta durabilecek güçlü bir birlik, kıt'asına özgün yeni bir bünye tasarlıyordu.Öyle bir bünye ki; soyut değil, somut; künyesel değil, bedensel bir bünye olmalıydı bu ...

Yeni kurulacak "Avrupa Birliği" bu özelliklere sahip bir birlik olmalıydı.Ve formül bulundu.Üç boyutlu, adeta maddesel bir birlik.Öyle ki; sosyo-politik bir bünyenin, sağlam olabilmesi için üç güce ihtiyacı vardır.Bunlar Ekonomik güç, Sivasî güç ve Askerî güçtür.Ve Avrupa Birliği de bu üç boyut üzerine kurulmalıydı.Böyle bir Birlik sayesinde Avrupalı, hem ardarda gelen iki dünya savaşının açtığı yaraları ve yaptığı tahribatı onaracak(ekonomik), hem kendini komünizm ve diğer dış tehlikelere karşı kalkan gibi koruyacak(askerî), ve hem de ileride kurmayı düşlediği "Avrupa Birleşik Devletleri"ne giden yolu açmış olacaktı(Siyasî).

İşte, Avrupa Konseyi, bu somut bünyenin üç boyutundan, siyasî olanını oluşturmaktadır.Şimdi, her biri başlı başına bir örgüt niteliği taşıyan bu üç boyutun kuruluş aşamalarını kısaca görelim:

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU: AET(bugün:AT):CEE.-

Avrupa Ekonomik Topluluğu, Belçika, Federal Almanya, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg olmak üzere altı devletin 25 Mart

1957 tarihinde biraraya gelerek Roma'da imzaladıkları bir antlaşma ile kurulmuştur. 25 Mart 1957'de bu altı kurucu Devlet tarafından imzalanan ve Roma Antlaşması adını alan bu statü, 14 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir. Topluluğun kuruluş amacı, 25 Mart 1957 tarihli Roma Antlaşması'nın önsözünde şöyle dile getirilmiştir:

Majeste Belçikalılar Kralı, Federal Almanya Cumhurbaşkanı, Fransa Cumhurbaşkanı, İtalya Cumhurbaşkanı, Altes Ruayal Lüksemburg Büyük Düşesi, Majeste Hollanda Kraliçesi,

Avrupa halkları arasında gittikçe daha sıkı bir birliğin temellerini kurmak azmi ile,

Avrupa'yı ayıran engelleri ortadan kaldırarak, ülkelerinin ekonomik ve sosyal gelişmesini müsterek bir faaliyetle temin etmek kararı ile,

Ana hedef olarak halklarının hayat ve istihdam şartlarını devamlı bir şekilde daha iyiye götürmek amacı ile,

Mevcut engellerin kaldırılmasını, rekabette dürüstlüğün, ekonomik gelişmede istikrarın teminat altına alınmasını sağlamak üzere mutabakata varılmış bir hareketi gerekli kıldığını kabul ile,

Muhtelif bölgeler arasındaki farklılığı kaldırarak ve daha az gelişmiş bölgelerin gecikmesini telâfi ederek, ekonomilerini birleştirmek ve ahenkli surette geliştirmek gayesi ile,

Milletlerarası mübadelede tahditlerin tedricen ortadan kaldırılmasına, ortak bir ticaret politikasıyla yardım etmek arzusu ile,

Denizasırı ülkelerle Avrupa'nın dayanışmasını kuvvetlendir-

mek niyeti ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın prensiplerine uygun olarak denizasırlı ölkelerin refahını sağlamak arzusu ile,

Ekonomik kaynakların bir araya getirilmesi suretiyle, barış ve hürriyeti koruma ve güçlendirme kararı ile ve aynı yüksek gayeyi paylaşan diğer Avrupa halklarını bu gayretlerine katılmaya davet ederek,

Bir Avrupa Ekonomik Topluluğu kurmaya karar vermişler ve bu amaçla, tam yetkili temsilcilerini tayin etmişlerdir.(51)

Topluluğun görevleri de Antlaşma'nın 2. maddesinde belirtilmiştir; mad.2.-

Topluluğun görevleri Ortak Pazar'ın kurulması ve üye Devletlerin ekonomik politikalarının tedricen birbirlerine yaklaştırılması, Topluluk içerisinde ekonomik hayatın ahenkli bir şekilde gelişmesini, daha ileri bir istikrarı, hayat seviyesinin sür'atle yükselmesini ve bu Topluluğa dahil Devletler arasında daha sıkı münasebetler tesisini temindir.

Topluluğa tevdi edilen görevler, aşağıdaki organlar tarafından gerçekleştirilir(mad.4):

Bir Meclis, bir Konsey, bir Komisyon ve bir Adalet Divanı(52).

Avrupa Topluluğu(AT) olarak anılan topluluk, Avrupa Ekonomik Topluluğu(CEE), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu(CEEA) ve Avrupa Kömür-Çelik Birliği(CECA) olmak üzere, bu üçlü kuruluşu kapsayan bir Topluluk'tur.

CEE ve TÜRKİYE

Türkiye'nin AET (şimdi;AT) ye ilk, üyelik başvurusu 31 Temmuz 1959'da olmuştur.Bu talep, AT "Bakanlar Konseyi" tarafından 11

(51)Ergin Nomer/Özer Eskiuyurt,Avrupa Sözlüşmeleri,i.Ü.Huk.Fak.Yay.İst.,1975,Ss.500,501.

(52)Ergin Nomer/Özer Eskiuyurt,a.g.e.S.503.

Eylül 1959 tarihindeki oturumunda kabul edilmiş ve 28-30 Eylül 1959 günlerinde Türkiye ile görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmeler, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal durumu gözönüne alınarak hazırlanan Ankara Antlaşması ile sonuçlanmıştır(12 Eylül 1963).

Böylece Türkiye, 12 Eylül 1963 tarihinde, AT ile imzalanan Ankara Antlaşması(AA) ile Ortak Pazar'a "aday üye" olmuştur. Ankara Antlaşması, TBMM ve AT'ye üye devletlerin parlamentoları tarafından onaylanarak, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir(53).

Ankara Antlaşması'nın 2. maddesinde, taraflar arasındaki ticarî ve ekonomik ilişkilerin aralıksız ve dengeli olarak güçlendirilmesinin teşvik edilmesi belirtilmiş olup, Antlaşma'da bu amacın gerçekleştirilmesi için, Hazırlık dönemi, Geçiş dönemi ve Son dönem olmak üzere üç dönem öngörülmüştür.

Hazırlık dönemi için 5 yıllık bir süre, Türkiye ile AT arasında bir gümrük birliğinin kurulmasını amaçlayan "Geçiş dönemi" için de 12 yıllık bir süre tanınmıştır. Geçiş dönemini izleyen "Son dönem" in ise süresi ve koşulları belli edilmemiştir.

Daha sonra 23 Kasım 1970 tarihinde Brüksel'de, Ankara Antlaşmasına ek olarak imzalanan ve 16 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile, "Geçiş dönemi" ikiye ayrılarak, bazı maddeler için gümrüklerin Türkiye tarafından 12 yılda tümtü ile kaldırılacağı belirtilmiş ve korunması kabul edilen sanayi maddelerinin de gümrük indiriminin kademeli olarak 22 yıl içinde sıfıra indirilmesi kararlaştırılmıştır.

NATO ve TÜRKİYE

NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION (Kuzey Atlantik Paktı Or-

ganisasyonu, kısaca NATO diye bilinen bu teşkilât, "Avrupa Birliği" projesinin askerî teşkilâtlanmasını oluşturmaktadır.

Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD tarafından 4 Nisan 1949'da Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Paktı'na 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1955'te de Federal Almanya Cumhuriyeti katıldı. 1982'de de İspanya, örgüte girdi. Bu paktın oluşturulmasındaki amaç, barış ve güvenliği korumak, Kuzey Atlantik bölgesinde denge ve huzuru geliştirmektir,

24 Ağustos 1949'da yürürlüğe giren Kuzey Atlantik Paktı gereğince örgüt, Birleşmiş Milletler Statüsü çerçevesinde yer alarak, üye devletlerin herhangi birinin bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı ya da güvenliği tehlikeye girdiğinde, bunu hepsine yapılmış bir saldırı sayarak ona yardım etmeyi öngörür.

Şimdi, Batı Avrupa ülkelerini, askerî, siyasî ve ekonomik alanlarda teşkilâtlanarak, Bolşevizm, Varsova Paktı ve Comecon'a karşı Avrupa Birliği'ni kurmaya götüren gelişmeleri ve bu amaçla izlenen yolu daha yakından takip ederek, bu süreç içerisinde Türkiye'nin durumuna göz atalım.

1947 yılında Birleşik Amerika, Truman Doktrini ile Türkiye'nin savunmasını kuvvetlendirmek kararını alırken, Avrupa'da da dikkati çeken bazı gelişmeler oluyordu. Bu gelişmelerin önem sırasına göre başta geleni, Doğu Avrupa ülkelerinin komünist yönetim altına konulmalarıdır. Bu amaçla, 1947 yılında Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Polonya'daki komünist partiler, Sovyet desteği ile iktidarı ele geçirerek demokratik rejime son vermişlerdir. Demokratik bünyesini korumaya çalışan Çekoslovakya ise, Sovyet işgâli altına girmekten kurtulamamış ve tüm çaba-

lara rağmen O da 1948 Şubat'ında diğerleriyle aynı akibete uğramıştır.

Bu gelişmelerin yanı sıra Sovyetler Birliği, savaş yıllarında lağvettiği "Komintern" in yerine, Ekim 1947'de "Kominform" u kurmuştu. Sovyetlerin yayınladıkları bildiride, "Kominform" un temel amacının, Batılı rejimlerle mücadele etmek olduğunu dile getiriyorlardı. Bunun Batılı devletler nazarında anlamı ise; Sovyetler Birliği'nin yeni toprak ilhakları pesinde olması keyfiyeti idi. Toprak ilhakları ise zora davanacağı cihetle, insan hak ve hürriyetlerinin yeniden çiğnenmesi demekti. Batılı devletlerin Sovyetler Birliği'nden duydukları endişe, Avrupa'daki kuvvet dengesizliği yüzünden zamanla daha da çoğalmıştır. Gerçekten, bu sırada Sovyetler'in Avrupa'da 200 tümen askeri varken, Batı Avrupa ülkeleri, savaşla birlikte ordularının büyük kısmını terhis etmiş bulunuyorlardı. Üstelik, savaştan, ekonomik güçleri çok zayıflamış olarak çıktıkları ve ülkelerindeki komünist partilerin yıkıcı çalışmalarıyla karsılaştıkları için, bu devletlerin kısa bir süre içinde eski güçlerini yeniden kazanmaları da mümkün görünmüyordu. Bu durum karşısında, Batılı devletler için, güvenliklerini korumak bakımından kendi aralarında teşkilatlanmaktan başka çareleri kalmıyordu. İşte, bu amaçladır ki, 17 Mart 1948'de, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında "Brüksel Antlaşması" imzalanmıştı. Bu antlaşma ile, beş imzacı devlet, muhtemel bir saldırıya karşı kuvvetlerini birleştirmeyi kabul ediyorlardı. Brüksel Antlaşması, Batı dünyasının ortak savunma yolunda attığı ilk adımdı. O sıralarda, Avrupa bir Sovyet saldırısı karşısında kalsaydı, yukarıda saydığımız beş Avrupa

devletinin bu saldırıyı karşılayacak gücü olmayacaktı. Sovyetlerin askerî kuvveti karşısında Batı devletlerinin rahat bir nefes alması, ancak Birleşik Amerika'nın da Batılıların yanında yer tutmasıyla mümkün olabilirdi. İşte, Kuzey Atlantik Antlaşması, 4 Nisan 1949 günü, bu gerçeğin anlaşılması üzerine imzalanmıştır.

Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktı (NATO)na girmesi kolay ve bir çarpıda olmamıştır. NATO'ya girme talebimiz ilk kez, zamanın Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak tarafından, katıldığı Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı'nın toplantısında, dile getirilmiştir. Fransız ve İngiliz Dışişleri Bakanlarıyla yaptığı görüşmelerde, Türkiye'nin, Türkiye'siz olarak kurulan bu Teşkilât'ın, Sovyet emellerine ve muhtemel bir Sovyet saldırısına karşı alacağı önlemlerin yetersiz kalacağını ve de askerî ve stratejik gücünün, bu açıdan değerlendirildiğinde, eksik olduğunu ifade etmiştir. Bu mevanda da, Türkiye'nin geleceğe yönelik tahminlerinde, kendisi için olduğu kadar teşkilât için de endişeli olduğunu, zira güncel şartlar altında, "Bolşevik tecavüzü" göz-önüne alındığı takdirde, en mühim stratejik istikâmetlerden biri ve belki de birincisinin, Türkiye ve Yunanistan üzerinden geçerek Akdeniz'e inen yol olduğunu; Batılı müttefikler, tedafî bir ittifak antlaşmasıyla kuzey ve batı Avrupa taarruz istikâmetini kapadıkları halde, Akdeniz yolunu açık bırakmakla, Sovyet Rusya'nın bu açık yolu daima tercih ve bilhassa Türkiye'yi daha ziyade tazyik ve tehdit etmesinin gâyet tabîi olduğunu (54) dile getirmiş ise de, Teşkilât'a girme amacını taşıyan her girişim, A.B.D. ve İtalya hariç, diğer tüm Teşkilât üyelerinin karşı çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

(54) Cumhuriyet Gazetesi (11 Mart 1949), "Atlantik Paktı'nın Tekâmülüne Doğru" başlıklı yazı.

Batı Avrupa Devletleri, bir yandan Sovyetler Birliği karşısında güvenliklerini korumak için Amerika Birleşik Devletleri ile Kuzey Atlantik Antlaşması çerçevesinde savunma güçlerini birleştirme çabalarını sürdürürlerken, öte yandan da, uluslararası alanda savaş sonunda yitirdikleri eski önemlerini yeniden kazanabilmek ve uluslararası platformda, güce karşı etkin bir güç çıkarabilmek için, kendi aralarında siyasal birleşme yolunu deniyorlardı. Bu deneysel çabaların sonunda, yukarıda sözünü ettiğimiz Brüksel Antlaşması'nın beş imzacı devleti, aralarına beş Avrupa Devleti daha alarak (Danimarka, İrlanda, İtalya, Norveç, İsveç) 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ni kuran antlaşmayı imzalamış ve böylece Avrupa Birliği'nin ikinci "Saka-yağı" nı kurmuş oluyorlardı.

Türkiye'nin, Batı Avrupa Devletleri arasında kurulan, ekonomik ve askerî alanlar dışında "iş ve güç birliği" ni öngören siyasî nitelikteki bu örgüte de alınmaması, Türk Kamuoyunda yeni tepkilere yol açmıştır; "Türkiye, Avrupa Devleti sayılmıyor muydu ? Birçok kimse, Atatürk devrinden başlayan Batılılaşma çabasının Avrupa Devletleri ile daha sıkı ilişkiler kurmak biçiminde anlaşılması yüzünden, Türkiye'nin, Avrupa Konseyi dışında bırakılmasını üzüntü ile karşılamıştır. Örneğin, 8 Mayıs 1949 tarihli Ulus Gazetesi'nde yayınlanan bir başvazıda, konuyla ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"... Tabii bulmadığımız, hayret ve esefle karşıladığımız nokta, Türkiye'nin (Avrupa Konseyi'ne) davet edilmemiş olmasıdır. Acaba böyle bir teklif oldu da, Türkiye onu red mi etti ? Dışişleri Bakanlığımızın, bu hususta ne düşündüğünü bilmiyoruz.

İttifak muahedeleri ile bağılı bulunduğu dost büyük devletlerin bu hususta dikkatini çekip çekmemiş olduğundan da haberimiz yoktur. Fakat biz, kendi hesabımıza, memleketimize karşı bir ihmâl ve istihfaf manasına gelen bu unutkanlıktan duyduğumuz infi'ali alenen ifadeden kendimizi alamıyoruz.

Türkiye'nin Atlantik bölgesi ile irtibatı yokmuş, İtalya, vakkı Misak'a ithal edilmiş ama, şu sebep varmış, bu sebep varmış. Fakat, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ni tesis etmeye davet olunmasına da acaba Birleşik Amerika'nın Anayasa'sı mı mânidir ? "

Türkiye'nin bu üzüntüsü üç ay kadar sürmüş ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 8 Ağustos 1949'da Strasbourg'da yaptığı toplantıda, Yunanistan ve İzlanda ile beraber Türkiye'nin de Teşkilât'a davet edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar, Türkiye'de memnurluk uyandırmakla beraber bazı muhalif elestiriciler bunu, NATO'ya alınmamanın teselli mükâfatı olarak yorumlamışlardır. Öte yandan, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne katılmaması konusunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki müzakereleri sırasında yaptığı bir konuşmada, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, bu katılışı şöyle değerlendirmiştir: " ... Dış siyasetimizin ağırlık merkezi Batı dünyasıdır. İngiltere ve Fransa ile ittifakımız, Amerika ile gittikçe artan dostluğumuz ve menfaat birliğimiz, dış siyasetimizin istikâmetini daha fazla Batı'ya çevirmiştir. Avrupa Konseyi içinde bir Avrupa devleti olarak yer almamız, bu uzun ve devamlı siyasetimizin zarurî bir neticesidir. Aynı zamanda, Avrupa Konseyi'ne girmemiz, bu ana siyasetimizde bizi kuvvetlendiren yeni bir amildir. Yine ancak, bir Avrupalı devlet sıfatıyla ki, Amerika'nın Marshall yardımın-

dan istifade edebiliyoruz.Avrupa siyasî ve iktisadî birlik hudutları içine girmek, bizim için belli başlı bir hâdisedir.

Gerçekten, Avrupa Konseyi'ne girmekle, gerek NATO'ya, gerekse ileride, kurulması kaçınılmaz olan AET'ye üye olma yolunda çok önemli ve başarılı bir adım atılmıştı.Nitekim, bir taraftan bu adımın atılmış olması, öte yandan Kore Savaşı'nda B.M.Teskilâtı'nın, taahhüdüne sadık bir üyesi olarak Türkiye'nin başarılı bir sınav vermesi, kendisine NATO yolunu açmıştır.Türkiye, NATO'ya katılmak için Mayıs 1950 ve Ağustos 1950 tarihlerinde yaptığı ilk iki müracaatının, İngiltere, Danimarka, Norveç ve Belçika'nın direnmesiyle geri çevrilmiş olmasına rağmen, konu üzerinde hassasiyetle durmuş ve özellikle A.B.D. yetkililerinin devamlı ısrarları ve nihayet İngiltere'nin de ikna olup desteklemesi sonucunda NATO'ya 18 Subat 1952'de resmen girmiş ve 20, 25 Subat 1952'de Lizbon'da yapılan Kuzey Atlantik Konseyi toplantısına tam üye sıfatıyla katılmıştır.

Türkiye'nin "Avrupa Birliği" ne entegrasyonu yolunda atması gereken son bir adım daha var ki, o da, Avrupa Ekonomik Topluluğu(bundan böyle AT diye anılmaktadır)'na tam üyelik sıfatını kazanmaktır.Bu da, Ankara Antlaşması'nda öngörülen sosyo-kültürel,ekonomik ve hukukî düzenlemelerin tekâmül edip son şeklini almasıyla, pek yakında başarılmış olacaktır.

Bugün bunlardan, gümrük mevzuatı ve ticarî işlemlere ilişkin gerekli düzenlemelerin birçoğu gerçekleştirilmiş; örneğin, ithalat ve ihracatı köstekleyen gümrük duvarları yeterince indirilmiş, hatta bazı maddeler için tamamen kaldırılmış, serbest rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisi kurulmuştur.Kalkınma

ve üretim açısından ülkenin ekonomik konjonktürüne her geçen gün biraz daha artan bir dinamizm kazandırılmış, gerek merkezî idarenin, gerekse yerel idarelerin sürdürdükleri altyapı hizmetleri çok büyük bir hızla ilerlemiş bulunmaktadır. Şu farkla ki, istihdam alanında, çalışma hayatını olumsuz yönde etkileyen birtakım sıkıntılar mevcuttur. Üretim faktörleri arasında başta gelen emek, henüz gerçek değerini kazanamamış, aynı işi yapan çalışanlar arasında hâlâ farklı ücret dilimleri sektörden sektöre değişen oranlarda uygulanmakta, özellikle kamu kesimi ile özel sektör karşılaştırıldığında, iki sektörde çalışanlar arasında "esit işe, eşit ücret" mekanizmasının henüz işlerlik kazanmadığı gözlemlenmektedir. Hele kamu sektöründe çalışan ve 657'ye tâbi olan "M e m u r l a r" a s e n d i k a l h a k l a r ı n bugüne kadar tanınmamış olması, çalışma hayatında "esitlik ilkesi" ni ihlâl etmekte, bu alanda doldurulması ivedilikle gereken bir boşluk yaratmaktadır. O denli ki; sosyal tabakalaşmada "Orta direk" diye vasıflandırılan "memur", ticarî hayatta her türlü kredi itibarını yitirmiş, toplumsal yapıda her türlü prestijden yoksun duruma gelmiştir. Ve öyle ki, memur, kültürel yaşam düzeyini yükseltmek, mesleki bilgi ve becerisini geliştirmek için ihtiyaç duyduğu yayınları izleyecek, hatta bir gazete alıp okuyacak maddi güçten yoksun hale düşmüştür. Ve ne acıdır ki, bugün, Türkiye'de, 20 yıllık meslek hayatını geride bırakmış, yirmibirinci asr'ın eşiğinde iken, mesleğinin 21. yılına adım atan bir, Lisemüdürü, tablası başında, bağırarak sokaktan geçen, "B i r b a l t a y a s a p o l a m a m ı ş" (!) görevinin gelirine gıpta eder bilmuştur.

Türkiye, Uluslararası Çalışma Teşkilâtı(İLO) nın üyesi sıfatıyla, bu kuruluşun üye devletlerde çalışma hayatının düzenlenmesi ile ilgili 87 ve buna ek 98 Sayılı Sözleşmeleri onaylayarak taahhüt altına girmiş olmasına rağmen, aradan 38 yıl geçtiği halde ve sözkonusu Sözleşme hükümlerinin "Polis ve Silahlı Kuvvetler dışında kalan bütün çalışanlar(fr. travailleurs)'ı " kapsamına rağmen henüz ülkemizde memur kesiminin, sendika kurma hak ve hürriyetinden mahrumiyeti devam etmektedir.(55)

Durum böyle olunca, Türkiye'de, çalışma hayatını düzenleyen alanlarda olduğu gibi, diğer toplumsal ve ekonomik alanları düzenleyen hukukî düzenlemelerde, Uluslararası hukuk ve sözleşmelerin hükümleriyle çelisen birtakım sıvriliklerin giderilmesinde, aykırılıkların yeni düzenlemelerle yok edilmesinde, kısaca, iç hukukun uluslararası hukukla ve özellikle Topluluk Hukukuyla uyumlaştırılmasında, yeni, radikal düzenleme ve değişikliklere bir an evvel gidilmesi gerekmektedir.

Olaya sosyo-kültürel açıdan bakıldığında; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Entegrasyonunun son halkasını oluşturan Ortak Pazar'a tam üyelikle katılma hususu, bu alanda da şimdiye kadar üst düzeyde yapılmış hazırlıkların tabana kadar yaygınlaştırılması ivedi bir gerekliliktir.Türkiye, aşağı yukarı 40 yıldır, bünyelerine entegre olma yollarını arayıp aralıksız çaba sarfettiği uluslararası kurum ve kuruluşların ne ve nasıl oldukları konularında tüm vatandaşlarını bilinçlendirmek, bu yolda, gerek basın, gerekse görsel ve duysal kitle iletişim araçları vasıtasıyla, olaya vâkıf ve ilişkilere hazır bir kamuoyu oluş-

(55)Daha geniş bilgi için Bkz. Mesut Gülmez,Sendika Kurma Hakkının Uluslararası ilkeleri ve Türkiye, İHA Yıllığı,TODAİ,1986, s.26-54.

turmak durumundadır.

1980-1981 yıllarında Avrupa Parlamentosu gündemine gelen, 12 Eylül 1980 sonrası Türkiye'si ile ilgili hususların, entelektüel vatandaşlarımızın konu ile ilgili olarak yaptıkları basınımızda yer alan yorumları, yanlış anlamalara yol açacak kadar garip ve ilginçtir.O denli ki, yorum sahibi aydınlarımız bile Avrupa Parlamentosu ile Avrupa Konseyi'ni birbirine karıştırmış ve sanki ikisi aynı örgütü temsil ediyormuş gibi yanlış yorumlarda bulunmuşlardır.

Gündeme gelen konu, 1980 müdahalesiyle Türkiye'de askerî bir rejimin ortaya çıkması ve bunun demokrasi ilkelerini rafa kaldırarak kişi hak ve hürriyetlerini sınırladığı iddiasıdır.Olay, Avrupa Parlamentosu'nun 10.4.1981 tarihli oturumunda ele alınıp görüşülmüştür.434 üyeli Avrupa Parlamentosu'nun bu toplantısında nisab sağlanamadığı halde, 45'e karşı 51 oyla Türkiye aleyhine,"demokratik düzene geçmesi için 2 aylık bir süre tanıyan" bir karar alınmıştır.Aynı konunun Avrupa Konseyi'ne de iletilmesi, bu iki örgütü yakından tanımayan kimselerin yukarıda değinilen yanlış yorumlarda bulunmaya sevketmiştir.Bunlardan bir-iki örnek vermek gerekirse:

Milliyet Gazetesi muhabirlerinden biri, zamanın Dışişleri Bakanı Türkmen'in yurtdışındaki resmi ziyaretlerini tamamlayıp yurda dönerken, Esenboğa Havaalanında yaptığı açıklamayı kamuoyuna şöyle nakletmiştir:

"Avrupa Konseyi kararının bir etkisi olmayacağı muhakkaktır" başlığını kullanmak suretiyle muhabir, Avrupa Konseyi ile Avrupa Parlamentosu'nu birbirine karıştırmıştır.Zira,aynı manşetin altındaki yazıda, İlder Türmen'in sözleri şöyle nakledilmiştir:

AET Parlamentosu'nda kabul edilen Türkiye aleyhindeki kararlar ilgili olarak, Dışişleri Bakanı Sayın Türkmen: "Bu kararın herhangi bir etkisi olmayacağı muhakkaktır.Parlamento 434 kişiden kuruludur.51 kişi lehte, 45 kişi aleyhte oy kullanmıştır.Bunun Ortak Pazar'la ilişkilerimize bir etki yapacağını sanmıyorum"

Görüldüğü gibi, muhabir, Manset'te "Avrupa Konseyi", asıl metinde de "Avrupa Parlamentosu" adlarını kullanmak suretiyle bu iki kurumun da aynı örgütü ifade ettiği yanlışlığına düşmüştür.Çünkü, aynı konu sonradan, Avrupa Konseyi gündemine, ancak 11 Mayıs 1981'de gelecek ve görüşülüp karara bağlanacaktı.Buna göre, yukarıdaki metinde "...Avrupa Konseyi'nin aldığı karar..." şeklinde bir ifade 12.4.1981 tarihinde Dışişleri Bakanı İlder Türkmen tarafından kullanılmış olamazdı.Belli ki muhabir, "Avrupa Parlamentosu " ifadesini-olaya vâkıf bulunmadığından-hatalı olarak "Avrupa Konseyi" şeklinde kullanmıştır.(56)

13.4.1981 tarihli Son Havadis Gazetesi; "Avrupa Parlamentosu'nda" başlıklı yazısında; "Avrupa Parlamentosu, Türkiye ile ilgili dört karar tasarısından, sosyalist grubun önerdiği tasarıyı kabul etti, ve Bakanlar Konseyi'ne Türkiye'nin iki ay içinde demokratik düzene girmemesi halinde Avrupa Konseyi'ndeki durumunun dondurulmasını teklif etmeye karar verdi" şeklinde bir yorum yapmıştır.Bu yorumda da,görüldüğü gibi Avrupa Parlamentosu Bakanlar Konseyi ile Avrupa Konseyi'nin aynı organ oldukları varsayımından hareketle yanlış bir yoruma düşülmüştür. Oysaki, Avrupa Parlamentosu, aldığı tavsiye kararını, kendi örgütünün Bakanlar Konseyi'ne iletmış ve "iki ay içinde demokratik düzene geçilmediği takdirde, Türkiye'nin Bakanlar Konseyi ile,daha doğrusu AET ile ilişkilerinin dondurulmasını Avrupa Konseyi'ne değil, işbu Konsey'e teklif etmiştir.

Yukarıda değindiğimiz gibi, basın mensuplarının bir bölümünü yanlış yorumlarda bulunmaya, Avrupa Parlamentosu'nun 10. 4.1981 tarihli oturumunda görüşülüp, "demokratik düzene geçilmesi için Türkiye'ye iki aylık süre tanıyan" bir tavsiye kararına bağlanan olayı değerlendirirken, Avrupa Parlamentosu ile Avrupa Konseyi'nin aynı kuruluşu temsil ediyorlarmış gibi ifadeler kullanmaya sevkeden unsur, adı geçen kuruluşlar hakkında yeterince bilgi sahibi olunmamasıdır. Nitekim, bu karmaşaya son vermek ve basında çıkan butür hatalı yorumları düzeltmek maksadıyla, yine bazı gazetelerde çıkan düzeltme ve uyarılar yapılmıştır. Örneğin, 11.4.1981 tarihli Cumhuriyet Gazetesi sayfa 19, sütun 3'de yayınlanan yazı, avnen şöyledir:

"Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi"

Haber Merkezi-Avrupa Parlamentosu ile Avrupa Konseyi birbirleriyle sık sık karıştırılan iki organ. Avrupa Parlamentosu'nun Avrupa Konseyi ile hiçbir ilgisi yok...

Avrupa Parlamentosu'nun merkezi Lüksemburg'da, ancak zaman zaman Strasburg'da da toplanıyor. Avrupa Parlamentosu, ilk kez 1979 yılında AET üyesi ülkelerin.....

Avrupa Konseyi ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1949 yılında 10 Avrupa ülkesi tarafından(57)

Yine aynı amaçla, Milliyet Gazetesinin 14.4.1981 günlü tirajında, 31. Sayfasında Örsan Öymen'nin çıkan yazısını aşağıya aktarıyoruz:

"Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi"

Örsan Öymen-Biraz ukalâlık edebilir miyim? Türkiye konusunun

(57) Her iki organ hakkında geniş açıklamalar.

Strasbourg'da Avrupa Parlamentosu gündemine yeniden gelisi-Hele hele Don Haag'daki Avrupa Konseyi komisyon çalışmalarıyla esen ilkbahar rüzgârlarına rağmen, bulutlu bir hava raporuyla birlikte getirilişi- fazla yadırganmamalı.

Üstelik, haberin kaynaklandığı kent "Strasbourg" olduğu için, iki ayrı olay birbiriyle karıştırılmamalı.

Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ndeki konumu başka, Avrupa Parlamentosu'ndaki konumu başka.

Avrupa Konseyi denilince ...(58)

Ya Avrupa Parlamentosu ? ...Adı ve genel kurul çalışmaları yaptıği Strasbourg kenti açısından aralarında bir benzerlik olmakla beraber, Avrupa Konseyi'nden farklı bir örgüttür. Avrupa Parlamentosu, AET diye bildiğimiz....(59)

26/2/1981 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin 37. sayfasında, aynı konu ile ilgili, Yalçın Doğan'ın bir uyarı yazısı da şöyle nesredilmiştir:

Yalçın Doğan-"...Son yıllarda Türkiye'de öylesine kurumlardan söz edilir oldu ki, bunu bizzat kullananlar ya da o kurumlara gidip gelenler dışında kalanlar, bu kurumları karıştırır oldular. Avrupa Konseyi, ..., Avrupa Parlamentosu ..." (60)

"Özetlenen kurumlar çerçevesinde gerek Avrupa'nın kendi iç sorunlarını, gerekse bunlarla Türkiye'nin ilişkilerini değerlendirmek daha kolaylaşacaktır."(61)

Aktardığımız bu birkaç örnekten de anlaşılacağı gibi, tam üyelik için resmen başvuruda bulunduğumuz şu günlerde, AT ile ilgili olduğu kadar, diğer uluslararası kurum ve kuruluşlar hakkında gerekli bilgiye sahip bir kamuoyu yetiştirmek durumundayız.

(58)Avrupa konseyi hakkında geniş açıklama.

(59)Avrupa Parlamentosu ve AET hakkında geniş açıklama.

(60)Her iki organ hakkında geniş bilgi.

(61)Yalçın Doğan, 26/2/1981 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.37.

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

4- AVRUPA KONSEYİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ.

40- Sözleşmenin Hazırlanışı.

Gerçek bir demokrasi, fertlere ve onların hak ve hürriyetlerine saygı gösterilmesi ve korunması temeline dayanır. Bu nedenle, insan haklarının korunması, kuruluşundan beri Avrupa Konseyi'nin temel amaçlarından biri olmuştur. İnsan haklarını uluslararası düzeyde güvenlik altına almak için B.M.'deki çalışmalar daha devam ederken, Avrupa Konseyi'ne üye olan devletler, bu çalışmaların sonucunu bekleme sizin kendi aralarında harekete geçerek bir sözleşme hazırlamayı kararlaştırdılar. Bu kararın alınmasında başlıca etken, Birleşmiş Milletler çatısı altında toplanan ülkelerin, farklı siyasal, sosyal ve kültürel sistemlerle farklı ideolojilere sahip bulunması ve bu nedenle aralarındaki görüş ayrılıkları yüzünden, Evrensel Bildiri'nin ötesinde bir anlaşmaya varabilmeleri için bir hayli zaman geçmesi gerektiğinin önceden tahmin edilmesiydi. Oysa, Avrupa Konseyi'ne üye olan devletler bakımından böyle bir sorun söz konusu değildi. Zira, Konsey Statüsü'nde de belirtildiği gibi, bunların hepsi, üyelik şartı olarak, "her gerçek demokrasinin, kişi hürriyeti, siyasal hürriyet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayalı olduğu" inancını ortaklaşa benimsiyor ve "herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması" gerektiğini kayıtsız, şartsız kabûl ediyorlardı. Böylece, ortak değerleri paylaşan ve batı demokrasisi ilkelerine bağlılık yönünden ideolojik bütünlük içinde olan devletler bakımından, kendi aralarında hukuken bağlayıcı nitelikte bir sözleşmenin gerçekleştirilmesi güç olmuştur.

Asıl adı "İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme" olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Konsey üyesi devletlerin dışişleri bakanları tarafından 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanmış ve on devletin onaylamasından sonra 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye taraf olan devletlerin sayısı, Konsey'in 40. Kuruluş Yıldönümü'nü kutlamakta olduğumuz 5 Mayıs 1989 tarihi itibarıyla 23'e ulaşmış bulunmaktadır(62). Türkiye, Sözleşmeyi 10 Mart 1954'te kabul edilen 6366 sayılı kanunla onaylamış ve onay belgelerinin 18 Mayıs 1954'te Konsey'e tevdi edilmesiyle Sözleşme, Türkiye açısından bu tarihte yürürlüğe girmiştir.

İnsan hak ve hürriyetlerinin teminat altına alınmasına ilişkin Avrupa Konseyi'nin ortaya koyduğu hukukî belgeler, 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanan ve 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile buna ilâveten değişik tarihlerde imzalanıp yürürlüğe giren 6 Ek Protokol'dan ibarettir.

41- Hedefler.

Gerek 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan ve 3 Eylül 1953'te yürürlüğe konan İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile, gerekse değişik tarihlerde imzalanıp yürürlüğe sokulan Ek Protokoller ile amaçlanan hedefler, asıl Sözleşme metninin giriş bölümünde yer almış olup, taraf ülkelerce şöyle dile getirilmiştir:

"Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi Hükümetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilân edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisini;

(62) 5 Mayıs 1989'da Finlandiya 23. üye ülke olarak Konsey'e katılmıştır.

Bu Bildiri'nin, metninde açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamayı hedef aldığını,

Avrupa Konseyi'nin amacının üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu ve insan haklarıyla temel hürriyetlerinin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından birini oluşturduğunu gözönüne alarak;

Dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve sağlanıp korunabilmesi, herşeyden evvel, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasî rejimin varlığına, öte yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel hürriyetlere derin inançlarını bir daha tekrarlayarak;

Aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, hürriyetlere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa Devletleri'nin Hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiri'de yer alan bazı hakların topluca güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmayı kararlaştırarak;

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1.-Yüksek Sözleşen Taraflar, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve hürriyetleri tanırlar." (63)

42- İnsan Haklarının Korunması ve İlgili Hükümler.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi gerçek bir demokrasi, fertlere ve onların haklarına yasal olarak saygı gösterilmesi, korunması esasına dayanır. Bu nedenle, insan haklarının korunması, Avrupa Konseyi'nin temel amaçlarından biridir. Avrupa Konseyi, insa-

(63) Convention Européenne des Droits de l'Homme, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1979, Publication.

nın temel hak ve hürriyetlerinin korunması ve bu korumanın denetim altında tutulması için iki "Temel Sözleşme" ortaya koymuştur. Bunlardan birincisi, 1950 yılında hazırlanan ve 1953'te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Bununla, Medenî ve Siyasî Hak ve Hürriyetler korunma altına alınmıştır. İkincisi ise, birincide bulunmayan Sosyal ve Ekonomik nitelikteki hak ve hürriyetlerin sağlanmasını ve teminât altına alınmasını amaçlayan ve 1965 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Yasası'dır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile ona ek olarak değişik tarihlerde hazırlanıp yürürlüğe giren 6 Protokoller'in güvence altına aldığı hak ve hürriyetler şöyle sıralanabilir :

420- Ya ş a m a H a k k ı- Doğal haklardan biri olan yaşama hakkı, Sözleşmenin 2. maddesinde düzenlenmiştir: " Herkesin yaşama hakkı kanunla korunur. Kanunun ölüm cezasıyla cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bir cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez." Aynı madde hükmü devam ederek, insan yaşamına son vermenin cezaî müeyyide gerektirmeyeceği durumları da saymıştır. Buna göre, adam öldürme nefsi-müdafaa sonucunda ortaya çıkmışsa, bir suçlunun takibatı veya bir tutuklunun firarının önlenmesi ya da bir ayaklanma ve yahutta isyanın bastırılması sonucunda güvenlik görevlileri tarafından gerçekleştirilmiş ise, bu madde hükmünün ihlâli suretiyle yapılmış sayılmayacaktır.

Yaşama hakkı ile ilgili olmak üzere 28 Nisan 1983'de yürürlüğe giren 6 Numaralı Protokol'ün 1 ve 2. maddeler hükümleri de ölüm cezası ile ilgilidir:

Madde 1.- Ölüm cezası kaldırılmıştır.Hiç kimse bu cezaya çarptırılamaz.

Madde 2.- Bir Devlet, yasalarında savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için ölüm cezasını öngörebilir; bu ceza ancak yasanın belirlediği hallerde ve onun hükümlerine uygun olarak infaz edilebilir.İlgili Devlet, söz konusu yasanın bu duruma ilişkin hükümlerini Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.

Görüldüğü gibi, 1. maddeye göre, savaş hali dışında işlenen herhangi bir suçtan dolayı ölüm cezası verilememektedir.Ancak, bu cezanın verilebileceği durumlar da mevcut olmakta ve bu yasağı 2. madde hükmü, "olağanüstü hal" adına kısıtlamaktadır.Hemen belirtmek gerekir ki, 1. madde hükmü ile T.C.K.muzun 450. madde hükmü çelişmemektedir.Zira Türkiye 6 No.lu Protokol'e katılmamıştır.

421-H ü r r i y e t v e G ü v e n l i k H a k k ı - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde hürriyet ve kişi güvenliğine, 5 fıkra ve 6 bend'ten ibaret 5. madde hükmü ile geniş yer ayrılmıştır.Adı geçen madde hükmüne göre, herkesin hürriyete ve kişi güvenliğine hakkı vardır.Kişinin yetkili mahkeme tarafından mahkûm edilmesi üzerine usûlünü uygun olarak hapsedilmesi; bir mahkeme tarafından kanuna uygun olarak verilen bir karara riayetsizlikten dolayı, veya kanunun koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için göz altına alınması veya tutuklanması; bir sanığın yetkili adlî merci önüne çıkarılmak üzere, veya suç işleme ihtimali hâsıl olduğunda ihtiyat-i tedbir olarak bir kimsenin göz

altına alınması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında e-
ğitilmesi veya göz altında tutulması konusunda karar verecek olan
yetkili merci önüne çıkarılmasını sağlamak üzere, kanuna uygun o-
larak verilmiş bir karar gereğince alıkonulması; sağlık tedbiri o-
larak, çevresine tehlikeli olabilecek bir hastanın karantinaya a-
lınması gibi durumlarda kişi hürriyeti kısıtlanabilir(mad.5).Lâ-
kin bu madde hükmüne aykırı olarak bir tutuklama veya göz altına
alınma işleminin mağduru olan herkesin mahkemeye başvurma ve taz-
minat isteme hakkı vardır.Yine kişi hürriyeti ve güvenliği ile il-
gili olarak aynı Sözleşmenin 6. maddesinin 2. ve 3. fıkralarında
yer alan şu hükümleri görüyoruz: " Bir suç ile itham edilen her-
kes, suçluluğu kanunen sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır."(m.6/2).
" Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir:

Kendisine yöneltilen suçlamanın nitelik ve nedeninden analaya-
bileceği bir dille haberdar edilmek;

Kendi kendini savunmak veya kendisini savunacak bir avukat tut-
mak;

Avukat tutmak için mâlî imkândan yoksun ise mahkemece tayin e-
dilecek bir avukatın ücretsiz yardımından yararlanmak;

Duruşmada kullanılan dili anlamadığı takdirde bir tercümanın
yardımından parasız olarak yararlanmak."(m.6/3).

51422-Ö z e l H a y a t a v e A i l e H a y a t ı n a ,
M e s k e n e v e Y a z ı ŝ m a l a r a S a y g ı G ö ŝ -
t e r i l m e s i H a k k ı - Bu hak da, Avrupa İnsan Hakları
Sözleşmesi'nin 8. madde hükümleriyle güvence altına alınmıştır.
Nitekim, 8. madde hükmüne göre, herkes özel ve aile hayatına, konu-

tuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına ancak ve ancak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu yararı, dirlik ve düzenin korunması, suç işleminin önlenmesi, kamu sağlığı ve kamu ahlâkının, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için zorunlu olan ölçüde ve kanunla öngörölmüş olmak şartıyla kamu otoritesi tarafından müdahale edilebilir.

Medenî haklarla ilgili olmak üzere 12. maddede de şöyle bir hüküm bulunmaktadır: " Evlenme çağına gelen erkek ve kadın, bu hakkın kullanılmasını düzenleyen millî yasalar uyarınca evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir."

423- F i k i r v e İ n a n ç H ü r r i y e t i- Adı geçen Sözleşmenin 9, 10 ve 11. maddeleri, kişinin fikir, inanç ve vicdan hürriyeti, düşüncelerini serbestçe söyleyebilme hakkı ve bu kavramlara dahil olmak üzere basın hürriyeti gibi temel hak ve hürriyetlere saygı ve bunların teminat altına alınmasını düzenlemiştir. Anılan madde hükümleri gereğince herkes düşünce, vicdan ve din hürriyetine sahip bulunmakta, bu hak, din veya inanç değiştirme hürriyeti ile açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve tören yapmak suretiyle tek başına veya toplu olarak dinini ve inancını açıklama hürriyetini de içermektedir. Bu hürriyetin ancak kamu düzeninin, kamu güvenliğinin, genel sağlığın ve genel ahlâkın ya da başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için gerekli olan tedbirlerle ve kanunlarla sınırlandırılabilceği ayrıca ifade edilmiştir. Görüş açıklama ve anlatım hürriyeti konusunda da, herkesin görüşlerini açıklama ve anlatım hürriyetine sahip olduğuna, bu hakkın kanaat hürriyetini, kamu otoritelerinin

müdahalesi ve ülke sınırları sözkonus olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek hürriyetini de içerdigine, bu hakların kullanılmasına ancak ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması amacına yönelik olarak müdahale edilebileceğine işaret edilmiştir.

424- İ ş k e n c e y e , O n u r k ı r ı c ı m u a m e - l e l e r e , K ö l e l i k v e A n g a r y a y a T â b i T u t u l m a m a H a k k ı - Bu konularla ilgili hükümler de şöyle özetlenebilir: Hiçkimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve işlemlere tâbi tutulamaz.(mad.3). Hiçkimse köle ve kul halinde tutulamaz; zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tâbi tutulamaz(mad.4). Aynı maddede ayrıca, ne tür çalışmaların angarya veya kulluk olarak nitelendirilemeyeceği de belirtilmiş olup, tutukluluk, askerlik, toplu kriz ve âfet gibi olağanüstü hallerde yaptırılan çalışmaların angarya ya da zorla çalıştırma değil, bir görevin ifası olduğuna işaret edilmiştir.

425- C e z a Y a s a l a r ı n ı n G e r i y e Y ü r ü - t ü l m e m e s i İ l k e s i - Bu ilkeye ilişkin hüküm de 7. madde ile düzenlenmiştir. Bu hükme göre, hiçkimse, işlendiği zaman ulusal ve uluslararası hukuka göre suç teşkil etemeyen bir fiil veya ihmalden dolayı mahkûm edilemez. Keza hiç kimseye, suçun işlendiği sırada uygulanabilecek cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

426- M ü l k i y e t v e K i ş i s e l M a l l a r a S a y g ı G ö s t e r i l m e s i H a k k ı - Mülkiyet hakkı ile bu hakka saygı gösterilmesi hususu, İnsan Haklarının ve Temel

Hürriyetlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye ek 20 Mart 1952 tarihli Protokol'ün 1. madde hükmü ile düzenlenmiş ve teminat altına alınmıştır. Anılan madde hükmü gereğince " Her gerçek ve tüzel kişi mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir; herhangibir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve kanunla öngörülen şartlara ve uluslararası hukukun genel ilkelere uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir."

427- E ğ i t i m v e Ö ğ r e t i m H a k k ı- Avrupa Konseyi, Eğitim ve Öğretim alanına da el atmış, bu konuda Devlet ile ana ve babaya düşen görevleri ve de bu görevlerin ifasında Devlet'le ebeveynlerin ilişki sınırlarını İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinde çizmiştir: " Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz.Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dinî ve felsefî inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir."

428- İ k â m e t v e S e y a h a t H a k k ı- 16 Eylül 1963 tarihli 4 No.lu Protokol'ün 2.,3. ve 4. maddeleri yerleşme ve seyahat hak ve hürriyetinin tanınması ve gözetilmesini âmir hükümler taşımaktadır: " Bir Devletin ülkesi içinde yasal olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikâmetgâhını seçebilme hakkına sahiptir.Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeyi terketmekte serbesttir."(mad.2.)/ "Hiç kimse, tek başına ya da toplu olarak, uyruklusu bulunduğu devletin ülkesinden sınırdışı edilemez.Hiçkimse, uyruklusu bulunduğu devletin ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamaz"(mad.3/1,2)./ "Yabancıların toplu olarak

sınırdışı edilmesi yasaktır."(mad.4).

Sıralanan bu hak ve hürriyetler ancak kamu yararı, kamu sağlığı ve kamu düzeni ile genel ahlâkın korunması için gerekli oldukları ölçüde kısıtlanabilecekleri de ayrıca ifade edilmiştir.

429 - E ş i t l i k İ l k e s i- Hak ve hürriyetlerden yararlanma, bunların kullanılması veya devlet tarafından sağlanması konularında fertler arasında hiçbir ayırımın gözetilemeyeceği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesinde gayet açık ve net olarak ifade edilmiştir. Adı geçen madde hükmü aynen şöyledir:

Mad.14- Bu Sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğuş veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayırım gözetilmeksizin sağlanır.

43- Hak ve Hürriyetlerin Kısıtlanması Ve Kısıtlamanın Sınırları.

Gerek İnsan Hakları Sözleşmesi'nde gerekse Sözleşmenin devamı olan Ek Protokoller'de sözü edilen hak ve hürriyetlerin kısıtlanması ve bu kısıtlamanın sınırları 8,10,11,15 ve özellikle genel hükümler olarak 17. ve 18. maddelerle düzenlenmiştir. Anılan son iki maddeyle düzenlenen genel nitelikteki hükümler şöyledir:

" Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbirisi, bir devlete, topluluğa veya kişiye, sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir faaliyete girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağladığı şeklinde yorumlanamaz."(mad.17)

" Bu Sözleşmenin hükümleri gereğince sözü edilen hak ve hürri-

yetlere getirilen sınırlamalar ancak öngörülen amaçlar için uygulanabilir."(Mad.18)

Avrupa Sosyal Yasası'na gelince, öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, son on yıldır yaşanmakta olan ekonomik bunalım, önceki yirmi senelik dönemde sosyal politika ile istihdam alanlarında gerçekleştirilen büyük ilerlemeleri ciddi şekilde tehdit etmiş ve tehlikeye düşürmüştür. Gelişmenin daha büyük bir sosyal adalete doğru yön almasına katkıda bulunmayı ve Avrupalıları çağdaş yaşam ve çalışma koşullarının yarattığı tehlikelere karşı daha iyi korunmayı amaçlayan Avrupa Konseyi, ortak normlar belirleyen sözleşmeler hazırlamakta ve üye devletleri sosyal ve ekonomik alanda birbirleri ile uyum sağlayan politikalar gütmeye teşvik etmektedir.

Avrupa Sosyal Yasası, Avrupa Konseyi'nin bu alandaki çalışmalarında özel bir yere sahiptir. İnsan Hakları Sözleşmesi'nin sosyal ve ekonomik haklar alanındaki karşılığı sayılabilecek olan Sosyal Yasa, Avrupa Konseyi Sözleşmeleri arasında önem açısından ikinci sırayı almaktadır. Çalışma, adil ücret, eşit işe eşit ücret, sosyal sigorta ve sağlık sigortası, mesleki eğitim, sendikal faaliyet, grev, toplu sözleşme gibi temel sosyal ve ekonomik haklardan yararlanma, Sosyal Yasa tarafından güvence altına alınmıştır. Yasa, ayrıca, aileler yararına bir dizi sosyal ve ekonomik tedbirler de öngörmektedir. 1965 yılında yürürlüğe giren Sosyal Yasa, bugüne değin 14 devlet tarafından onaylanmıştır. Sosyal Yasa, aile hukuku, çalışan gençlerin korunması, sendikal haklar, sosyal güvenlik gibi çeşitli konularda millî mevzuat ve uygulamaların iyiye götürülmesini sağlamıştır.

Avrupa Konseyi tarafından sosyal güvenlik alanında iki önemli sözleşme hazırlanmıştır:

Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu: Kod, sosyal yardımlar için uyulması zorunlu asgari bir düzey saptamıştır; ayrıca bu yardımlardan özellikle hastalık, yaşlılık, mâlullük, işsizlik ve iş kazaları ile ilgili olanların miktar olarak arttırılmasını ve nitelik yönünden iyileştirilmesini özendirici hükümler içermektedir.

Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi: işçilerin, turistlerin ve ailelerinin Avrupa içinde ülkeden ülkeye yer değiştirmelerinden doğabilecek sosyal güvenlikle ilgili sorunların çözülmesi amacını güder. Bu sözleşme, bir ülkedeki yabancılar ile yerli halk arasında sosyal güvenlik haklarının eşit olması ilkesi ile, değişik ülkelerde edinilmiş hakların korunmasını ve tasarrufların bir ülkeden diğerine gönderilebilmesini öngörmektedir.

Siyasî haklar yönünden İnsan Hakları Sözleşmesi'nin güvence altına aldığı, göçmen işçilerin sosyal ve ekonomik haklarını da Avrupa Sosyal Yasası ve bunu bu açıdan bütünleyen bir sözleşme daha düzenlemiştir. Göçmen işçilerin işe alınması, çalışma ve oturma izinleri, çalışma şartları ve göç nedeniyle bölünmüş olan ailelerin birleştirilmesi konularını kurallara bağlayan bu sözleşme, göçmen işçiler ile yerli işçilere eşit muamele ilkesini de vurgulamaktadır.

44- İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİNİN KORUNMASININ DENETİMİ.

440- İnsan Hakları Sözleşmesine Dayanan Denetim.

440,0-Denetim Mekanizmasının Yapısı : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin en önemli özelliği, kapsadığı hak ve hürriyetlerin korunmasını sağlamak amacıyla getirdiği denetim mekanizmasında kendini gösterir.O'na aynı zayveyle gerçekleştirilegelen diğer Bildiri ve Sözleşmelerde bulunmavan bu belirgin özelliği sağlayan temel unsurlar şöyle sıralanabilir:

a) Sözleşme, kişiyi Uluslararası Hukukta da hak sahibi yapmıştır(Bkz.Bireysel Başvuru Hakkı,Besinci Bölüm).Sözleşme, şimdiye kadar yapılanlardan farklı olarak,uluslararası hukukta yeni gelişmelere yol açan bir sözleşmedir, ve herşeyden evvel hukuk tekniği açısından uluslararası bir andlaşmadır.Dolayısıyla, bunu imzalayıp onaylamakla taraf devletleri, kişi hak ve hürriyetleri bakımından birtakım taahhütler altına sokmuştur.Originalliği, alışılmışın dışında, bireylere bazı haklar tanımış olmasıdır.Sözleşme, bireye , haklarını çiğneyen devlete karşı, İnsan Hakları Komisyonu'na başvurabilme yolunu açmıştır.İç Hukuk açısından, devletin, insan haklarını çiğnemesinden dolayı davalı olarak mahkeme önüne çıkarılması, hukukun üstünlüğü ilkesinin eğermen olduğu demokratik ülkelerde yadırganan bir durum değildir.Buna karşın, insan haklarının çiğnenmesinden dolayı devletin,uluslararası yargının önüne çıkarılması, uluslararası adaletin, ulusal adalete benzetilmesi, ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle sınırlı bir biçimde gerçekleştirilmiştir(64).Bu nedenle, bireyin kendi devleti ya da başka bir devlet aleyhine ulus-

(64)A.Şeref Gözübüyük,Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,TODAİ Yayınları, C.9, s.11,Ank.1987.

lararası bir organ önünde doğrudan doğruya hakkını aramasına olanak veren 25. madde(65)- tüm sınırlığına karşın-Sözleşme'nin en temel öğelerinden birini oluşturmaktadır.İşin özüne bakıldığında, hakları korunacak olan devlet değil, bireydir çünkü.Bu hakkın verilmemesi halinde birey, özellikle kendi devleti karşısında tümünden silahsız kalmakta, İnsan Hakları Sözleşmesi de boş bir kalıba indirgenmiş olmaktadır(66).Devlet aleyhine bireye davacı olma yetkisini vermiş olması açısından Sözleşme, iç hukuk karşısında birey için bir "Reasürans" tır.Zira uluslararası hukuk önünde adalet terazisi-nin karşılıklı keşelerinde birey, devletin karşısına çıkabilmekte, iç hukuk yollarının gideremediği mağduriyetini uluslararası hukuk nezdinde dava konusu edebilmektedir.

b)Bireysel Başvuru Hakkı, Sözleşmenin Belkemiğidir:Sözleşme ile getirilen denetim sisteminin en önemli halkası, Bireysel Başvuru Hakkıdır.Bu halkanın devreye girebilmesi için, dava edilen devletin, bireysel başvuru hususunda Komisyonun yetkisini bir bildirimle tanımış olması gerekir.Sözleşmeye taraf devletler, bu yetkiyi tanıyıp tanımamakta serbesttir.Lâkin, tanıyan devletin. bu yolun işletilmesine karşı çıkması söz konusu olamaz.Simdiye değin, 23 üye devletten 19'u bireysel başvuru yolunu tanımışlardır.Denetim yollarından birini oluşturan kişisel başvuru yolunun işletilebilmesi, aleyhinde başvurulacak devletin, bu yetkiyi tanımış olup olmamasına bağlı iken, ikinci denetim yolu olan devlet başvurusunda, böyle bir koşulun aranması söz konusu değildir.Sözleşmeciler devletlerin bu husustaki yetki ve sorumlulukları, Sözleşmeye taraf olup onay-

(65)Bkz.EK III., AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'nin tam metni.

(66)Ömer Madra,a.g.e.ş.57,58.

ladıkları andan itibaren başlar.

c)Ortaklaşa Güvence: Sözleşme'nin üçüncü temel özelliğini, "ortaklaşa güvence" olarak deyimlenen "devletlerarası başvuru ve denetim" mekanizmasıdır.Öyleki, Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve hürriyetlerin korunmasında her sözleşmeci devlet tek tek kendi işlem ve eylemlerinde sorumlu tutulduğu gibi,her biri, diğer sözleşmeci devletlerin Sözleşme'ye saygılı olup olmadığını denetlemekle sorumlu tutulmuştur.Daha geniş kapsamlı bir ifade ile, bu sorumluluk tüm sözleşmeci devletlerin gerek kendi vatandaşlarına karşı, gerekse yabancılara karşı tek tek olduğu gibi toplu olarak da eylem ve işlemlerinin denetlenmesinden dolayı ortaya çıkan bir sorumluluktur.Yani, sorumluluk, "yalnız kendi vatandaşlarını veva kendi çıkarlarını koruma amacına yönelik değil; Sözleşme'nin uygulama alanı içinde bulunan herkesin haklarına ve genel olarak da Sözleşme'ye saygı röstesilmesi amacına yöneliktir.Böylece, Sözleşme ile bir "Avrupa Kamu Düzeni" oluşturulmaktadır(67).Kuramsal açıdan böyle olmakla birlikte, uygulamada devletler, ya siyasal bir baskı aracı olarak ya da uyruklarının veya kendilerinin çıkarlarını korumak için bu yola başvurmaktadırlar.Devlet başvuruları, siyasal amaçlı başvurulardır(68).Bu durum, uygulamaya bakıldığında, birçok devlet başvuruları ile ilgili Komisyon ve Divan kararlarında açıkça görülür(69).

d)Sözleşme'nin güvencesi ikincildir:Sözleşme, insan haklarının korunmasında iç hukuka öncelik tanımıştır.Zira, özellikle kişisel başvuru mekanizmasının devreye girmesinin temel koşulu,Komisyon'un yetkisini tanımış olan devletin iç hukuk yollarının

(67)A.Şeref GÖZÜBÜYÜK, a.g.e.s.12

(68)Ömer MADRA,a.g.e.S.57.

(69)A.Şeref GÖZÜBÜYÜK,ibid.dp.

tüketilmiş olmasıdır. Birey, ancak iç hukuk yollarını tükettikten sonra mağduriyetini ileri sürüp Sözleşme güvencesinden yararlanabilir.

e) Sözleşme'nin sağladığı güvenceden yabancılar da yararlanır:

Sözleşme'nin 1. maddesinde ifadesini bulan hükme göre, sözleşmecî devlet, Sözleşme'nin öngördüğü hak ve hürriyetleri sadece kendi vatandaşlarına değil, "kendi yetki alanı içinde bulunan herkese" tanımakla mükelleftir. Buna göre, Sözleşme hükümlerinin yanlış, farklı veya hiç uygulanmamasından mağdur duruma düşen kişinin, mağduriyetine sebebiyet veren devletin uyruğu olup olmaması önemli değildir. Hatta Sözleşmecî devletlerden herhangi biri, kendisiyle herhangi bir şekilde uyrukluğa bağlı bulunmayan bir yabancıyı, Sözleşme hükümlerini çiğneyerek zarar görmesine neden olan başka bir sözleşmecî devlet aleyhine Komisyon'a başvurabilmektedir. Görüldüğü gibi gerekli koşullar varolduğu takdirde, Komisyon'a başvuru ve dava hakkı yoluyla, Sözleşme'nin getirdiği güvence mekanizması çok boyutlu bir sistemdir.

f) Sözleşme, güvenceye bağladığı temel hakların hangi durum ve ölçülerde kısıtlanabileceğini de hükme bağlamıştır: Sözleşme, güvence altına aldığı hürriyetlerin, demokratik bir toplumda sınırsız olarak kullanılamayacağı ilkesini benimsemiştir, ve her hakkı düzenleyen madde, aynı zamanda o hakka getirilebilecek özel kısıtlamaları da belirtmiştir(70). Temel hak ve hürriyetler niteliklerine göre ve bazı değerlerin korunması adına kısıtlanabilmektedir. Buna aksi bir durumun, "hürriyetleri yok etme hürriyeti" ni tanıma demek olacaktır.

(70) A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, a.g.e. S.14.

g) Sözleşme, devletlerin çekince koyma hakkını da sınırlandırmıştır: Bir devletin bir antlaşmayı onaylayıp yükümlülük altına girerken, çekince koyabilmesi, uluslararası hukuk ilkesidir. Böylece devletler, antlaşmadan doğan yükümlerinin kapsam ve ölçüsünü belirlemiş olurlar. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 64. madde hükmü ile, çekince koyma hakkının biçim ve şartlarını düzenlemiştir. Buna göre;

ga) Sözleşme'nin tüm hükümlerini reddeden genel nitelikte çekince konamaz; ancak belirli maddelerine ilişkin olabilir.

gb) Çekince, ulusal bir yasanın, Sözleşme ile bağdaşmadığı durumda ve ölçüde konabilir.

gc) Çekince konusu olan yasa veya yasa kurallarının açıkça belli edilmesi gerekir.

Belirtilen koşullardan da anlaşılacağı gibi, Sözleşme'ye ancak sınırlı bir biçimde çekince konabilir; sözleşmeciler devletçe, bu koşullara uymayan çekince konması durumunda çekince, geçerli değildir ve çekince konmamış gibi Sözleşme uygulanır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gereğince oluşturulan bu denetim mekanizmasının yapısına gelince, bu mekanizma içinde üç organ yer almaktadır: İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Hakları Divanı, Bakanlar Komitesi.

440,00-İ n s a n H a k l a r ı K o m i s y o n u: Komisyon, her devletten bir kişi olmak üzere, Sözleşme'ye taraf olan devletlerin sayısı kadar üyeden oluşur. Hâlen, Sözleşme'ye taraf devlet sayısı 23 olduğuna göre Komisyon, 23 üyeden oluşuyor. Üyeler, Avrupa Parlamenterler Meclisi'ndeki ulusal grupların, kendi ülkelerinden bir üyelik için gösterecekleri üç aday arasından Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince seçilirler. Görev süreleri altı yıldır. Süre bitiminde aynı üyeler tekrar seçilebilir.

Komisyonun bağımsızlığını sağlamak amacıyla üyeler, kendi devletlerinin temsilcileri olarak değil, Kişisel nitelikleriyle Komisyona katılıp hareket ederler. Üyeler göreve başlamadan önce tek tek and içerler. İnsan Hakları Komisyonunun, biri yargısal, diğeri siyasal ya da diplomatik nitelikte iki tür islevi vardır.

440,01- B a k a n l a r K o m i t e s i: Konsey üyesi devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan Bakanlar Komitesi, esas itibarıyla Avrupa Konseyi'nin hükümetlerarası organıdır. Ancak, Sözleşme ile insan haklarının korunması bakımından kendisine çeşitli görevler verilmiştir. Komite, Sözleşmenin getirmiş olduğu sistem içinde siyasî karar organı durumundadır.

440,02- İnsan Hakları Divanı: Avrupa İnsan Hakları Divanı (ya da İnsan Hakları Mahkemesi), Avrupa Konseyi Üyesi devletlerin sayısı kadar (hâlen 23) yargıçtan oluşur.Divanın yetkisini tanımış olsun veya olmasın(4 üvedir), Konsey üyesi her devletten mutlaka bir yargıç bulunur.Yargıçlar, Parlömanterler Meclisince üye devletlerin gösterecekleri üçer aday arasından dokuz yıl için seçilirler.Süresi biten yargıç tekrar seçilebilir.Yargıçların üçte birinin her üç yılda bir yenilenmesi gerekir.Divan, önüne getirilen davaları incelemek üzere yedi yargıçtan oluşan daireler halinde çalışır.

Sözleşmenin ihlâl edildiği iddiasıyla bir devlet aleyhine başvurular, ya başka bir devlet tarafından, ya da bir fert veya hükümet dışı bir kuruluş tarafından yapılabilir.Ancak, bir fert veya kuruluş tarafından başvuruda bulunulabilmesi için, Sözleşmeyi ihlâl ettiği iddia edilen devletin, kişisel başvuru hakkını tanımış olması gerekmektedir.Kişisel başvuru hakkı bugüne kadar 19 üye devlet tarafından tanınmıştır.

440,1- Denetim Mekanizmasının İşleyişi: Başvurular ilk olarak Komisyon tarafından ele alınır ve sözleşme hükümleri uyarınca " kabûl edilebilir " olup olmadığı saptanır.Bir başvurunun kabûl edilebilmesi için sözleşmenin içerdiği birtakım şartların varolması gerekir.Bunların en önemlilerinden birisi, aleyhine başvuruda bulunulan devlet yasalarının öngördüğü iç hukuk yollarının tüketilmiş olması, başka bir deyişle, Komisyondan önce millî yasaların öngördüğü yargı olanaklarının tümüne başvurulmuş olması zorunluluğudur.

Yukarıda
Dokümantasyon Merkezi

Sözleşmede öngörülen şartlardan herhangi birinin yerine getirilmemiş olması halinde Komisyon, başvuruyu kabûl edilmez nitelikte sayar. Komisyon'un ret kararı kesindir. Komisyon, Sözleşmeye uygun olarak yapılmış bir başvuruyu kabûl ettikten sonra olayları saptar ve mümkünse taraflar arasında dostane çözüm bulmaya çalışır. Böyle bir çözüme ulaşamadığı takdirde Komisyon, Sözleşme'nin ihlâl edilip edilmediği konusundaki görüşünü içeren ve Bakanlar Komitesi ile davalı devlete gönderilen gizli bir rapor hazırlar. Raporun Bakanlar Komitesine gönderilmesini izleyen üç ay içinde ilgili devletlerin İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini tanıyıp tanınamalarına göre iki değişik durum ortaya çıkabilir: Sayet taraf devletler bu yetkiyi kabûl etmişlerse, bunlardan biri veya bizzat Komisyon, konunun karara bağlanması için mahkemeye başvurabilir. Bu hususta Divan'ın vereceği karar kesin ve bağlayıcıdır. Tarafların yargı yoluna gitmeyi kabûl etmemiş olmaları halinde ise, Bakanlar Komitesi'nin bir karar vermesi gerekecektir. Komite, Komisyon'un raporunu inceledikten sonra, şikâyet edilen devletin Sözleşme ile korunan insan haklarını ihlâl edip etmediği konusunu üçte iki çoğunlukla karara bağlar. Komite, Sözleşme'nin ihlâl edildiğine karar verirse, ilgili devletin alması gereken tedbirleri kendisine bildirir ve bunun için bir süre tanır. Tanınan süre içinde gereken yapılmamışsa, Bakanlar Komitesi, İnsan Hakları Komisyonunun raporunu yayımlar. Bu ise, dünya kamuoyu nezdinde o devletin kınanması anlamına gelir ki, uluslararası platformda oldukça ağır bir müeyyide sayılır. Hatta bundan da öte, Avrupa Konseyi'nde alınacak siyasî bir kararla Sözleşmeyi ihlâl eden devletin Konsey Üyeliğinden ihracına kadar gidilebilir. (Bkz. EK-II, Şem.2)

45- AVRUPA KONSEYİ'NİN İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ TAVSİYE
KARARLARI VE DİĞER ÇABALAR.

Avrupa Konseyi'nin insan hak ve hürriyetlerinin tanınması ve korunması konularındaki amaçlarına ulaşmada kullanabileceği iki temel hukukî araç vardır:

1) Sözleşmeler, 2) Tavsiye Kararları.

Sözleşmeler, daha önce de belirttiğimiz gibi, belirli bir konuda Avrupa Ülkeleri arasında varılan görüş birliğinden kaynaklanan uluslararası anlaşmalardır.

İşlenen konu, bir sözleşme kapsamına alınmaya elverişli olmadığı takdirde, Bakanlar Komitesi, üye ülkeler hükümetlerine Tavsiye Kararları gönderir. Tavsiye kararlarının içeriği, ilgili üye ülkeler tarafından millî mevzuat ve idarî uygulamalarında çoğunlukla göz önünde bulundurulur.

Şimdiye kadar Konsey tarafından alınan Tavsiye Kararları başlıca şu alanlarla ilgilidir:

S o s y a l G ü v e n l i k : Avrupa Konseyi tarafından bu konuda hazırlanmış olan tavsiye kararları arasında, ev kadınlarının ve emeklilerin sosyal güvenliği ile, çalışma hayatları birden fazla ülkede geçmiş olan kimselerin emeklilik ödeneklerinin verilmesinde uygulanabilen kısıtlamaların hafifletilmesi gibi konular yer almaktadır.

Avrupa Konseyi'nde sosyal güvenlik konusunda hâlen yürütölmekte olan çalışmalar ise şunlardır: Tıbbî bakım ile yaşlılık ve mâ-

lûlûk sigortalarının, nüfusun bütününi kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması, kadınlar ile erkeklerin eşit şekilde korunması, ülkelerine dönen göçmen işçilerin sosyal korunmalarının geliştirilmesi.

Avrupa Konseyi ayrıca, göçmen işçilerin, içinde yaşadıkları değişik topluma uyum sağlamaları konusuyla da ilgilenmekte, yerel proje ve araştırma sonuçlarına dayanarak, göçmen işçi nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde değişik kökenli topluluklar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik tavsiye kararları hazırlamaktadır.

E ğ i t i m K ü l t ü r v e S p o r : Avrupa Konseyi, eğitim, kültür ve spor alanlarındaki işbirliğini geliştirmek amacıyla çok yönlü bir çalışma programı yürütmektedir. Konsey'in 21 üye ülkesi tarafından imzalanmış olan Avrupa Kültür Sözleşmesi, bu çalışma programının çerçevesini oluşturmaktadır.

Avrupa Konseyi, eğitimin, yaşamın sadece ilk yıllarında kalmayıp bütününe yayılması anlamına gelen "sürekli eğitim" kavramının geliştirilmesinde öncülük etmiştir. Sürekli eğitim fertlere, yaratıcı güçlerini en yüksek düzeyine kadar geliştirmeleri, teknolojik gelişmeye uyum sağlamaları ve böylece kendileriyle birlikte topluma da yararlı olmaları imkânını verir. Konsey'in eğitim alanındaki bütün çalışmaları bu amaca yöneliktir.

Kültür, toplum ve fert şahsiyetlerinin temel anlatım yoludur. İzlediği kültürel demokrasi politikasıyla Avrupa Konseyi, bütün , bütün Avrupalıların ortak mirası olan Avrupa kültür zenginliklerinin herkese açık olması, aynı zamanda yaratıcılığın ve halkın

kültür işlerine etkin şekilde katılmasının teşvik edilmesi amaçlarına yöneliktir. Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği Komitesi, Avrupa düzeyinde fikir alış verişini kolaylaştırmak amacıyla, üye ülkelerin kültür politikalarının incelenmesi çalışmalarına girişmiştir.

Her dört Avrupalıdan biri düzenli olarak spor yapmakta ve bu sayı gün geçtikçe artmaktadır. Avrupa Konseyi bu olguya, kitlelerin en geniş şekilde spor yapmaya teşvik edildiği " Herkes için spor" kampanyasına katkıda bulunmuştur. Bu kampanya aynı zamanda isteyen herkese istediği düzeyde spor yapma olanağı verilmesi amacına yönelmiştir. Herkes için spor şartı, Avrupa Konseyi'nin spor alanındaki faaliyetlerini yönlendiren ve bu konudaki politikasını saptayan Avrupa Spor Bakanları tarafından hazırlanmıştır. Bakanlar, Olimpiyatlara katılma, sporda ırk ayırımı, doruk düzeydeki sporcuların sorunları, spor yapan kadınlar oranının arttırılması, televizyonda spor ve doping gibi değişik konulara eğilmişler ve izlenmesi gereken yolları saptamışlardır. 1985 yılında Brüksel'de yapılan Avrupa futbol kupası finalini yasa boğan şiddet olayları üzerine derhal olağanüstü bir toplantı yapan Avrupa Spor Bakanları, futbol sahalarında şiddet olaylarının önlenmesi için tedbirler getiren bir sözleşme hazırlamışlardır. Bu sözleşme, futbol sahalarında ve bu sahalara giden yollarda güvenlik kuvvetlerince sıkı önlemler alınması, rakip takım seyircilerinin birbirlerinden ayrı tutulması, bilet satışlarının denetlenmesi, kargaşa yaratan seyircilerin sahadan çıkartılması ve alkollü içki satışlarının sınırlandırılması konularını hükme bağlamış, ayrıca güvenlik denet-

lemeleri ve stad içi düzenlemelerle ilgili bir dizi öneri getirmiştir.

S a ğ l ı k v e Ç e v r e K o r u n m a s ı : Sağlık hizmetlerinin geliştirilerek iyileştirilmesi, sosyal ilerlemenin temel unsurlarından biridir. Lâkin tıp teknolojisinin ilerlemesi, nüfus yapısındaki değişmeler ve öncelikle üzerinde durulması gereken hastalıkların zamanla değişmesi, sağlık hizmetlerini zor ve sıkı - sık durumlara düşürmektedir. Avrupa Konseyi'nin sağlık konusundaki çalışmaları, üye ülkelere, bu alandaki tecrübelerini paylaşmalarını, halk sağlığı sorunlarına farklı yaklaşımların ve elde edilen sonuçların değerlendirilerek karşılaştırılmasını, ayrıca, üye devletlerde sağlık konusundaki mevzuatın eleştirilmesini ve tıbbî bakım alanlarında ortak ilkeler benimsenmesini sağlamaya yöneliktir.

Çağdaş toplumların gelişmesinin beraberinde getirdiği doğa ve hava kirlenmesi ile çarpık kentleşme gibi sorunlar, içinde yaşadığımız çevrenin pekçok yönünü tehdit etmektedir. Altmışlı yılların başından beri çevre konusuyla ilgilenen Avrupa Konseyi, doğanın ve mimarî mirasın korunmasına, şehircilik ve bölgesel plânlama gibi alanlarda radikal uygulamalar yapılmasına öncülük etmiştir.

" Bern Sözleşmesi" diye bilinen Avrupa Yaban Yaşamı ve Doğal Çevresinin Korunması Sözleşmesi'nin 1979'da üye devletlerin imzasına açılması, tür belirlemesi, koruma bölgeleri oluşturulması, Konsey'in bu alandaki çalışmalarını tamamlayıcı ve güçlendirici bir unsur olmuştur.

Avrupa Konseyi, Bölgesel Plânlamaya ilişkin olarak,

-Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmelerinin dengeli şekilde ger-

çekleştirilmesi.

- Günlük yaşam koşullarının iyileştirilmesi (konut, iş, kültür, dinlenme, vs.),

- Doğal kaynakların rasyonel şekilde işletilmesi ve çevrenin korunması,

- Alanların hesaplı şekilde kullanılması (tarım, ormancılık, büyük yerleşme ve endüstri merkezlerinin dağılımı, vb. konularda.) gibi alanlara inhisar eden birtakım tavsiye kararları alıp ilgili üye devletlere intikal ettiregelmiştir.

H u k u k İ ş l e r i : Toplum geliştikçe, bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle yeni imkânlar ortaya çıktıkça, fertlerin haklarının korunmasında devamlılığın sağlanabilmesi, yasaların gözden geçirilerek yeni koşullara uygun duruma getirilmesine bağlıdır. Avrupa Konseyi'nin hukuk alanındaki çalışmaları, üye ülkelerin mevzuatları arasında uyum sağlanmasını ve yasaların, fertleri daha iyi korumasını, öbür yandan, sade, esnek ve çabuk işleyen yargı sistemleri geliştirilmesini amaçlamaktadır. 120'nin üstünde uluslararası sözleşme ve üye ülkeler hükümetlerine yönelik bundan çok sayıda tavsiye kararı, Avrupa Konseyi'nin hukuk alanındaki, insan hak ve hürriyetlerini ilgilendiren çalışmalarının somut sonuçlarını oluşturmaktadır.

Avrupa Konseyi, hukuk alanında tüm ülkeler arasında gerçekleştirdiği bir dizi sözleşmenin yanı sıra, kişi hukuku ve aile konuları ile ilgili çalışmalarını yoğunlaştırmış ve gittikçe üye ülkeler arasında sıkı bir işbirliğini ihdas ederek erginlik (rûşt) yaşının küçültülmesi, evlilik içinde eşlerin eşitliği, vatandaş-

lık hukuku, nafakaların ödenmesinin sağlanması, evlât edinme, evlilik dışı doğan çocukların hukukî statüsü, velâyet, yabancı ülkelere yasal olmayan şekilde götürülen çocukların geri gönderilmesi, anne ve babanın sorumlulukları gibi konularda ortak kurallar benimsenmesini sağlamıştır.

Yönetim hukuku alanında da Konsey tarafından hükûmetler arasında gerçekleştirilen işbirliği sayesinde idarî kararların başka ülkelerde tebliğ edilmesinin kolaylaştırılması, vergi kaçakçılığı ile uluslararası düzeyde mücadele ve iflâs hukukunda uluslararası düzenlemeler yapmak için Sözleşmeler hazırlanmış ve imzaya açılmıştır.(71)

(71)Section des Publication du Conseil de l'Europe,a.g.e.s.24.

B E S İ N C İ B Ö L Ü M

5- AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NDE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI.

Bireysel Başvuru Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin belkemiğini teşkil etmektedir. Uluslararası hukuk otoritelerinin büyük bir kısmı, bu hukuk içindeki konumu açısından bireysel başvuru hakkını, önemli bir yenilik, adeta devrimci bir atılım olarak nitelendirmektedirler(72). Bireysel başvuru hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 25. maddesinde şöyle ifade edilmistir:

"Bu Sözleşme'de tanınmış olan hakların Yüksek Sözleşmeci Ülkelerden biri tarafından çiğnenmesinden dolayı zarar gördüğünü (mağdur) ileri süren herhangi bir kişi, hükümet dışı kuruluş ya da birey topluluğu, aleyhinde yakınmada bulunulan Yüksek Sözleşmeci Tarafın bireysel başvuruları kabul etme hususunda İnsan Hakları Komisyonu'nun yetkili olduğunu beyan etmesi şartıyla, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne sunulacak bir dilekçe ile Komisyon'a başvuruda bulunabilir. Bu nevi bir beyanda bulunmuş olan Yüksek Sözleşmeci Taraflar, bu hakkın etkin olarak kullanılması-na hiçbir biçimde engel olmamakla yükümlüdürler."

Görüldüğü gibi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, uluslararası hukuka kazandırdığı en önemli yenilik, kişiye, Sözleşme ile güvence altına alınmış olan hak ve hürriyetlerini çiğneyen devleti Komisyon'a şikâyet edebilme hakkını tanımasıdır. Ancak, Sözleşme'den doğan bu hakkın kullanılabilmesi için, şikâyet edilen devletin, Komisyon'a kişisel başvuruları inceleme yetkisini tanımış olması gerekmektedir.

Aslında, insan haklarının güvence altına alınmasının temel

(72)Örneğin, Wolfgang Friedmann, The Changing Structure of International Law, London, 1964, S.244

esprisi, kişinin devlete karşı korunmasıdır.Öyleyse, zarar gören kişinin, mağduriyetinin giderilmesini, bu mağduriyete sebep olan devletin kendisinden talebetmesi, mantıkla bağdaşan bir yol olmaktadır.Bunun en mantıklı yolu, "gadr" a sebep olan devleti, kendisini aşan, yani uluslararası yargısal nitelikli bir kurulusa şikâyet etme yoludur.Bu nedenle de, bu tür uluslararası bir kurulusun aldığı kararın bir müeyyideye bağlanması gerekmektedir.

Süphesiz ki, -devletin tanımış olması koşuluyla bile olsa- bu hakkın Sözleşme'ye girmesi kolay olmamıştır: En basta, İngiltere, Hollanda ve Yunanistan delegeleri, "bu hakkın kolaylıkla kötüye kullanılabileceğini, yıkıcı propagandalara hizmet edeceğini" ileri sürerek böyle bir hakkın Sözleşme'ye konmasına tümenden karşı çıkmışlardır.Öte yandan, bazı hükümetler, kendi ülkelerinde faaliyet gösteren komünistlerin,kişisel başvuru hakkını, ortalığı karıştırmak ve demokratik sistemi yıkmak için en etkin bir silah olarak kullanacaklarını ısrarla ifade etmişlerdir.

Duyulan bu tür kuşkuları yersiz kılmak amacıyla, Sözleşme'de bireysel başvuru hakkının tanınması ve kullanılmasıyla ilgili birtakım önlemler(güvenlik süpabı) yer almıştır:

Birinci Önlem: Sözleşme'nin 17. maddesinde yer alan kuraldır. Bu kurala göre, "Sözleşme'nin hiçbir hükmü, Sözleşme ile getirilmiş olan haklarla hürriyetlerin yok edilmesine yönelik herhangi bir eyleme girişilmesi hakkını verir şeklinde yorumlanamaz."

İnsan Hakları Komisyonu, bu madde hükmüne dayanarak, Alman Komünist Partisi'nin , Alman Anayasa Mahkemesince kapatılması üzerine, partinin eski yöneticileri tarafından yapılan başvuruyu, bir rejim kurmak için diktatörlüğe başvurmanın Sözleşme ile bağdaşmadığı gibi, Sözleşme ile tanınmış olan bir dizi hak ve hürri-

vetleri ortadan kaldıracaklarını ileri sürerek başvuruyu kabul edilebilir nitelikte bulmamıştır.(73)

Keza, İtalya'da yeni bir faşist partisi olayında da Komisyon aynı şekilde hareket etmiştir: Faşist partisinin İtalya'da yeniden canlandırılıp faaliyete geçirilmesi 1952 yılında yasaklandığından, faşist partinin program ve öğretisinden esinlenerek, hatta bu partinin amblemini de kullanarak siyasal bir örgütlenmeye giden kişi, İtalya'da mahkûm edilmıştır. Bunun üzerine yapılan başvuruyu Komisyon, İtalyan Hükümetinin faşist bir siyasal kuruluşu yasaklamasını haklı ve demokratik kurumları koruma amacına yönelik bularak başvuruyu reddetmiştir.(74)

İkinci Önlem: Sözleşme'nin 27. maddesinde düzenlenen kuraldır: "Komisyonca ele alınıp incelenebilmesi, yapılan başvurunun esastan yoksun ve başvuru hakkının istismarı niteliğinde olmaması gerekmektedir. Bu koşullara uymayan başvurular, ön koşullar açısından, Komisyonca geri çevrilir."

Komisyon'un bir kararında belirtildiği gibi, Sözleşme'nin amacına ve ruhuna aykırı olarak, baskı veya siyasal bir propaganda amacı ile kasıtlı olarak bireysel başvuru yoluna gidilmesi, başvuru hakkının istismarı demektir. Bu tür başvurular, ön koşullar açısından Komisyonca reddedilir.(75)

Üçüncü Önlem: Sözleşme'nin 17. maddesinde ifadesini bulan bu kurala göre, savaş veya ulusun varlığını tehdit eden diğer genel bir tehlike sözkonusu olduğunda, Sözleşmeci devletler, durumun gerektirdiği ölçüde olmak kaydı ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülükleriyle bağdaşır olmak koşulu ile, bu Sözleşme'den do-

(73) Komisyon Kararı, 20.7.1957, No.250/57, Documents et Décisions (1955-1957) 222^e

(74) Komisyon Kararı, 21.5.1976, No.6741/74, DR.5/83

(75) Komisyon Kararı, 11.5.1978, No.7604.7719/76, 7781/77, DR.14/133, 137, Seref Gözübüyük, a.g.e. dp.S.20

ğan yükümlölüklerine geçici olarak aykırı önlemler alabilirler. Sözleşme'nin 15. maddesinde yer alan bu hüküm, sadece bireysel başvurular için değil, aynı zamanda devlet başvuruları için de geçerlidir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu önlem, Sözleşme ile öngörülen tüm temel hak ve hürriyetleri kapsamakta olmayıp, yaşam hakkı, işkence ve kölelik yasağı, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, 15. madde hükmünün cevâz verdiği koşullar mevcut olsa bile, aslâ askıya alınamayacak "dokunulmaz" haklardandır.

Dördüncü Önlem: Bu önlem de, Bireysel Başvuru Hakkının tanınıp tanınmamasının, devletin seçimine bırakılmış olmasıdır. Örneğin, Malta ve Kıbrıs Rum Kesimi, bireysel başvuru hakkını henüz tanımamışlardır.

"Bireysel başvuruyu devletlerin isteğine bağlı hale getirme talebi, muhtemelen bazı devletlerin kendilerini yıkıcı propaganda tehdidi altında hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu talebin bir kaynağı da, günden güne ciddileşen bu soğuk savaş döneminde, etkin ve pervasız bir besinci kol faaliyetine karşı kanun ve nizâmın korunmasından sorumlu olan hükümetlerin otoritesini zayıf düşürmeme gayretidir. (76)

Aynı konu ile ilgili olarak, Danışma Meclisi'nin Hukukî ve İdarî Sorunlar Komitesi o zamanki başkanı Sir David Maxwell Fyfe, 25 Ağustos 1950 tarihli oturumda şöyle diyordu:

"... Simdi de, belki en büyük güçlükleri çıkaran soruna, bireylerin Komisyon'a başvurma hakkı sorununa geliyorum... Bir devletin insan haklarını çiğnediği iddiasıyla Komisyon önünde suçlanıp suçlanamayacağı konusunu, o devletin kendi kararına bırakmanın tehlikeleri açıktır. Buna karşın biz gene de bir uzlaşma aradık ve soruna bu açıdan yaklaştık.

(76) Official Report of the Sixth Sitting, Travaux Préparatoires, c.IV.S.835.

Bazı haklar var ki, Bakanlar Komitesi'nin önerisine göre, bunların savaş ya da ulusal tehlike hallerinde bile ortadan kaldırılmaması gerekir...Biz de bu öneriyi kılavuz ilke olarak benimsedik. Diyoruz ki, bu haklara ilişkin olarak bireyin başvurma hakkına sahip olmaması ciddiyle savunulamaz.Eğer bu haklar savaş zamanında bile var olacak kadar vazgeçilmez nitelikte iseler, elbette bu konuda başvurma hakkına sahip olan bireyler bakımından da aynı derecede önemlidirler" (77)

50-Komisyon Yetkisinin Tanınması.

Daha evvel de değindiğimiz gibi, hak ve hürriyeti çiğnenip zarar gören bireyin, Komisyon'a başvurabilmesi için, müsteki olduğu sözleşmecî devletin Komisyon'un bu konudaki yetkisini resmen tanımış olması gerekir.Resmen tanıma demekten amaç, sözkonusu yetkiyi tanıdığını yazılı bir bildirimle Konsey Genel Sekreterliği'ne bildirmiş olmasıdır.Konsey Genel Sekreterliği de, kendisine tevdi edilen bu bildirimin birer örneğini diğer sözleşmecî devletlere göndermek ve bunu ayrıca yayımlamakla mükelleftir.

Komisyon'un sözkonusu yetkisi ile birlikte kişisel başvuru hakkını tanıırken bazı devletler bu yetkinin kaç yıl için geçerli olacağı hususunda bir süre belirlerler; sürenin bitimiyle aynı yetki tekrar tanınacaksa, süreyi uzatıp kısaltmakta veya aynen muhafaza etmekte tamamen serbesttirler.

Komisyon'un yetkisinin tanınmasında ençok başvuru alan yol,yetkinin başlama ve bitiş tarihlerinin bildirilmesi biçiminde olmaktadır.25. maddenin öngördüğü bu tür çekincenin konması, Komisyon'a başlangıç süresinden önce ve bitiş süresinden sonra bireysel başvuruda bulunulmasını önlemektedir.Bu tür çekinceler, Sözleş-

me'nin onaylandığı tarihten sonra, Komisyon'un yetkisinin tanınmasından önce olan olay ve kararların, başvuru konusu yapılmasını önlemez. Bu gibi durumları önlemek isteyen devletler, Komisyon'un yetkisini tanırlarken, ikinci bir çekince koyarak, yalnız Komisyon'un yetkisinin tanındığı tarihten sonra olan ve karara bağlanan olayların ancak başvuru konusu olabileceğini açıkça belirtmektedirler. Bu tür çekincenin, 25. maddede öngörülmediği, geçerli olmayacağı ileri sürülmüş ise de; Komisyon, bu ikinci tür çekinceleri de geçerli saymıştır(78). Örneğin, İngiliz ve İtalyan Hükümetleri, bireysel başvuru konusunda Komisyon'un yetkisini, belli tarihler arasındaki süre içinde meydana gelen olay, işlem ve kararlar için tanımıştır. Böylece iki çekince bir arada kullanılmıştır. Keza, Türk Hükümeti de aynı yolu izlemiştir. Türkiye 28 Ocak 1987'de bireysel başvuru hakkını tanıırken, yaptığı bildirimde süre ile ilgili olarak aşağıdaki husus yer almıştır:

"Bu beyan, bildirim tarihinden sonra meydana gelen olaylara ve bunlara dayalı hükümlere ilişkin iddiaları kapsar. Bu beyan, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirimin tevdi tarihinden itibaren üç yıl geçerlidir" (79).

50,0-Komisyon'un Yetkisi Tanınırken Çekince Konabilir mi ?

"Komisyon'a, bireysel başvuru yetkisi, ilgili devletçe bir bildirimle tanınırken, Sözleşme ile güvence altına alınmış, Sözleşme onaylanırken çekince konmamış hak ve hürriyetler, çekince yolu ile bireysel başvurunun kapsamı dışında tutulabilir mi ?

Bu konuda birbirine zıt iki görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan birine göre, bildirim sırasında konuya ilişkin çekince konamaz; diğerine göre, bildirimde bulunan devlet, bazı hak ve hürriyet-

(78)A.Şeref GÖZÜBÜYÜK, a.g.e.s.22.

(79)İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri..Koruma Sözleşmesi'nin 25. maddesi Uyarınca Türk Hükümeti'nin Beyanı, RG.21.4.1987/19438 sayı.

leri bireysel başvurunun kapsamı dışında tutabilir.

50,00- Çekince Konulamaz Görüşü:

Bu alandaki genel uygulama, bireysel başvuru hakkı tanınırken konu yönünden çekince konamayacağı yönündedir. Bu görüşe dayanakla yapılan hususlar, aşağıdaki gibi sıralanabilir(80):

500-Sözleşme, çekince konusunda özel kurallar koymuştur. Özel kural varken, genel kural uygulanmaz. Sözleşme, 64. maddesinde, Sözleşme onaylanırken nasıl ve hangi koşullar altında çekince konacağını belirlemiş ve çekince koymayı, devletlerin Anayasa ve yasalarını Sözleşme hükümlerine uydurabilmeleri için kabul etmiştir. Sözleşme, 25. maddesinde yine özel bir kural getirerek, Komisyon'un bireysel başvuru hakkını tanıırken ancak süre bakımından bir çekince konabileceğini belirtmiştir. Bunun dışına taşan çekinceler 25. maddeye aykırı olur.

501-Sözleşme'ye, onay sırasında, belli koşullar altında çekinceler konabilir. Ancak bunlar, bireysel başvurunun kapsamı dışındadır. Sözleşme onaylandıktan ve devlet için bağlayıcı bir duruma geldikten sonra, bireysel başvuruyu tanıma bildirimi yapılırken, Sözleşme'ye yeniden konu yönünden çekinceler konulamaz. Bunun tersi, bildirimde bulunurken her def'asında hükümete Sözleşme'ye yeni çekinceler koyma olanağını verir. Böylece, Sözleşme'yi uygun bulma ve onaylama makamlarının dışında, hükümete yeni çekinceler koyma olanağı verilmiş olur ki, buda, hem ulusal hukuka hem de Sözleşme'ye ters düşer.

502-Yine 25. maddenin İngilizce metninden açıkça anlaşılacağı gibi, bildirimde bulunan devlet, bu bildirimi ile Komisyon'a yalnız bireysel başvuruları "kabul etme" yetkisini tanımaktadır. Değilse bu yol, Sözleşme ile tanınmış olan ve ortak güvence al-

(80) İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 9, Ank.1987, (TODAİ, İHA Merkezi) s.22.

tında bulunan temel hak ve hürriyetleri yeniden gözden geçirme ve denetim alanını kısıtlama olanağını sözleşmecî devlete vermemektedir.

503-Sözleşme onaylanırken konulmuş olan çekinceler yeterli değilse, ya da zaman içinde bazı çekinceler konulması gereği ortaya çıkıyorsa, uluslararası hukuka göre, ilgili devlet, Sözleşmede öngörülen sürelerle uyarak sözleşmeyi feshedebilir.İstediği çekinceleri koyarak yeniden sözleşmeyi onaylar.Teorik olarak böyle bir yola gâtme olanağı var ise de, siyasal sakıncaları ağır bastığı için bu yola kolay kolay başvurulmamaktadır.

50,01-Cekince Konulabilir Görüşü:

Uygulamaya ters düşen bu görüş, uluslararası hukukun temel ilkelerinden birine dayanmaktadır.Devletler ancak açıkladıkları iradeleri ölçüsünde yükümlülük altına girerler.Kaldı ki 25. madde konu yönünden çekince konulmasını açıkça yasaklamamıştır.Sözleşme'ye göre, bireysel başvuru hakkını tanıma yetkisi, ilgili devletin takdirine bırakıldığına göre, tümünü tanıma yetkisine sahip olan devletin kısmen tanıma yoluna da gidebileceği, ya hep ya hiç anlayışının, bireysel başvuru hakkının özüne ters düşeceği ileri sürülür.Buna benzer bir görüş, Bari Üniversitesi'nin, Avrupa Konseyi ve Uluslararası İnsan Hakları Enstitüsü'nün 1974 yılında İtalya'da yaptığı yuvarlak masa toplantısında Vincenzo Strace tarafından, Divan'ın yetkisinin tanınması konusunda ileri sürülmüştür.(81)

51- Divan'ın Yetkisinin Tanınması.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 46. madde hükmü ile Sözleş-

(81)Les Clauses Facultatives de la Convention Européenne des Droits de l'Homme, Bari 1974,s.225,249

meci devletlere istedikleri anda, Sözleşme'nin gerek yorumlanması gerekse uygulanması açısından özel bir anlaşmaya gerek kalmaksızın, Konsey Genel Sekreteri'ne verecekleri bir bildirimle Divanın yetkisini tanımalarına imkân vermektedir. Böyle yazılı bir bildirim yapılmadan, Komisyon'dan çıkıp Bakanlar Komitesi'ne gelen herhangi bir Komisyon raporunun Divan önüne gitmesi mümkün olmaktadır. Konunun bir kez de yargı organınca incelenmesi, ancak bu bildirimden sonra olabilir. Devletler bu bildirimde bulunurken önlerinde dört seçenek vardır: Sözleşmeciler, Divan'ın yargı yetkisini,

- a) koşulsuz olarak kabul ettiğini bildirebilir;
- b) karşılıklılık koşulu ile kabul ettiğini bildirebilir;
- c) belli bir süre için kabul ettiğini bildirebilir;
- d) karşılıklılık koşulu ile ve belli bir süre için kabul ettiğini bildirebilir.

Bireysel başvuru için, tıpkı Komisyon yetkisinin tanınmasında olduğu gibi, Divan'ın yetkisinin tanınması sözkonusu olduğunda, genel görüş, yukarıda da değindiğimiz ve Sözleşme'nin 46. maddesinde öngörülen çekincelerin dışında başka çekincelerin konulmayacağıdır. Zira, Sözleşmeciler, Divan'ın yargı yetkisini tanıdıklarına dair bildirimde bulunurlarken, bildirimde ancak, Sözleşme'nin açıkça öngördüğü konularda çekince koyabilirler. Başka bir ifade ile, Sözleşmeciler, kişisel başvuru ile ilgili, Divan'ın yargı yetkisinin tanınmasına Sözleşme ile öngörülmemiş kısıtlamalar getiremezler. Uygulama da, bu görüş doğrultusundadır. Buna mukabil, daha önce de değinildiği gibi, 1974' te yapılan

Bari yuvarlak masa toplantısında, Divan'ın yetkisinin konu yönünden çekince konarak kısıtlanabileceği ileri sürülmüştür. Buna göre, sözleşmecî devletler, kendilerine uygun geldiği ölçüde, kısıtlamalar getirerek, Divan'ın yetkisini tanıyabileceklerdir.(82)

52- Komisyon'a Başvurma.

Kişisel Başvuru Hakkının Kapsamı ve "Mağdur" Kavramı:

Komisyon'a başvuru hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 24. ve 25. madde hükümleriyle, "bireylere, hükümet dışı kuruluşlara ve insan topluluklarına" tanınmıştır. Sözleşme'nin 25. maddesi uyarınca yapılacak bir başvurunun Komisyonca kabul edilir netelikte bulunması için, bireyin, Sözleşme'nin çiğnenmesi ile "mağdur" duruma düşmüş olması gerekir(83).

"Mağdur" kavramı, Arapça bir kelime olup, "ğadr" kökeninden türemiş "mef'ul" (edilgen) bir isim seklidir, ve "ğadr", "haksız bir eylemle başkasına zarar verme" anlamına gelmektedir. Buna göre "mağdur" da, "başkasının haksız eyleminden zarar gören kimse" demektir. Dolayısıyla bireyin, kişisel başvuru hakkını kullanarak Komisyon'a yaptığı başvurunun "kabul edilebilir" olması için, başkasının veya başkalarının haksız fiillerinden dolayı mağdur duruma düşmüş, yani, zarar görmüş olması gerekir.

Kendisine yapılan başvuruları, başvuranlar açısından değerlendiren Komisyon kendisini, ilgili ulusal hukuk ile bağlı saymamaktadır; sorunu, Sözleşme açısından değerlendirmektedir. Komisyon, dernek, siyasi parti, sendika, vakıf, ortaklık, birlik, vb. kuruluşlar tarafından yapılan başvuruları kabul etmektedir. Bunların ulusal hukuka göre, tüzel kişiliklerinin bulunup bulunmadığı

(82) A. Şeref Gözübüyük, a.g.e. S.26.

(83) Ömer Madra, a.g.e. S.148.

üzerinde durulmadığı gibi, Komisyon'a başvuran kişide, iç hukukta aranan yetenek koşulu da aranmamaktadır. Bir küçüğün, bir akıl hastasının, yalnızca yasal temsilcileri değil, kendileri bile, Komisyon'a başvurabilirler.(84)

Kişisel başvuru hakkı tüm vatandaşlara olduğu gibi, bütün yabancılara da tanınmıştır. Hatta uyruğu belli olmayanlar dahi, bu haktan yararlanabilmektedirler. Sözleşme'ye göre, her sözleşmeci devlet kendi yetki alanına giren "herkese" Sözleşmece güvence altına alınmış olan tüm hak ve hürriyetleri tanımak ve korumakla yükümlüdür. Ancak, yukarıda da değindiğimiz gibi, Komisyon'a herkes başvuramaz. Kisinin, Komisyon'a başvuruda bulunabilmesi, daha doğrusu, yapılan başvurunun kabul edilebilmesi için, Sözleşme hükümlerinin ihlâli ile kendisinin mağdur duruma düşmüş olması gerekir. Dernek, ortaklık, birlik, sendika, vakıf vb. kişi veya mal toplulukları da, ancak kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda Komisyon'a başvurabilirler. Değilse, kendi mensuplarının (üyelerinin) münferit ve kişisel mağduriyetlerini ileri sürerek, Komisyon'a başvurma yetkisine sahip olmaları söz konusu olamaz.

Sözleşme ve Ekler'inde yer almayan haklar için Komisyon'a başvurulamaz. Komisyon, ulusal mahkemelerin üstünde, onların kararlarını bozan ve onların yerine karar alan bir kuruluş değildir.

520- Komisyon'a Başvurma Zamanı:

Sözleşme'nin 26. maddesi gereğince Komisyon'un bir başvuru konusunu kabul edebilmesi için, ancak tüm iç yargı yollarının tüketilmiş olması ve dava konusunun temyiz aşamasından da geçerek kesin kararın alınmış olması gerekmektedir. Son kesin kararın

(84) Komisyon Kararı, 4.10.1962, No. 1527/62.

alındığı tarihten başlamak üzere engeç altı ay içinde başvurunun yapılmış olması, gerekli koşuldur.Bu süre aşılarak yapılacak başvurular, zaman aşımından geri çevrilir.

Özetleyecek olursak. hiçkimse, ilgili devletin ulusal hukukunun öngördüğü bütün yönetsel ve yargısal başvuru yollarını deneyip tüketmeden ve aleyhte son kesin karar çıkmadan Komisyon'a başvuramaz.Son ve kesin karardan amaç, dâvanın temyiz aşamasından da geçmiş olması ve ilgili kişinin mağduriyetinin giderilememiş olmasıdır.Böyle bir kararın alınıp ilgiliye tebliği tarihinden itibaren başlayan altı aylık sürenin asılması halinde, başvuru hakkı düşmektedir.

521- Aleyhinde Başvurulabilecekler:

Bireysel başvuru yolu ile, bir devlete karşı Komisyon'a yakıncada bulunabilmek için gerekli iki koşulun gerçekleşmiş olması lâzımdır.Birincisi, aleyhinde Komisyon'a başvuru devlet Söleşme'yi onaylamış olması; ikincisi ise, Bireysel Başvuru açısından Komisyon'un yetkisini tanımış olmasıdır.Kisi başvurularında durum böyle iken, devlet başvurularında, yakınılan devletin, Söleşme'yi onaylamış olması yeterli olmakta, ayrıca Komisyon'un bu konudaki yetkisini tanımış olması koşulu aranmamaktadır.Her iki durumda da başvurular, ancak ilgili devlete karşı yapılabilir; kişilere karşı veya özel kurum ve kuruluşlara karşı Komisyon'a başvurulamaz.

522-Başvurunun Yol ve Yordamı:

Söleşme ile güvence altına alınmış olan hakların çiğnenmiş olmasından dolayı zarar gören kişi, yukarıda sayılan koşulların gerçekleşmiş olması durumunda, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na -Strasbourg'da bulunuyorsa- elden veya posta kanalıyla aşağıdaki

bilgileri içeren bir mektup ile başvurabilir:

- a) Başvuruya konu olan olayın kısa bir özeti;
- b) Sözleşme ile güvenceye alınan hak ve hürriyetlerden hangilerinin çiğnendiği;
- c) Ulusal hukuk yollarını kullanmak için hangi makamlara başvurulduğu ve alınan kararların tarihi, özeti -varsa- birer örneği;

Komisyon Sekreteri, başvuru mektubunu bir ön incelemeye tâbi tutarak, gerekiyorsa başvurucudan ek bilgi ve belge ister; başvurunun reddini gerektiren bir engel yoksa, mağdura bir başvuru formu gönderir. İngilizce veya Fransızca olarak doldurulan bu formun Komisyon Sekreterliğine gönderildikten sonra başvurunun resmen kaydı yapılır ve Komisyon'a sunulur. Komisyon'a yapılacak başvurular herhangi bir masraflı gerektirmemektedir. Bunun avukat ile temsili de zorunlu değildir. Hatta Komisyon'a başvuru yapıldıktan sonra, adli yardım talebinde dahi bulunulabilir.

523- Başvurunun Komisyonca İncelenmesi:

Yapılan başvuruların Komisyon'da incelenmesi, türlü aşamalardan geçerek oluşur. Bu aşamaların da tümü Komisyon çalışmalarının gizlilik kurallarına tâbidir. Komisyon'un verdiği kararlardan ancak "kabul edilebilirlik" kararının metni kamuya açıktır. Buna rağmen yine de başvuru sahibinin adı, soyadı ve kimliği ya da kimliğinin ortaya çıkmasına yol açacak diğer bilgiler gizli tutulur ve kamuya açıklanan kararda yer almazlar.

Komisyon, kendisine yapılan başvuruları evvel emirde, bilgi ve belgelerde bir eksiklik olup olmadığı açısından tetkik ettikten sonra, herhangi bir eksikliği bulunmayan başvuruları "kabul edilebilir" nitelikte olup olmadığına karar vermek üzere "ön ko-

şullar" yönünden değerlendirmeye geçer.Ön koşullar dikkate alınarak yapılan değerlendirmede başvurular, aşağıdaki durumlardan herhangi birini ihtiva ettiği tes.it edildiği zaman, dâva Komisyonca ön koşullar açısından reddedilir:

- a)İç hukuk yolları denenmeden başvuruda bulunulmuş ise,
- b)Dâva edilen devletin, Sözleşme'yi onaylamasından önceki bir olaya ilişkin başvuru yapılmışsa,
- c)Başvuru ile yakınılan devlet, Sözleşme'ye taraf değilse,veya taraf olduğu halde kişisel başvuru hakkını onaylamamış ise,
- d)Aynı başvuru daha önce yapılmış ve karara bağlanmış ise,
- e)Başvuru, bu hakkın kötüye kullanılması niteliğini taşıyorsa,
- f)Başvuru, Sözleşme'de yer almayan hak ve hürriyetlerin korunması ile ilgili ise,
- g)Başvuru,açık bir şekilde esastan yoksun ise.

Komisyon, başvuruları karara bağlamak üzere, ön koşullar açısından tetkik ederken gerek gördüğü durumlarda yakınılan devletin görüşünü isteyerek soruşturma açabilir; hatta konunun aydınlığa kavuşması amacıyla duruşma dahi yapabilir.Komisyon'un kabul edilebilirlik açısından verdiği kararlar kesin olup, bunlara karşı, ne Bakanlar Komitesi'ne ve ne de Divan'a başvurma olanağı yoktur.Şimdiye kadar Komisyon'a yapılan başvuruların % 96 'sı, ön koşullar açısından Komisyonca reddedilmiş, ancak % 4' ü hakkında, esasın incelenmesine geçilmiştir.Bu tutum bize gösteriyor ki, bireysel başvuru hakkını tanıyan devletler, sanıldığı ya da çekinildiği kadar, çok sayıda kötü niyetli başvurularla karşı karşıya kalmamaktadırlar.Komisyon, bu tür başvuruları önleyen etkili bir süzgeç görevi yapmaktadır.(85)

Başvuru konusunu oluşturan olayları saptadıktan sonra Komisyon, önce tarafları uzlaştırma yoluna giderek Sözleşme'ye uygun dostça bir çözüm yolu bulunmasına çaba harcar.Ancak, bu yolun tıkanmasından sonradır ki, Komisyon, esas hakkındaki raporunu hazırlamaya başlar.Sözleşme'ye aykırı bir durum olup olmadığına dair hazırlanan rapor Komisyonda oylamaya konur.Leh ve aleyhteki görüşler de rapora dahil edildikten sonra, oylamaya konan rapor, öylama sonucuna göre son şeklini alır.Komisyon raporu, sadece ilgili devlete ve Bakanlar Komitesi'ne gönderilir.

İşlerinin çokluğundan ve ince eleyip sık dokumasından dolayı Komisyon'un esas hakkındaki raporunu vermesi, genel olarak ancak iki yılda mümkün olmakta, kimi karmasık konulara ilişkin raporun çıkması, Divan aşaması da hesaba katıldığında dokuz-on yıllık bir süreyi kapsamaktadır.Örneğin, hayâlî ihracat ve vergi iadesinden yargılanan Neumeister'in, Avusturya'ya karşı Komisyon'a yaptığı başvuru, Divan aşaması dahil, ancak onbir yılda sonuçlanmıştıır.((86))

Komisyonca hazırlanan rapor, Bakanlar Komitesi'ne tevdi edilir.Konunun, Komisyon tarafından veya ilgili devletin istemi üzerine, yargısal yönden incelenip karara bağlanmak üzere üç ay içinde Divan'a sevk edilmediği takdirde Bakanlar Komitesi, yine üç aylık bir müddet zarfında görüşüp karara bağlamak zorundadır.Genel olarak Bakanlar Komitesi, Komisyon raporu doğrultusunda karar verir.Sözleşme'nin çiğnendiği biçiminde karar alabilmesi için, Komite üyelerinin üçte iki oyuna ihtiyaç vardır.Bu çoğun-

(86)Neumeister'in 12.7.1963'de Komisyon'a yaptığı başvuru,Divan'ın 7.5.1974'te aldığı tazminata ilişkin kararı ile sonuçlanmıştıır.Komisyon Kararı:seri B,Divan Kararı:seri A 8 ve 17 (TODAİ, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 9,1987,s.31'de dp.)

luğu sağlamak da çoğu kez mümkün olmamaktadır.

Esasa ilişkin Komisyon raporunun Bakanlar Komitesi'ne tevdi edildiğinden başlayarak üç ay içinde, konunun Divan'da görüşülmesi için Komisyon veya ilgili devlet tarafından talepte bulunulduğu takdirde, Divan konuyu usulüne göre kovuşturur ve karara bağlar. Komisyon'daki çalışmaların aksine, Divan'daki yargılama ve diğer işler - özel durum olmadıkça - alenî yürütülür. Divan'ın aldığı kararlar kesin olup infaz edilmek üzere Bakanlar Komitesi'ne gönderilir. Divan, Sözleşme hükümlerini ihlâl ettiğine karar verdiği devleti, gerekli görürse tazminat ödemeye dahi mahkûm edebilir.

Konunun Divan'da kovuşturulup karara bağlanması için üç ay içinde herhangi bir istek (Komisyon veya ilgili devletten) gelmediği takdirde, Bakanlar Komitesi konuyu görüşüp karara bağladıktan sonra, Sözleşmeyi çiğnediğine hükmettiği devletten, durumu düzeltmesi için gerekli önlemleri almayı talep eder, ve Komite, ilgili devlet tarafından alınan önlemlerden tatmin olana kadar, işi, gündeminde tutar.

Simdiye kadar Sözleşmecî devletler şikâyeteye mâruz oldukları davâlarda kendileriyle ilgili Bakanlar Komitesi veya Divan tarafından alınan kararlara harfiyen uymuşlardır. Bu da, insan hak ve hürriyetlerinin korunması ve mağdurun uğradığı haksızlığın ortadan kaldırılması açısından, Avrupa Konseyi'nin ve İnsan Hakları Sözleşmesi ile getirilen denetim mekanizmasının ne kadar büyük bir etkinliğe sahip oldukları açıkça ortaya koymaktadır.

6- AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE.

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni 10 Mart 1954 gün ve 6366 sayılı yasayla onaylamıştır. Onay belgelerinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmesi ile de Sözleşme, Türkiye açısından 18 Mayıs 1954'te yürürlüğe girmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından onaylanması, (o günkü) Türkiye siyasal yaşamında yeterli bir ilgi uyandırmamış, Batı ile bütünleşme çabasının bir halkası olarak görülmekten öteye gidememiştir(87). Böyle olmakla birlikte, Sözleşme'yi kabul edip onaylamakla Türkiye, vatandaşlarına karşı olduğu gibi "yetki alanı" içinde bulunan tüm yabancılara karşı, Sözleşme'de yer alan hak ve hürriyetlerin korunması açısından uluslararası bir kuruluş nezdinde yükümlülük altına girmiştir.

Ancak hemen belirtelim ki, Türkiye'nin Sözleşme'ye katılması, 28 Ocak 1987 tarihine gelene dek, eksik bir katılma niteliğini taşımaktaydı. Bu tarihe kadar, Bireysel Başvuru Hakkını onaylamamış olan Türkiye, Sözleşme'nin sadece devletler düzeyindeki durumlar için uygulanmasını kabul etmiş, kişinin devlete karşı Komisyon'a başvuru hakkını bizzat kişinin kendisine tanımamıştır.

Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne - kişisel başvuru hakkı dışında bile olsa- taraf olmakla ne gibi yararlar sağladığını ve hangi durumlarda ne tür güçlüklerle karşılaştığını kısaca görelim.

Daha evvel de değindiğimiz gibi, Cumhuriyet'ten bu yana Türkiye "çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak" amacıyla yüzünü, Ba-

(87)R.Albay, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Pozitif Hukuku", İnsan Hakları Armağanı(XXX.yıl), B.M.Türk Derneği Yayını, 1978, s.119.

tı Dünyası'na çevirmiş, Avrupalı devlet sayılabılmenin bütün normlarına adapte olma yolunda sürekli çaba sarfetmiştir. Bu çabaların meyvelerini de, sıra ile B.M., NATO ve Avrupa Konseyi'ne üyelik hakkını kazanmakla devşirmiştir. Böylece Türkiye, B.M. Teşkilâtı'nın bir üyesi olarak dünya barışının, bu barış ortamı içinde Avrupa Konseyi'nin, Sözleşme'ye taraf bir ülkesi olarak İnsan Hak ve Hürriyetlerinin sağlanması ve korunması konusunda Önder Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" sözünde ifadesini bulan büyük bir titizliğe özen göstermeyi görev bilmıştır.

Bu görev anlayışı içinde Türkiye, uluslararası hukuk ve sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini yerine getirirken, diğer devletlerin ve ulusların haklarına saygılı olmayı bilmıştır. Bunun en açık göstergesi, uluslararası platformda yetki ve sorumluluklarını belirleyen uluslararası hukukî belge ve düzenlemelere bizzat Anayasa hükmü olarak kendi iç hukukunda yer vermesidir. Öyle ki, ister 1961, isterse 1982 tarihli Anayasalarımızda olsun, bu konu düzenlenirken iki ana kural konmuştur:

- a) Uluslararası andlaşmalar yasa gücündedir;
- b) Bunların, Anayasa'ya aykırılığı iddia edilemez.

Genelde, Sözleşme onaylanırken, onaylayan devlet iç hukuku ile çatışan durumlar için çekince koyma yoluna gider. Bu da, ulusal hukuk ile uluslararası hukuk arasındaki çelişkiyi önlemek amacıyla yönelik bir yöntem ve uygulamadır. Nitekim Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1. Nolu Protokol'ünü onaylarken iki hukuk arasında ters bir yaratmamak için 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulanabilirliğini sağlayan çekince koymuştur. İç hukukumuza göre, çekince konmayan durumlarda Sözleşme ile

Anayasa'nın ya da herhangi bir yasanın çatışması halinde Sözleşme hükümleri geçerli sayılır.

Daha evvel de belirtildiği şekilde, Türkiye açısından 18 Mayıs 1954'te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hemen bütün hükümleri, gerek 1961, gerekse 1982 tarihli Anayasalarımızda da düzenlenmiş ve Sözleşme, adetâ ulusal hukuk içine entegre edilmiştir.Örneğin 1982 Anayasamız'da;

- Yaşama hakkı (Sözleşme 2- Anayasa 17. mad.)
 - İşkence yapma, insanlık dışı ve haysiyet kırıcı davranışlarda bulunma ve ceza verme yasağı (Söz.3-Any. 17/3)
 - Kölelik, kulluk ve zorla çalıştırma ve angarya yasağı(S.4-An.18)
 - Hürriyet ve kişi güvenliği hakkı(Söz.5-Any.19)
 - Adil yargılanma hakkı(S.6-Any.138,140,141)
 - Suç ve cezaların hukukîliği(S.7-Any.38/1)
 - Özel yaşantıya ve aile yasantısına, konut ve haberleşme hürriyetine saygı hakkı(S.8-Any.20,21,22)
 - Düşünce, din ve vicdan hürriyeti(S.9-Any.24,25)
 - Düşünceyi açıklama hürriyeti(S.10-Any.26)
 - Toplantı ve dernek(sendika)kurma hürriyeti(S.11-Any.33,34,51)
 - Evlenme ve aile kurma hakkı(S.12-Any.41)
 - Hak arama hürriyeti(S.13-Any.36,40)
 - Mülkiyet hakkı(1.Nolu Protokol-Any.35)
 - Eğitim ve öğrenim hakkı(1 Nolu Protokol-Any.42) (88)
 - Serbest seçim yapma hakkı(P.3-Any.67)
 - Serbestçe dolaşma ve ikâmet hakkı(4.P.2-Any.23)
 - Vatandaşların sınırdışı edilmesi ve ülkeye girmelerinin engellenmesi yasağı(P.3-Any.23/6)
 - Yabancıların topluca sınırdışı edilmeleri yasağı(P.4-Any.16)(89)
- maddeleri, Türkiye'nin henüz katılmadığı Protokoller hariç, hemen hemen Sözleşme ile aynı paralelde hükümler içermektedir.

Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye'nin Sözleşme'ye katılması 28 Ocak 1987 tarihine kadar eksik katılma niteliğini taşımaktaydı.

(88)Türkiye, 1 Nolu Protokol'u onaylarken 2. maddesi için çekince koymuş ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu hükümlerinin saklı olduğunu belirtmiştir.

(89)A.Şeref Gözübüyük,a.g.e.S.10,11.

dı.Ancak bu tarihten sonradır ki Türkiye, İnsan Hak ve Hürriyetlerinin korunması konusunda, Sözleşme'ye göre mükellefiyetlerini yerine getirirken tasarrufta bulunduğu işlem ve eylemlerine karşı, ulusal yargı yolu gibi uluslararası yargı yolunu da diğer devletlere olduğu kadar kendi vatandaşlarına ve yabancılara açmış oluyordu.Bir başka ifade ile Türkiye, Sözleşme'ye katılmakla, Sözleşme'nin belirlediği hak ve hürriyetleri ülkesinde sağlamak ve korumak konusunda uluslararası bir mükellefiyet altına girmiştir.Türkiye, her ne kadar 28 Ocak 1987 tarihine gelene dek Kişisel Başvuru Hakkını kabul etmemiş idiyse de, Sözleşme'nin 24. maddesi hükmü gereğince, İnsan hak ve hürriyetlerinin korunması hususunda Sözleşme'ye uymayan işlem ve eylemlerinden dolayı İnsan Hakları Komisyonu'na başvurabilme hakkını, fert adına,Sözleşme'ye taraf her devlete tanımıştır.

Örneğin, 1979 tarihi itibarıyla, devlet hayatında çok kısa sayılabilecek 25 yıllık bir süre içerisinde, Sözleşme'nin 24. maddesinin Türkiye'ye karşı üç kez kullanıldığını görüyoruz. Bunlardan biri, Kıbrıs'ta yapılan Türk Barış Harekâtı ile ilgilidir.Türk Barış Gücünün Kıbrıs'taki harekâtı üzerine, Kıbrıs Rum Yönetimi, Sözleşme'nin birçok maddesini ihlâl etmiş olduğu gerekçesiyle, Türkiye'yi, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na şikâyet etmiştir.Türkiye'nin, 24. maddenin Komisyon'a başvuru hakkını Devlet(ler)e tanıdığı, Kıbrıs Rum Yönetiminin ise Kıbrıs Devleti adına hareket etmeye yetkisi bulunmadığı ve bu bakımdan başvurusunun kabul edilmemesi gerektiği yolundaki itirazı, Komisyon tarafından benimsenmemiş ve Komisyon, konunun esasını incelemeye geçmiştir.(90)

(90)AHİM,Birinci Avrupa Hukuku Haftası, Edip Çelik,İnsan Hakları Sözleşmesi,İst.1979,S.87.

Kıbrıs'ta, Kıbrıslı Türklere karşı girişilmiş bulunan ve bütün dünya basınında yer alan, televizyonlarında gösterilen sokaklara karşı ise Türkiye, Sözleşme'ye dayanarak Komisyon'a başvuramamıştır; çünkü, bu olayların cereyan ettiği tarihte Yunanistan, Avrupa Konseyi'nden çekilmiş bulunuyordu ve Yunanistan'ın Avrupa Konseyi üyeliği dışında kaldığı süre içindeki olaylar için Yunanistan'a karşı İnsan Hakları Komisyonu'na başvurma olanağı yoktu. Öte yandan Kıbrıs Rum Yönetimini ise, Türkiye haklı olarak Devlet kabul etmemektedir. Kıbrıs Rum Yönetimi devlet olmadığı için de, Türkiye, bu Yönetime karşı, Kıbrıs'ta Türklere karşı giriştiği vahşeti Komisyon'a götürememiştir.

Türkiye açısından Bireysel Başvuru Hakkına gelince; gerçekten Sözleşme'nin "Belkemiği" ni oluşturan bu denli önemli bir hakkı tanımamış olması, AT' na tam üye olmaya namzet ve bu uğurda yıllardır sürekli çaba harcayan bir Türkiye için, çok daha evvel kapatılması gereken önemli bir eksiklik idi. Ancak, "zararın neresinden dönülürse kârdır" atasözü misâli, Türkiye, geç de olsa bu hakkı da tanıyarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' ne katılımını tamamlamıştır. Böylece, bir taraftan Hukuk Devleti olma vasfına düşen gölgeyi izale etmiş, öte yandan Türkiye; Atatürk'ün kendisine miras olarak bıraktığı ve dünya milletleri camiası içindeki yerini belirleyip, "muasır medeniyet seviyesine" ulaşmada çaba harcarken, yolunu aydınlatan "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" Hürriyet Meş'âlesinin en sadık bekçisi olduğunu dünya kamuoyu nezdinde bir kez daha kanıtlamıştır. Kaldı ki Türkiye'nin, Bireysel Başvuru Hakkı'nın tanınması konusunda gösterdiği hassasiyet ve sürdürdüğü çabalar pek yeni de değildir.

Bu hakkın tanınması amacına yönelik ilk girişim, 1961 yılında, zamanın, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu üyesi olan, CHP Kocaeli Milletvekili Prof. Nihat Erim'den gelmiştir. Erim, 1961 yılında Bireysel Başvuru Hakkı'nın tanınmasına ilişkin T.B.M.M. ne bir kanun teklifi getirmiş, ancak bu teklif, daha sonra CHP grubunda görüşülürken Parti Başkanı İsmet İnönü, bu hakkın birçok başka "hür ve demokrat ülke" tarafından da henüz kabul edilmemiş olduğunu, Türkiye'nin koşullarının ise, bu ülkelerinki ile kıyaslanamayacak derecede ağır olduğunu, öteki ülkeleri bu hakkı vermekten alıkoyan nedenlerin, Türkiye'de "fazlasıyla mevcut" bulunduğunu belirterek, "zararlı ihtilâflara yol açabilecek" bu önerinin reddedilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu tür gerekçelerle parti grubunda aleyhte oy kullanılması kararlaştırılan bu teklif, o tarihte genel seçimlerin yenilenmesi sebebiyle kadük olmuştur.(91)

Bunu izleyen yıllarda, gerek üniversite çevrelerinde, gerekse çeşitli bakanlıklar ve hükümet düzeyinde Bireysel Başvuru Hakkı'nın tanınması yönünde bazı başka çalışmalar yapıldığı, fakat bunların da bir sonuca ulaşmadığı görülmüştür.(92)

İşte, 1961'den başlayarak sürdürülen çabalar ve getirilen teklifler nihayet 28 Ocak 1987 tarihinde meyvesini vermiş ve Türkiye, bu tarihte alınan bir kararla, Bireysel Başvuru Hakkı'nı resmen tanıyan Sözleşmecî devletler safına geçmiştir.

Türkiye tarafından yapılan bildirim:

Türkiye, Bireysel Başvuru Hakkı'nı tanıırken, Sözleşme'nin 25. maddesi uyarınca aşağıdaki bildirimi Avrupa Konseyi Genel

(91)5.12.1961 tarihli Ulus, Yeni İstanbul, Yeni Sabah gazeteleri ile, 17.10.1962 tarihli Ulus gazetesi. Ömer Madra, a.g.e.dps.20,21
(92)Faruk Erem, İnsan Hakları Komisyonu'na ve Divanı'na Başvurma Hakları(Tebliğ), Ank.Türkiye Barolar Birliği Yay.no.11,s.6

Sekreteri'ne 28 Ocak 1987'de vermiş ve bildirim metnini 21 Nisan 1987 tarih ve 19438 sayılı Resmi Gazetede yayımlayarak kamuoyuna resmî yoldan duyurmuştur.

Türkiye'nin 28 Ocak 1987 tarihli, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi ettiği, Bireysel Başvuru Hakkı'nın tanınması ile ilgili bildirim metni aşağıdaki gibidir:

**"İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Koruma
Sözleşmesi'nin 25. maddesi uyarınca
Türk Hükümeti'nin Beyanı**

Türk Hükümeti, İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi'nin 25(1)maddesine uygun olarak, Sözleşme'nin 25.maddesi uyarınca, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun dilekçe alma yetkisini aşağıdaki hususlara bağlı olarak kabul ettiğini beyan eder:

i. Başvuru hakkının tanınması, sadece Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının uygulandığı sınırlar içindeki topraklarda Türk kamu makamlarının fiillerine veya ihmallerine ilişkin iddiaları kapsar.

ii. Bu beyanla Komisyona tanınan yetki bakımından, Türkiye'nin Sözleşme'nin 15. maddesi muvacehesinde özel hallerde Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerini kısıtlamasını gerektirecek durum ve koşullar, Türk Anayasası'nın 119 ilâ 122. maddeleri ışığında yorumlanmalıdır.

iii. Bu beyanla Komisyona tanınan yetki, askerî personelin hukukî statüsüne ve özellikle Silahlı Kuvvetlerin disiplin sistemine ilişkin hususları kapsamayacaktır.

iv. Bu beyanla Komisyona tanınan yetki bakımından Sözleşme'nin 8,9,10 ve 11. maddelerinin 2. fıkralarında yer alan "demokratik bir toplum" kavramı, Türk Anayasasında yer alan ilkelere ve özellikle Anayasa'nın dibacesi ve 13. maddesine uygun olduğu şeklinde anlaşılmalıdır.

v. Bu beyanla Komisyona tanınan yetki bakımından Türk Anayasasının 33,52 ve 135. maddeleri, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerine uygun olduğu şeklinde anlaşılmalıdır.

Bu beyan, bildirim tarihinden sonra meydana gelen olaylara ve bu olaylara dayalı hükümlere ilişkin iddiaları kapsar. Bu beyan, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirimin tevdi tarihinden itibaren üç yıl için geçerlidir."(93)

Bu bildirim metnine göre, Türkiye'nin bireysel başvuru hakkını tanıırken, bildirime çekince konabilir görüşü doğrultusunda hareket etmiştir. Türkiye'nin yaptığı bildirimde konuya ilişkin olarak teknik anlamda "çekince" niteliği taşıyan fıkra, askerî personelin hukukî statüsüne ve silahlı kuvvetlerin disiplin sis-

temine ilişkin olan(iii) fıkradır; bunun dışında (ii),(iv) ve (v). fıkralarda yer alan kurallar, teknik anlamda çekince niteliğinde olmayıp, ancak belli konularda Sözleşme ile Anayasa kuralları arasında uyum olduğunu belirleyen gözlemler veya bir tür "yorumlayıcı beyanlar" dır.(94).Bu tür yorumlayıcı beyan veya gözlemlerin uygulamaya olan etkisi, bireysel başvurular Komisyon önüne geldiğinde belli olmaktadır; zira Komisyon, Sözleşme'ye onay aşamasında konmuş olan çekince ya da yorumlayıcı beyanların dahi, önüne gelen olaylar dolayısıyla, kendisini bağlayıp bağlamadığına karar verebilmektedir.(95)

Türkiye'nin kendi vatandaşlarına ve topraklarında yaşayan yabancılara Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Bireysel Başvuru Hakkını tanıdığı 28 Ocak 1987'den 28 Ocak 1989 tarihine kadar, 24 aylık kısa bir süre içerisinde 191 bireysel başvuru yapılmıştır.Ancak, bunların büyük bir çoğunluğunun, ya bireysel başvuru hakkının tanındığı 28 Ocak 1987 tarihinden önceki olaylara ilişkin, ya da iç hukuk yollarının tümü denenmeden yapılmış oldukları gerekçesiyle geri çevrilmiş ve ancak 12'si usûle uygun bulunarak incelemeye alınmıştır.

Kayda geçirilen ve incelenmeye başlanan şikâyetler arasında, Haydar Kutlu ve Hihat Sargın'la ilgili işkence iddialarını içeren iki dosya, yazar Aziz Nesin'in Cumhurbaşkanı Kenan Evren hakkındaki şikâyeti, türban yasağıyla ilgili bir itiraz ve Türkiye'den İrana yollanan bir mülteci tarafından yapılan başvuru yer almaktadır.(96)

(94)A.Şeref Gözübüyük,a.g.e.s.24.

(95)İbidreS.25

(96)Şubat 1989 tarihli Milliyet Gazetesi,S.12.

7- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.

Gerçek bir demokrasi, fertlere ve onların haklarına yasal olarak saygı gösterilmesi, korunması temeline dayanır, demiştik. Bu nedenle, insan hak ve hürriyetlerinin korunması fert itiba - riyle insanların olduğu gibi toplum olarak da tüm ulusların temel amaçlarından birini teşkil etmektedir.

Hak ve hürriyetlerin korunması yolunda, tarih boyu küçük büyük bir çok mücadele verilmiş, kanlı çarpışmalar, büyük diren - meler olmuş, hararetli müzakereler yapılmış Derebeyi(Süzeren) ile köylü(Vasal) arasındaki vaadler, kral ile tebâ arasındaki sözleş - melere dönüşmüş, 1789 Fransız İhtilâli ile Devlet ve vatandaşın yerleri belirlenerek İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile de, in - san haklarına saygının, ulusal çerçeveyi kırıp uluslararası plat - forma geçişinin ilk adımı atılmıştır.

Lâkin bu amaçlar uğruna yapılan ihtilâllerin ve bu ihtilâller sonucunda ortaya çıkan bildiri ve belgelerin hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini tam anlamıyla tesis etmeye ve koruma altına al - maya yetmemiştir. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen son - ra kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, uluslararası İnsan Hak - ları gibi evrensel nitelikli önemi haiz birtakım bildirilerle, dikkate şayan aşamalar kaydetmiş ise de, bunlar yeterli olamamış - tır. Zira, insan haklarının korunması amacıyla da olsa, egemenlik yetki ve alanlarının daraltılması hususunda isteksiz davranan dev - letler, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na bir hüküm koydurarak

tam teslimiyetten kaçınmışlardır. Antlaşmanın 2. maddesinin 7.fıkrası hükmü, " özü itibariyle bir devletin Ulusal Yetki alanına giren konulara karışılmayacağı " ilkesini getirmekte ve böylece, devletlerin egemenlik haklarını saklı tutmuş olmaktadır. Bu hüküm ise, insan hak ve hürriyetlerinin saygı ilkesine gölge düşürmekte ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın en zayıf iki noktasından birini oluşturmaktadır.

Antlaşmanın ikinci zayıf noktası ise, gerçek anlamda müeyyide uygulayabilen bir denetim mekanizmasından yoksun oluşudur.

İşte bu anlamda denebilir ki, Avrupa Konseyi, ortaya koyduğu ve hemen hemen tüm üyelerine kabûl ettirdiği İnsan Hakları Sözleşmesi ile, B.M. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ndeki boşluğu doldurmuş, İnsan Hak ve Hürriyetlerini daha yaygın ve daha etkin olarak koruma altına almıştır. Ancak, bu cümlelerden yola çıkarak sözü, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin sadece kâğıt üzerinde kalmış hükümsüz bir maddeler dizisinden ibaret olduğu ya da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ilânıyla kadük duruma düşen, köhnemiş, basit bir belgeden başka bir şey olmadığı sonucuna getirmemek gerekir. Tam aksine olan gerçek şu ki; adı geçen bildirimlerden ikincisi, birincisinin bir kopyasından başka bir şey olmadığı, ancak, birincisine nazaran daha etkili bir denetim mekanizmasıyla ortaya çıktığı ve onun eksik bıraktığı bazı alanlara el atarak bu alanları da düzenleyen hükümler taşıdığıdır. Nitekim, daha evvel de değindiğimiz gibi, Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin önsözün-

de aynen şöyle denilmektedir:

" Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi Üyesi Hükümetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilân edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni;

Bu Bildirinin metninde açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamayı hedef aldığını;

Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu...

...insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel hürriyetlere derin inançlarını bir kez daha tekrarlayarak;

...Avrupa Devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiride yer alan bazı hakların topluca güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmaya kararlaştırarak;

....."

Bu önsözden de anlaşılacağı gibi, 1950 tarihli İnsan Hakları Bildirisi, 1948'dekinin ayrışığı değil, onun bir uzantısı, bir türevi ve sonucudur.

İnsan hak ve hürriyetlerini zaman ve mekân açısından tam bir teslimiyetle tanıyıp koruyabilen ne bir devlet ne de herhangi bir bildirinin varlığından söz edilemez. İster 1789 tarihli, ister 1948 ve ister 1950 tarihli olsun, bu Belgeler'in hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerinin sınırsız olduğu ve sınırsız olarak tanınması gerektiği iddiasında değildir. İstisnasız hepsinde yer yer savunulan ve güvence altına alınmak istenen hak ve hürriyetlerin bazı durumlarda, geçici bile olsa, rafa kaldırılabileceğinden ya da tümünden

olmasa bile, en azından kısıtlanabileceğinden söz edilmektedir. Özellikle ülkenin bağımsızlığı ve bütünlüğü tehlikede olduğu, sıkıyönetim, teyakkuz, seferberlik, savaş hali, tabii afetler gibi olağanüstü haller hâsıl olduğunda, ya da kamu sağlığı, kamu yararı, genel ahlâk gibi toplumsal değerler adına hareket etmek gerektiğinde bir takım hak ve hürriyetlerin veya bunların belirli bir oranının feda edilebileceği, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde herkesçe kabûl edilen ve de uygulanan bir teamül haline gelmiştir. Ancak, böyle bir teamül uygulamasından söz edebilmek için yukarıda değinilen olağanüstü hallerden birinin veya birkaçının mücbir sebep olarak ortaya çıkması gerekmektedir. Aksi takdirde, var olmayan olağanüstü bir durumu varmış gibi göstererek kişi hak ve hürriyetlerini kısıtlamanın, ne dünya kamuoyu nazarında, ne de uluslararası antlaşma ve sözleşmeler nezdinde hoş ve haklı görülür bir tarafı olamaz.

Peki ama, İnsan Haklarını ve Temel Hürriyetlerini Sınırlamanın ölçüsü nedir ? Meseleye biraz da bu açıdan bakmak gerekir.

Devletler ve onları oluşturan ulusal topluluklar, zaman zaman varlıklarını tehdit eden büyük tehlikelerle karşılaşabilir; savaş hali, savaş tehlikesinin başgöstermesi, iç kargaşa, silahlı ayaklanma gibi olağanüstü durumlarda, varlıklarını ve bütünlüklerini korumak ve kaşılaştıkları tehlikeyi savuşturmak için olağanüstü tedbirler almak zorunda kalabilirler. Bu tür hallerde aldıkları tedbirler, çoğunlukla toplumsal hayatı, normal hukuk düzenini ve bu arada kişilerin hak ve hürriyetlerini büyük ölçüde etkilemektedir. Ezcümle, bazı hak ve hürriyetlerin bir kısmı olağanüstü dö-

nemlerde, sözkonusu olmayacak ölçüde sınırlanabilmekte, hatta tümüyle askıya alınabilmektedir. Nitekim, insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeler de bu zarureti gözönünde tutmak zorunda kalmışlar ve getirdikleri hükümler arasında olağanüstü durumlara yer vermişlerdir.

Durum bu merkezde iken, birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin, savaş, savaş tehlikesi, kitlesel silahlı ayaklanma gibi makro nitelikli kriz dönemlerinde temel hak ve hürriyetlerin tümü kısıtlanabilir veya askıya alınabilir mi ? Yoksa, bunların bir bölümü bu kuralın dışında mı kalır ? Kısıtlama ve askıya alma işleminin ölçüsü, şiddeti, kapsamı ve süresi nedir, ne olmalıdır ? Bunları tayin yetkisi kime veya kimlere ait olacaktır ? gibi gibi sorunlar, cevap bekleyen sorular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eskiden bu konular, ilgili devletler bakımından herhangi bir sorun yaratmazdı. Çünkü her devlet, içinde bulunduğu duruma ve tamamen kendi takdirine göre bunları bir karara bağlardı. Ancak günümüzde, uluslararası veya bölgesel nitelikte İnsan Hakları Sözleşmelerine katılan devletler açısından durum değişmiştir. Bu sözleşmeler, olağanüstü halleri ele alırken, bu hususlarda da birtakım kurallar getirmiş ve konuyu genel bir düzenlemeye bağlamışlardır.

Getirilen kurallar ve esaslar nelerdir ?

Önce, Türkiye'nin de taraf olduğu İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ilgili maddesini ele alalım. Bu maddenin (mad.15) birinci fıkrası aynen şöyledir: " Savaş veya milletin varlığını tehdit eden diğer bir toplumsal tehlike halinde, her Yüksek Sözleşen Taraf, ancak

durumun gerektirdiği ölçüde ve Devletler Hukuku'ndan doğan diğer yükümlülükleriyle bağdaşır olmak şartıyla bu Sözleşme'de belirtilen yükümlülüklerine aykırı tedbirler alabilir."Sözleşme,bu hükmü koyduktan sonra, bunun hemen arkasından(fıkra 2) " hiçbir suretle ihlâl edilemeyecek olan " hakları sıralamıştır.Bunlar, yaşama hakkı(hiçkimsenin kasten öldürülemeyeceği ilkesi)(mad.2), işkenceye ve insanlık dışı aşağılatıcı ceza ve işlemlere uğramama hakkı(mad. 3), köle ve kul olarak tutulmama hakkı(mad.4/1), cezaların geriye yürümemesi ilkesidir(mad.7).

Simdi bu noktalar üzerinde durmak gerekir. Herşeyden önce, ortaya çıkan ve birinci derecede önem taşıyan nokta şudur: İnsanın kişiliğine bağlı birtakım temel haklara, olağanüstü durumlarda, hatta savaş halinde bile dokunulamayacak ve bunlara ilişkin hükümler hiçbir zaman askıya alınamayacaktır.Genellikle, insan haklarının bir bütün olduğu, bunların bölünemeyeceği ve aralarında bir önem ve öncelik ayırımı yapılamayacağı kabûl edilir.Bu görüş, gerek çağdaş doktrinde, gerek uluslararası forumlarda birçok defalar dile getirilmiş ve insan hakları arasında hiyerarsik bir sıralamanın söz konusu olamayacağı belirtilmiştir.Ne var ki, genelde doğru olan bu görüşe rağmen, görüldüğü gibi burada böyle bir ayırım yapılmış ve bazı haklar diğerlerine göre daha da önemli sayılarak bir dokunulmaz haklar kategorisi yaratılmış bulunmaktadır.Bir bakıma, "kutsal" denilebilecek olan bu,insan haklarının, içinde bulunulan durumun ağırlığına bakılmaksızın mutlak olarak korunması, çağımızın insanlık ve uygarlık anlayışının tartışma götürmez bir gerçeği olarak ortaya çıkmıştır.

Böylece, olağanüstü hallerde, diyelim ki haberleşme hürriyeti, basın, toplantı, gösteri ve seyahat hürriyetleri, grev ve lokavt hakları gibi birtakım haklar ve hürriyetler, toplumun güvenliği bakımından kısıtlanabilecek, hatta gerekirse, geçici bir süre için bütünü durdurulabilecektir. Fakat karşılaşılan tehlike ne kadar büyük olursa olsun, insanlar hiç yoktan öldürülemeyecek, onlara işkence yapılamayacak, insanlık dışı cezalar uygulanamayacak, işlendiği zaman suç sayılmayan fiillerden dolayı hapse atılmayacaktır.

Uyar olma iddiasında bulunan ve Sözleşme hükümlerine uymayı kabûl eden hiçbir devlet, insanlıkla bağdaşmayan bu yollara kesinlikle başvurmaz ve başvurulmasına göz yummayacaktır.(97)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin olağanüstü durumlara ilişkin olarak getirmiş olduğu bir başka kural da "ölçülü olma ilkesi" dir. Buna göre, alınacak hürriyet kısıtlayıcı tedbirlerin "ancak durumun icap ettirdiği şekilde ve oranda" olması ve bu ölçüyü aşmaması gerekir. Devletin uygulayacağı sıkıyönetim ve olağanüstü hal tedbirleri, sözkonusu tehlikeye veya zarurete oranla aşırı ve ölçüsüz boyutlara ulaşmamalıdır. Örneğin, şiddet ve terör eylemlerini bastırmak amacıyla girişilecek operasyonlarda, bu eylemlere hiç ulaşmamış kimseleri de tutuklamak ya da toplu kıyıma gitmek "ölçülü olma ilkesi" ile bağdaşmaz tedbirlerdir. Bu yüzden, devlet yöneticilerinin bu konuda çok dikkatli davranmaları, karşılaşılan durumla alınacak tedbirler arasında ölçü ve orantıyı gözden uzak tutmamaları gerekmektedir. Ne yazık ki tarih, bu türden hatalara düşmüş siyasî iktidarların yönetim ve eylemleriyle doludur. Ve ne yazık ki, bu tip hatalara günümüz siyasî iktidar ve yöneticileri de

düşebilmekte, bunun daha da ötesinde, düştükleri hataların hata olmadığı iddiasıyla ortaya atılarak kendilerini haklı göstermek gayreti içinde bulunabilmektedirler.

Yukarıda sorduğumuz sorulara cevap ararken vardığımız sonuç şu olmuştur : Uluslararası alanda olağanüstü hallerin düzenlenmesi açısından getirilen başlıca ilkeler ve kurallar, Gerekli olma, Ölçülü olma, Geçici olma kural ve ilkeleridir. Bu kurallara uyulup uyulmadığını takdir etme hakkının kim, ya da kimlere ait olacağı konusuna gelince, ifade etmek gerekir ki, olağanüstü bir durumla karşılaşan devlete belirli bir takdir yetkisi tanımakla birlikte, bu konuda son sözü söyleyecek olan, Sözleşmelerle öngörülen uluslararası denetim organlarıdır. Zira devlet, bu konuda kendisine tanınan takdir hakkını kullanırken dahi, Sözleşme hükümlerine aykırı tedbirler aldığı takdirde, bunların neler olduklarını ve bunları gerektiren sebepleri, Sözleşme'de belirtilen yetkili organa (Avrupa Konseyi Genel Sekreteri veya Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri) bildirmekle yükümlüdür. Hak ve hürriyet kısıtlayıcı tedbirlerin yürürlükten kaldırılması halinde de, gene aynı yoldan bildirimde bulunmak zorundadır. Bu yüküm, ilgili devletin bu konuda tamamen kendi bildiği gibi hareket etme serbestliğine sahip olmadığının en belirgin göstergesidir.

Olağanüstü hal karşısında birtakım, insan hak ve hürriyetlerinin kısıtlanması ile ilgili tasarruflar için diyebiliriz ki, karşılaşılan tehlike ne denli vahim olursa olsun, insan haklarına saygı temeline dayanan demokratik bir toplumda, geçici bile olsa, sınırsız, sorumsuz, denetimsiz bir baskı rejiminin kurulması

hiçbir zaman sözkonusu edilmemelidir.

Sonuç olarak, kişiye, hak ve hürriyetlerinin tanınması genellikle bir iç hukuk sorunudur.Yüzyıllarca, olaya bu açıdan bakılmış ve bu konudaki çabalar, yalnızca ulusal düzeyde kalmıştır.Lâkin, günümüzde, insan hakları konusu bir iç mesele olmaktan çıkıp, ulusal sınırları aşan, uluslararası topluluğu, bütün insanlığı ilgilendiren bir konu haline gelmiştir.Herşeyden evvel, insan haklarının korunması amacıyla akdedilen sözleşmelere taraf olan devletler, bu sözleşmelere katılmakla, bu konuda hukukî bağımlılık yüklenmiş, hak ve hürriyetlerin korunması doğrultusunda, uluslararası hukuka göre ve dünya kamuoyu nezdinde bir taahhüt altına girmişlerdir.Böylece kapılarını dış denetime açmış bulunduklarından, işlev ve işlemlerinde daha ılımlı, daha temkinli ve daha âdil davranmak durumundadırlar.Ancak sorun, sadece hukukî bağımlılık meselesi değildir.Bunun yanısıra, evrensel düzeyde siyasî, ahlâkî ve insanî açıdan bir bağımlılık da sözkonusudur.Bugün hemen hemen hiçbir devlet herhangi bir sözleşmeyle bağlı olmasa bile, insan hak ve hürriyetleri hususunda tamamen kendi başına buyruk hareket edememektedir.

Bugün bir Bulgaristan, bir Filistin, bir İran meselesinde olduğu gibi, yöneticilerin düştükleri gaflet ve de azınlıklara yapılan işkence ve zulüm, son olarak vardığımız yargıyı çürütecek boyutlara ulaşmış bulunmakta, dünyanın daha birçok ülkesinde insan hakları çiğnenmekte, hürriyetler son sınırına kadar kısıtlanmakta, hatta hatta dokunulmaz hak ve hürriyetler dahi süresiz olarak askıya alınmaktadır.İnsanlara hâlâ akıl almaz işkenceler

yapılmakta, pekçok kisi, salt düşünce ve inançlarından dolayı zindanlara atılmaktadır. İnsan hak ve hürriyetlerinin en büyük ve en önde gelen teminatı Anayasalar olmasına rağmen, yürütme organı sıfatıyla yine siyasî iktidar ve yöneticiler eliyle yürütülüp uygulandıklarından, gerçek fonksiyon ve etkinlikleri azalmakta, siyasî yöneticiler, Anayasal hükümleri kendi istek ve amaçları doğrultusunda yorumlayarak icraatlarına bunlara göre düzenleyecek yerde, bu hükümleri kendi icraatlarına uydurma çaba ve galeti içine düştükleri sık sık gözlemlenmektedir.

Tüm bunlara rağmen, dünya kamuoyu da giderek ağırlığını ve baskısını arttırmakta, insanlığın vicdanı, bu haksız ve zâlimce uygulamalar karşısında isyan etmekte, onları var gücüyle lânetlemekte ve herseye rağmen, uluslararası alanda insan hakları ve hürriyetleri konusunda bir gelişme ve ilerleme her geçen gün kendini daha belirgin bir şekilde göstermektedir. Öyle ki, Magna Carta, Derebeyin yetkilerini kısıtlamış; 1789 Bildirisi, Kralın nüfuzunu kırıp karizmatik tahtını devirmiş; 1948 Bildirisi, Devleti dize getirip ona sosyal ve ekonomik görevler yükleyerek vatandaşın hizmetine sokmuş; 1950 Sözleşmesi, insan adına ve insanlık için yükümlendiği görevin ifasında kusur eden devletlerin başına bir balyoz gibi inecek olan müeyyideler ve de bu müeyyideleri uygulayacak bir denetim mekanizması getirmiştir. Gönül diler ki, Avrupa Konseyi, bu yol ve bu uğurda uğraş veren son uluslararası organizasyon olmasın !

E K B Ö L Ü M L E R

EK I.- İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.

EK II.- Avrupa Konseyi'nin Başlıca Çalışma Alanları(Şem.1.)
- İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Denetim Mekanizması'
nın İşleyişi (Şem.2.)

EK III.-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.

EK I.

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ

(10 Aralık 1948)

BAŞLANGIÇ

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan onurun ve onların eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınması hususunun, özgürlüğün, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına,

İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana yönelten barbarca eylemlere yol açmış olmasına, korkudan ve yoksulluktan kurtulmuş insanların söz ve inanç hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilan edilmiş bulunmasına,

İnsanların zulüm ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmak zorunda kalmaması için insan haklarının bir hukuk düzeni ile korunmasının temel bir zorunluk olmasına,

Uluslar arasında dostça ilişkiler geliştirilmesini teşvik etmenin temel bir zorunluk olmasına,

Birleşmiş Milletler halklarının, Antlaşma'da(§), insanın ana haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkek ve kadınların hak eşitliğine olan inançlarını bir kere daha açıklamış olmalarına ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya, daha geniş bir hürriyet içinde daha iyi hayat şartları oluşturmaya karar verdiklerini bildirmiş bulunmalarına,

Üye devletlerin, Birleşmiş Milletler Teskilâtı ile işbirliği yaparak insan haklarına ve temel hürriyetlerine bütün dünyada gerçekten saygı gösterilmesinin sağlanmasını üstlenmiş olmalarına,

Bu haklar ve hürriyetlerin herkesçe aynı şekilde anlaşılmasının yukarıdaki üstlenmenin yerine getirilmesi için son derece önemli bulunmasına göre;

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu,

İnsanlık topluluğunun bütün bireyleriyle kuruluşlarının, bu bildiriye her zaman göz önünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası tedbirlerle gerek üye devletler halkları ve gerek bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için ortak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirisini ilan eder.

Madde 1

Bütün insanlar hür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik anlayışı ile hareket etmelidirler.

Madde 2

1. Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka herhangi bir inanç, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bu Bildiride ilan olunan bütün haklardan ve bütün hürriyetlerden yararlanabilir,

2. Bundan başka, ister bağımsız ülke uyruğu olsun, isterse

(§) Birleşmiş Milletler Antlaşması.

vesayet altında bulunan, özerk olmayan vada başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke uyruğu olsun, bir kişi hakkında, uyruğu bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukukî veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

Madde 3

Yaşamak, hürriyet ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

Madde 4

Hiçkimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle alım satımı her türlü şekliyle yasaktır.

Madde 5

Hiçkimse iskenceye ya da zulmedici, insanlık dışı, onur kırıcı işlem veya cezalara tâbi tutulamaz.

Madde 6

Herkes, her nerede olursa olsun hukuk kişiliğinin tanınması hakkına sahiptir.

Madde 7

Kanun önünde herkes esittir, ve ayırım gözetilmeksizin kanunun koruyuculuğundan eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildiriye aykırı her türlü ayırım gözetici işlemlere karşı ve böyle ayırım gözetici işlemler için yapılacak her türlü kısırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde 8

Herkesin kendisine anayasa veya kanun ile tanınan temel haklara aykırı işlemlere karşı etkin sonuç sağlayabilmek için yetkili ulusal mahkemelere başvurma hakkı vardır.

Madde 9

Hiçkimse keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulamaz veya sürülemez.

Madde 10

Herkes, haklarının ve yükümlülüklerinin veya kendisine yöneltilen herhangi bir suçlamanın saptanmasında, tam bir eşitlikle davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil bir şekilde ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Madde 11

1. Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün güvencelerin sağlanmış bulunduğu açık bir yargılanma ile kanuna göre suçlu olduğu kanıtlanmadıkça suçsuz sayılır.
2. Hiçkimse, işlendikleri sırada ulusal veya uluslararası hukuka göre suç sayılmayan fiillerden veya ihmallerden ötürü mahkûm edilemez. Yine hiçkimseye, suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Madde 12

Hiçkimse özel hayatı, ailesi, konutu veya yazışması konularında keyfi karışmalara, şeref ve şöhretine karşı saldırılara maruz bırakılamaz. Herkesin bu karışma ve saldırılara karşı ka-

nun ile korunmaya hakkı vardır.

Madde 13

1. Herkes herhangi bir devletin sınırları içinde serbestçe dolaşma ve yerleşme hakkına sahiptir.

2. Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmek ve ülkesine dönmek hakkına sahiptir.

Madde 14

1. Herkes zulüm karşısında başka ülkelere sığınmak ve bu ülkelerde mülteci işlemi görme hakkı vardır.

2. Bu hak, gerçekten adi bir suçla ilgili veya Birleşmiş Milletler ilke ve amaçlarına aykırı eylemlere davalı kovuşturmalar halinde ileri sürülemez.

Madde 15

1. Herkesin bir uyrukluk hakkı vardır.

2. Hiçkimse keyfi olarak uyrukluğundan veya uyrukluğunu değiştirmek hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 16

1. Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, ırk, uyrukluk veya din bakımından hiçbir kısıtlamaya tâbi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir, Her erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara sahiptir.

2. Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.

3. Aile, toplumun doğal ve temel unsurudur; toplum ve devlet tarafından korunması gerekir.

Madde 17

1. Herkesin tek başına veya baskalarıyla birlikte mal ve mülk edinme hakkı vardır.

2. Hiçkimse keyfi olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılamaz.

Madde 18

Herkesin düşünce, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya inanç değiştirmek hürriyetini, dinini veya inancını tek başına veya topluca, açık ya da özel olarak öğretim, uygulama, ibadet ve törenlerle açığa vurmak hürriyetini içerir.

Madde 19

Herkesin fikir ve anlatım hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber ve fikirleri her yoldan aramak, elde etmek ve yaymak hakkını içerir.

Madde 20

1. Herkesin saldırı amacı gütmeyen toplanma ve dernek kurma, derneğe katılma hürriyeti vardır.

2. Hiçkimse bir derneğe girmeye zorlanamaz.

Madde 21

1. Herkes doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla, ülkesinin yönetimine katılmak hakkına sahiptir.

2. Herkes ülkesinin kamu hizmetlerine esitlikle girme hakkına sahiptir.

3. Halkın iradesi kamu otoritesinin temelidir; bu irade, gizli ya da serbestliği sağlayacak buna denk yöntemlerle, genel ve esit oy verme yoluyla yapılacak olan dönemsel ve dürüst seçimlerle belirir.

Madde 22

Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı olduğu gibi, onuru ve kişiliğinin serbestçe gelişmesi için serbestli olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ulusal çaba ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütleri ve kaynaklarıyla orantılı olarak sağlanmasına da hakkı vardır.

Madde 23

1. Herkesin çalışmaya, isini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır,

2. Herkesin, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, eşit iş karşılığında esit ücrete hakkı vardır.

3. Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık onuruna varışır bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma yollarıyla da tamamlanan adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.

4. Herkesin, çıkarlarının korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır.

Madde 24

Herkesin dinlenmeye, eğlenmeye, özellikle çalışma süresinin uygun ölçüde sınırlandırılmasına ve belli dönemlerde ücretli tatlilere hakkı vardır.

Madde 25

1. Herkesin, gerek kendisi gerek ailesi için, yiyecek, giyim, konut, tıbbî bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığını ve refahını sağlayacak uygun bir yaşama düzeyine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır.

2. Ana ve çocuk özel bakım ve yardım görmek hakkına sahiptir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan yararlanırlar.

Madde 26

1. Herkesin öğrenim hakkı vardır.Öğrenim hiç olmazsa ilk ve temel evrelerinde parasızdır.İlköğretim zorunludur.Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmelidir.Yüksek öğretim, başarılarına göre herkese tam bir esitlikle açık olmalıdır.

2. Eğitim, insan kişiliğinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla temel hürriyetlere saygının güçlendirilmesini hedef almalıdır.Eğitim, bütün uluslar, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu tesvik etmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3. Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim türünü seçmek hakkına öncelikle sahiptirler.

Madde 27

1. Herkes, topluluğun kültürel hayatına serbestçe katılmak,

güzel sanatları tatmak, bilim alanındaki ilerleyişi ve bunun yararlarını paylaşmak hakkına sahiptir.

2. Herkesin yarattığı her türlü bilim, edebiyat veya sanat eserlerinden doğacak maddî ve mânevî çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.

Madde 28

Herkesin, bu Bildiride yer alan hak ve hürriyetlerinin tam olarak gerçekleşmesini sağlayacak bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.

Madde 29

1. Herkesin kişiliğinin hür olarak ve tam gelişmesi ancak bir topluluk içinde mümkündür, ve kişinin bu topluluğa karşı görevleri vardır.

2. Herkes, haklarının ve hürriyetlerinin kullanılmasında, sadece başkalarının haklarının ve hürriyetlerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi amacıyla ve ancak demokratik bir toplumda ahlâkın, kamu düzeninin ve genel refahın haklı gereklerini yerine getirmek maksadıyla kanunla belirlenmiş sınırlamalara tâbi tutulabilir.

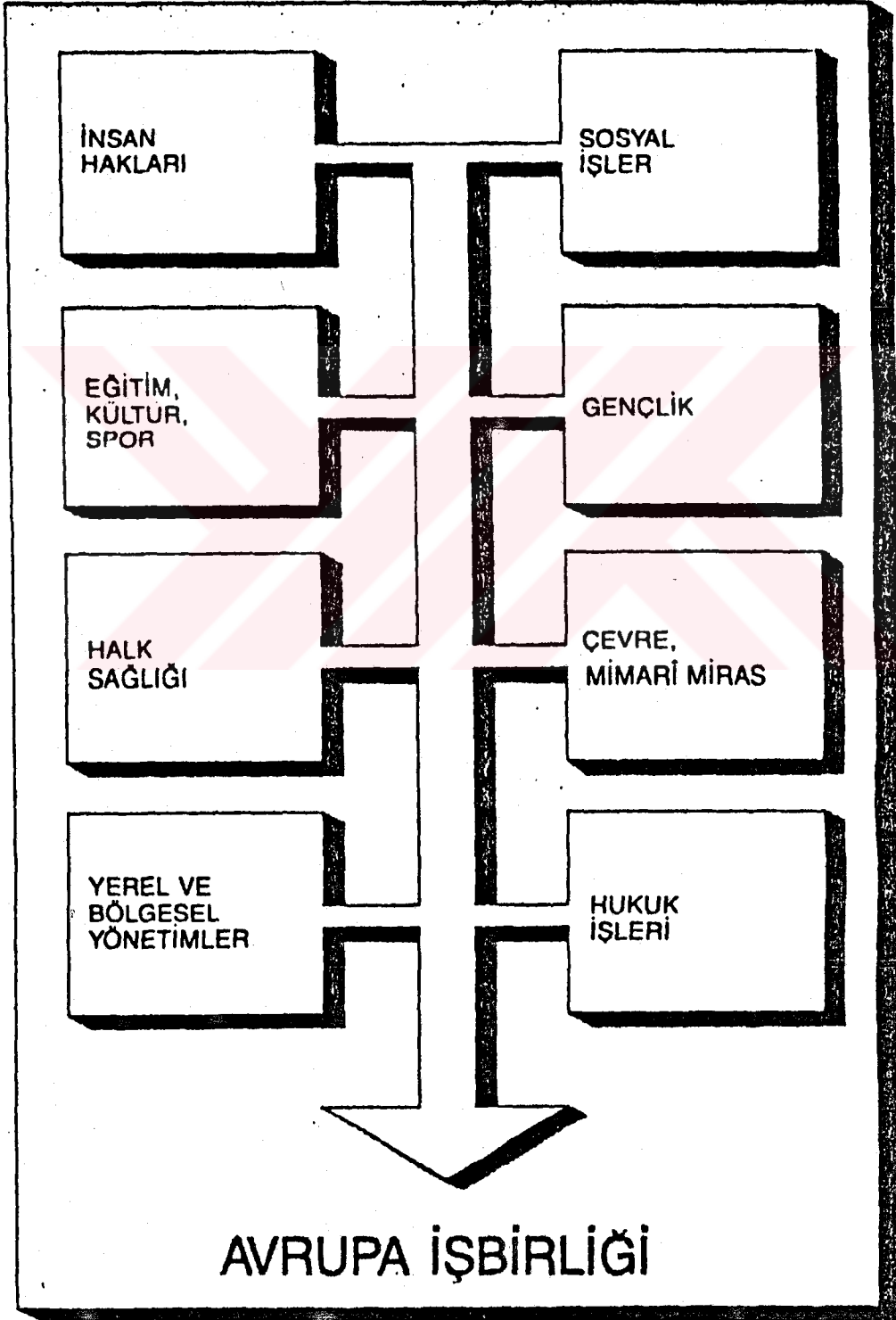
3. Bu hak ve hürriyetler hiçbir zaman Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30

Bu Bildirinin hiçbir hükmü herhangi bir Devlete, zümreye ya da kişiye, Bildiride açıklanan hak ve hürriyetleri yok etmeve yönelik bir faaliyete girişme ya da eylemde bulunma hakkını verir şeklinde yorumlanamaz.

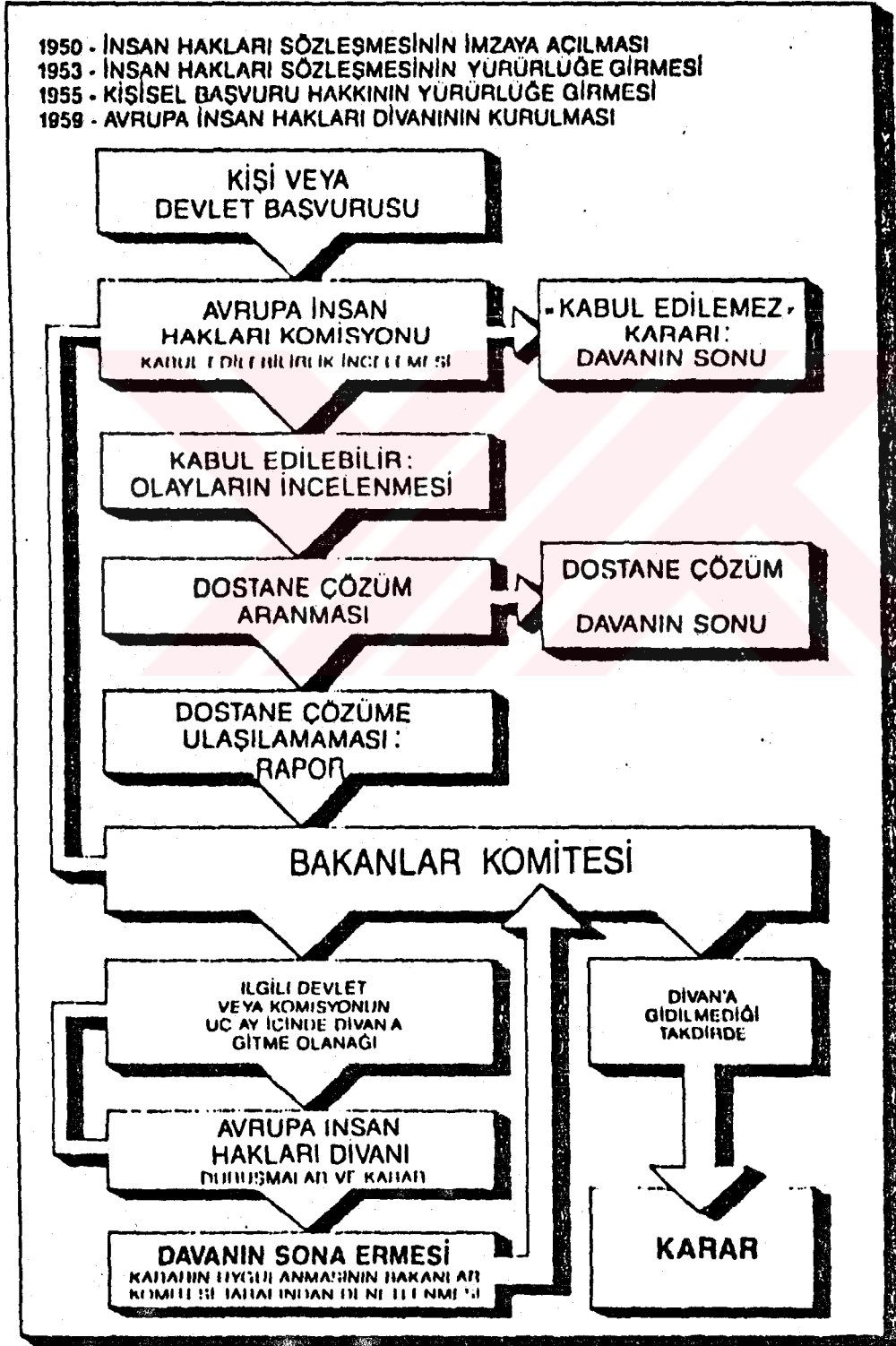
EK II.

AVRUPA KONSEYİ'NİN BAŞLICA ÇALIŞMA ALANLARI

EK II.

İNSAN HAKLARINI KORUMA KURUMLARININ İŞLEYİŞİ

EK III.

AVRUPA İNSAN HAKLARI VE ANA HÜRRİYETLERİ
KORUMAYA DAİR SÖZLEŞME
(Roma, 4 Kasım 1950)

BAŞLANGIÇ

Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisini;

Bu Bildirinin metninde açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamayı hedef aldığını;

Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu ve insan hakları ile temel hürriyetlerinin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından birini oluşturduğunu göz önüne alarak;

Dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve sağlanıp korunabilmesi, herşeyden önce, bir vandan perçekten demokratik siyasal bir rejimin varlığına, öte yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel hürriyetlere derin inançlarını bir daha tekrarlavarak;

Aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, hürriyetlere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiride yer alan bazı hakların topluca güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmayı kararlaştırarak;

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1

Yüksek Sözleşen Taraflar, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşmenin birinci bölümünde açıklanan hak ve hürriyetleri tanırlar.

BÖLÜM I

Madde 2

1. Herkesin yaşama hakkı kanunla korunur. Kanunun ölüm cezasıyla cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.

2. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurmalarının kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz:

- a) Bir kimsenin kanundışı şiddete karşı korunması;
- b) Kanuna uygun olarak tutuklama yapılması veya kanuna uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasının önlenmesi;
- c) Ayaklanma veya isyanın, kanuna uygun olarak bastırılması.

Madde 3

Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve işlemlere tâbi tutulamaz.

T. C.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Madde 4

1. Hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz.
2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tâbi tutulamaz.
3. Aşağıdaki haller bu maddede kastolunan "zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma" dan sayılmazlar:
 - a) Bu Sözleşmenin 5. maddesinde belirtilen şartlar altında tutuklu bulunan kimseden tutukluluğu veya şartlı salıverilmesi süresince olağan olarak yapması istenecek çalışma;
 - b) Askari nitelikte bir hizmet veya inançları gereğince askerlik görevini yapmaktan kaçınan kimselerin durumunu meşru sa-yan ülkelerde bu inanca sahip kimselere zorunlu askerlik yerine gördürülecek başka bir hizmet;
 - c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz ve afet hal-lerinde istenecek her hizmet;
 - d) Normal yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her tür-lü çalışma veya hizmet.

Madde 5

1. Herkesin hürriyete ve kişi güvenliğine hakkı vardır. Aşa-ğıda belirtilen haller ve kanunla belirlenen yollar dışında hiç kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz:
 - a) Kişinin yetkili mahkeme tarafından mahkûm edilmesi üzeri-ne usulüne uygun olarak hapsedilmesi;
 - b) Bir mahkeme tarafından kanuna uygun olarak verilen bir ka-rara riayetsizlikten dolayı, veya kanunun koyduğu bir yükümlülü-ğün yerine getirilmesini sağlamak için gözaltına alınması veya tutuklanması;
 - c) Bir suç işlediği şüphesi altında olan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu i-nancını doğuran makul sebeplerin bulunması dolayısıyla, bir kim-senin yetkili adlî merci önüne çıkarılmak üzere gözaltına alınma-sı veya tutuklanması;
 - ç) Bir küçüğün gözaltında eğitilmesi veya gözaltında tutulma-sı konusunda karar verecek olan yetkili merci önüne çıkarılmasını sağlamak üzere, kanuna uygun olarak verilmiş bir karar gereğince alıkonulması;
 - d) Bulaşıcı hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl has-tasının, bir alkoliğin, uyusturucu maddelere bağımlı bir kimsenin veya yersiz yurtsuz kişilerin kanuna uygun olarak gözaltına alın-ması veya tutuklanması;
 - e) Bir kimsenin ülkeye usulüne uygun olmayarak girmekten alı-konulması, veya hakkında sınır dışı etme ya da seri verme işleminin yürütülmekte olması nedeniyle usulüne uygun olarak gözaltına alınması veya tutuklanması;
2. Tutuklanan her kişiye, tutuklanmasını gerekli kılan sebep-ler ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamalar en kısa bir za-manda ve anladığı bir dille bildirilir.
3. Bu maddenin 1/c fıkrasında açıklanan şartlara göre tutuk-lanan veya gözaltına alınan herkes hemen bir yargıç veya adlî i-fonksiyon yapmaya yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıka-rılır. Kendisinin makul bir süre içinde muhakeme edilmeye veya ad-lî kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıve-rilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir temi-nata bağlanabilir.

4. Tutuklanma veya gözaltına alınma nedeniyle hürriyetinden yoksun kılınan herkes, hürriyet kısıtlamanın kanuna uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesini ve kanuna uygun görülmemesi halinde serbest bırakılmasını sağlamak için mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu maddenin hükümlerine aykırı olarak bir tutuklama veya gözaltına alma işleminin mağduru olan herkesin tazminat istemeye hakkı vardır.

Madde 6

1. Herkes, gerek medenî hak ve yükümlülükleriyle ilgili niza- lar, gerek ceza hukuku alanında kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, kanunla kurulmuş bağımsız ve taraf- sız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde hak- kaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahip- tir.

Hüküm açık celsede verilir, ancak demokratik bir toplumda ge- nel ahlâk, kamu düzeni ve milli güvenlik yararı, veya küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizli tu- tulması gerektirdiğinde, veya davanın açık celsede görülmesinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mah- kemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tama- men veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürüle- bilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes suçluluğu kanunen sabit o- luncaya kadar suçsuz sayılır.

3. Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir:

a) Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa bir zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haber- dar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir savunmacı- nın yardımından yararlanmak ve eğer avukat tutmak için malî im- kânlardan yoksun bulunuyor ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece tayin edilecek bir avukatın parasız yardımından yarar- lanabilmek;

ç) İddia tanıklarının soruşuya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı şartlar altında çağırıl- masının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek;

d) Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı v takdirde bir tercümanın yardımından parasız olarak yararlanmak.

Madde 7

1. Hiç kimse işlendiği zaman ulusal ve uluslararası hukuka göre suç sayılmayan bir fiil veya ihmalden dolayı mahkûm edile- mez.Yine hiç kimseye, suçun işlendiği sırada uygulanabilecek ce- zadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanı- nan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir fiil veya ihmâl- den suçlanan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

Madde 8

1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesi tarafından müdahale, demokratik bir toplumda ancak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlâkın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için zorunlu olan ölçüde ve kanunla öngörülmüş olmak şartıyla söz konusu olabilir.

Madde 9

1. Herkes düşünce, vicdan ve din hürriyetine sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme hürriyeti ile açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve tören yapmak suretiyle tek başına veya toplu olarak dinini ve inancını açıklama hürriyetini de içerir.

2. Din veya inancını açıklama hürriyeti, demokratik bir toplumda ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlâkın ya da başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için gerekli olan tedbirlerle ve kanunla sınırlanabilir.

Madde 10

1. Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım hürriyetine sahiptir. Bu hak, kanaat hürriyetini, kamu otoritesinin müdahalesi ve ülke sınırları sözkonusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek hürriyetini de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.

2. Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu hürriyetler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, asayissizliğin veya suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlâkın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli kalması gereken haberlerin yayılmasına engel olunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için kanunla öngörülen bazı formalitelere, şartlara, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.

Madde 11

1. Herkes barışçı amaçlarla toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve bunlara katılmak haklarına sahiptir.

2. Bu hakların kullanılması demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, barış ve düzenin sağlanması ve suç işlenmenin önlenmesi, sağlığın veya ahlâkın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması amaçlarıyla ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler ve zabıta mensuplarıyla devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında yasal sınırlamalar konmasına engel değildir.

Madde 12

Evlenme çağına gelen erkek ve kadın, bu hakkın kullanılması- nı düzenleyen ulusal yasalar uyarınca evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir.

Madde 13

Bu Sözleşmede tanınmış olan hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, ihlâl fiili resmi görev ile ifa eden kimseler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, durumun düzeltilmesi için ulusal bir makama başvurma hakkına sahiptir.

Madde 14

Bu Sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğuş veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayırım gözetilmeksizin sağlanır.

Madde 15

1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde, her Yüksek Sözleşen Taraf, ancak durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek şartıyla bu Sözleşmede öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, mesru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm olayları dışında, ikinci madde ile üçüncü ve dördüncü maddeler(fıkra 1) ve yedinci maddeyi hiçbir suretle ihlâl etmez.

3. Bu maddeye göre aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Sözleşmeci taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren sebepler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşen Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin yeniden tümüyle uygulanmaya başladığı tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirir.

Madde 16

10, 11 ve 14. maddelerin hiçbir hükmü, yabancıların siyasal faaliyetlerini Yüksek Sözleşen Tarafların sınırlamalarına engel sayılmaz.

Madde 17

Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir faaliyete girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağladığı şeklinde yorumlanamaz.

Madde 18

Bu Sözleşmenin hükümleri gereğince, sözü edilen hak ve hürriyetlere getirilen sınırlamalar ancak öngörülen amaçlar için uygulanabilir.

BÖLÜM II

Madde 19

Bu Sözleşmeden, Yüksek Sözleşen Taraflar için doğan yükümlülüklerin uyulmasını sağlamak amacıyla;

a) Aşağıda "Komisyon" olarak anılacak bir "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu";

b) Aşağıda "Mahkeme" olarak anılacak bir "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" kurulmuştur.

BÖLÜM III

Madde 20

Komisyon, Yüksek Sözleşen Tarafların sayısı kadar üyeden kuruludur. Komisyonda aynı devletin birden fazla uyruğu bulunamaz.

Madde 21

1. Komisyon Üyeleri, Danışma Meclisinin Bürosu tarafından düzenlenecek bir isim listesi üzerinden Bakanlar Komitesince oyların salt çoğunluğu ile seçilir; Yüksek Sözleşen Tarafların Danışma Meclisindeki temsilcileri gruplarından her biri, en az ikisi kendi uyruklarından olmak üzere üç aday gösterir.

2. Sonradan başka devletlerin bu Sözleşmeye taraf olmaları halinde Komisyonu tamamlamak ve boşalan yerlere yenilerini seçmek için de uygulanabilir olduğu ölçüde, aynı usul izlenir.

Madde 22

1. Komisyon Üyeleri altı yıllık bir süre için seçilirler. Yeniden seçilmeleri caizdir. Ancak, ilk seçilen Üyelerden yedisinin görev süreleri üç yıl sonunda sona erer.

2. İlk üç yıllık sürenin sonunda görevleri sona erecek olan Üyeler, ilk seçimlerin yapılmasından hemen sonra Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından kura çekmek suretiyle belirlenir.

3. Komisyonun yarısının her üç yılda bir yenilenmesini imkânlar ölçüsünde sağlamak amacıyla, Bakanlar Komitesi, daha sonraki seçimlere geçmeden önce, bir veya daha fazla Üyenin görev süresinin üç yıldan az ve dokuz yıldan fazla olmamak şartıyla altı yıl dışında bir süre olarak belirlenmesine karar verebilir.

4. Birden fazla Üyelik için seçimin söz konusu olması ve Bakanlar Komitesinin yukarıdaki fıkrayı uygulaması halinde, değişik görev sürelerinin dağılımı seçimden hemen sonra Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından kura çekmek suretiyle yapılır.

5. Görev süresi sona ermemiş bir Üyenin yerine seçilen Komisyon Üyesi, kendisinden önceki Üyenin görev süresini tamamlar.

6. Komisyon Üyeleri yerlerine yenileri seçilinceye kadar yerlerinde kalırlar. Yerlerine yeni Üyeler geldikten sonra da, önceden kendilerine verilmiş olan işleri görmeye devam ederler.

Madde 23

Komisyon Üyeleri, Komisyona kendi kişisel nitelikleri ile katılırlar.

Madde 24

Her Yüksek Sözleşen Taraf, başka bir Yüksek Sözleşen Tarafın bu Sözleşme hükümlerine herhangi bir aykırı davranışta bulunduğu iddiasıyla, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri aracılığıyla Komisyona başvuruda bulunabilir.

Madde 25

Bu Sözleşmede tanınan hakların Yüksek Sözleşen Tarafların birince ihlâlinden zarar gördüğü iddiasıyla bulunan her gerçek kişi, devlet dışı her kuruluş veya özel kişilerden oluşan her topluluk, hakkında şikayet vaki olan Yüksek Sözleşen Tarafın bu konuda Komisyonun yetkisini tanıdığını bildirmiş olması halinde, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine sunulacak bir dilekçe ile Komisyona baş-

vururda bulunabilir. Yüksek Sözleşen Taraflardan böyle bir bildirimde bulunmuş olanlar, bu hakkın etkin bir biçimde kullanılmasına hiçbir suretle engel olmamayı taahhüt ederler.

2. Bu bildirimler belli bir süre için yapılabilir.

3. Bu bildirimler, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine verilir. Genel Sekreter bunlardan birer kopyayı Yüksek Sözleşen Taraflara gönderir ve yayımlanmasını sağlar.

4. Komisyon bu madde ile kendisine tanınan yetkiyi en az altı Yüksek Sözleşen Taraf yukarıdaki fıkralarda öngörülen bildirimlerle bağlanmış bulundukları zaman kullanır.

Madde 26

Uluslararası hukukun genellikle kabul edilen ilkelerine göre Komisyona ancak iç hukuktaki başvuru yollarının tüketilmesinden sonra ve kesin iç kararın verildiği tarihten başlayarak altı aylık bir süre içinde başvurabilir.

Madde 27

1. Komisyon, 25. madde gereğince sunulan herhangi bir dilekçeyi aşağıdaki hallerde kabul etmez:

a) Dilekçe imzasız ise,

b) Dilekçe Komisyonca daha önce incelenmiş veya uluslararası başka bir soruşturma veya çözüm merciine daha önce sunulmuş bir dilekçenin esas itibarıyla aynı ise ve yeni olaylar içermiyorsa,

2. Komisyon 25. madde gereğince sunulan herhangi bir dilekçeyi bu Sözleşme hükümleriyle bağdaşmaz bulduğu, açıkça dayanaktan yoksun veya başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğinde gördüğü takdirde kabule sayan saymaz.

3. Komisyon 26. maddeye göre kabul edilmez nitelikte saydığı her dilekçeyi reddeder.

Madde 28

Komisyon dilekçeyi kabul ettiği takdirde;

a) Olayları saptamak üzere dilekçeyi tarafların temsilcileri ile birlikte, her iki tarafı da dinleyerek inceler ve eğer gerekiyorsa, soruşturma açar. Bu soruşturmanın etkin bir biçimde yürütülmesi için ilgili devletler Komisyonla görüş alış verişinde bulunduktan sonra gereken her türlü kolaylığı gösterirler.

b) Komisyon, meseleyi, bu Sözleşmede tanınan insan haklarına saygı esasına dayalı dostça bir çözüme bağlamak üzere ilgili taraflara hizmetlerini sunar.

Madde 29

Komisyon, 25. maddeye göre verilmiş bir dilekçeyi kabul ettikten sonra, inceleme sırasında 27. maddede öngörülen kabul edilmezlik sebeplerinden birinin varlığını tesbit ettiği takdirde dilekçenin reddine oybirliğiyle karar verebilir.

Bu durumda karar taraflara bildirilir.

Madde 30

Komisyon, 28. madde uyarınca dostça bir çözüm bulmayı başırsa bir rapor düzenler ve bu rapor ilgili devletlere, Bakanlar Komitesine ve yayımlanmak üzere Avrupa Konseyi Genel Sekreterine gönderilir. Bu rapor olayların ve varılan çözümün kısa bir açıklamasından ibarettir.

Madde 31

1. Bir çözüm yolu bulunamadığı takdirde Komisyon olayları sap-

tayan bir rapor düzenler ve bu olayların ilgili devlet tarafından Sözleşmeden doğan yükümlülüklerinin ihlâl edildiğini gösterip göstermediği konusunda görüşünü bildirir. Bu nokta hakkında bütün üyelerin görüşleri raporda açıklanabilir.

2. Rapor Bakanlar Komitesine ve ayrıca ilgili devletlere gönderilir. Bu devletler raporu yayımlama yetkisine sahip değildirler.

3. Komisyon Bakanlar Komitesine gönderdiği raporda uygun bulunduğu önerilere de yer verebilir.

Madde 32

1. Komisyon raporunun Bakanlar Komitesine iletilme tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde, mesele bu Sözleşmenin 48. maddesi gereğince Mahkemeye arz edilmezse, Bakanlar Komitesi Sözleşmenin ihlâl edilmiş olup olmadığı hakkında Komitede temsil edilme hakkına sahip üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile karar verir.

2. Bu kararın olumlu olması halinde, Bakanlar Komitesi, ilgili Yüksek Sözleşen Tarafa, Komite kararının gerektirdiği tedbirleri alması için bir süre tanır.

3. İlgili Yüksek Sözleşen Taraf, tanınan bu süre içinde tatmin edici tedbirleri almamış bulunuyorsa, Bakanlar Komitesi, 1. fıkroda öngörülen çoğunlukla ilk kararın gereğini yerine getirerek raporu yayımlar.

4. Yüksek Sözleşen Taraflar yukarıdaki fıkralar uyarınca Bakanlar Komitesinin verebileceği her kararı kendileri için bağlayıcı saymayı taahhüt ederler.

Madde 33

Komisyo toplantıları gizlidir.

Madde 34

29. madde hükümleri saklı kalmak üzere Komisyon kararları toplantıya katılan ve oy kullanan üyelerin çoğunluğu ile verilir.

Madde 35

Komisyon durum gerektirdiğinde toplanır. Toplantı çağrısı Avrupa Konseyi Genel Sekreterince yapılır.

Madde 36

Komisyon kendi içtüzüğünü hazırlar.

Madde 37

Komisyonun sekreterlik işleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından sağlanır.

BÖLÜM IV

Madde 38

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin sayısı kadar yargıçtan kuruludur. Mahkemenin aynı devlet uyruğunda birden fazla üyesi olamaz.

Madde 39

1. Mahkeme üyeleri, Avrupa Konseyi üyelerince teklif edilen kişileri içeren bir liste üzerinden Danışma Meclisince çoğunlukla seçilir; her üye devlet en az ikisi kendi uyruğunda olmak üzere üç aday gösterir.

2. Avrupa Konseyine yeni üyeler kabulü halinde Mahkeme heyetini tamamlamak ve boşalan üyeliklere yeni üyeler seçmek için de uygulanabilme ölçüsünde aynı usul izlenir.

3. Adaylar, üstün ahlâkî karaktere ve yüksek yargı görevlerini yerine getirmede aranan niteliklere sahip veya yetenekleriyle ün yapmış hukukçulardan olmalıdır.

Madde 40

1. Mahkeme üyeleri dokuz yıllık bir süre için seçilirler. Tekrar seçilmeleri caizdir. Ancak, ilk seçimde seçilen üyelerden dördünün görevi üç yıl sonra, dört üyenin daha görevi de altı yıl sonra sona erer.

2. Görevleri ilk üç ve altı yıllık süreler sonunda bitecek olan üyeler, ilk seçimden hemen sonra Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından kura ile belirlenir.

3. Mahkeme üyelerinin üçte birinin imkanlar elverdiğince her üç yılda bir yenilenmesini sağlamak amacıyla, Danışma Meclisi daha sonraki seçimlere geçmeden önce, bir veya daha fazla üyenin görev süresinin altı yıldan az ve on iki yıldan fazla olmamak şartıyla dokuz yıl dışında bir süre olarak belirlenmesine karar verebilir.

4. Birden fazla üyelik için seçimin söz konusu olması ve Danışma Meclisinin yukarıdaki fıkrayı uygulaması halinde, değişik görev sürelerinin dağılımı seçimden hemen sonra Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından kura çekmek suretiyle yapılır.

5. Görevi sona ermemiş bir üyenin yerine seçilen Mahkeme üyesi, kendisinden önceki üyenin görev süresini tamamlar.

6. Mahkeme üyeleri yerlerine baskaları seçilinceye kadar görevde kalırlar. Yerlerine baskaları seçildikten sonra da bakmakta oldukları davaları görmeye devam ederler.

Madde 41

Mahkeme, başkanını ve başkan vekilini üç yıl için seçer. Aynı kimseler tekrar seçilebilirler.

Madde 42

Mahkeme üyeleri her çalışma günü için tutarı Bakanlar Komitesince belirlenecek bir ödenek alırlar.

Madde 43

Önüne getirilen her davayı incelemek üzere Mahkeme, yedi yargıçtan oluşan bir daire halinde çalışır. Bu daireye ilgili her devletin uyruğunda olan, veya böylesi yoksa, o devlet tarafından seçilecek bir yargıç re'sen görevli olarak katılır; öteki yargıçlar davanın incelenmesine geçmezden önce başkan tarafından kura ile seçilirler.

Madde 44

Mahkeme önüne bir davayı yalnız Yüksek Sözleşen Taraflar ve Komisyo getirebilir.

Madde 45

Mahkemenin yetkisi, bu Sözleşmenin yorumu ve uygulanması ile ilgili olarak Yüksek Sözleşen Taraflar veya Komisyon tarafından 48. madde uyarınca kendisine arz olunacak bütün hususları kapsar.

Madde 46

1. Yüksek Sözleşen Taraflardan her biri, bu Sözleşmenin yorumuna ve uygulanmasına ilişkin konularında Mahkemenin yargı yetki-

sini herhangi bir zamanda kendiliğinden(ipso facto) ve özel bir anlaşma olmaksızın zorunlu olarak tanıdığını beyan edebilir.

2. Yukarıda sözü edilen beyanlar, kayıtsız şartsız veya diğer Yüksek Sözleşen Taraflardan birçoğu veya bazılarınca karşılıklı olma esasına bağlı olarak ya da belirli bir süre için yapılabilir.

3. Bu beyanlar Avrupa Konseyi Genel Sekreterine yapılır; Genel Sekreter bunların birer kopyasını Yüksek Sözleşen Taraflara gönderir.

Madde 47

Bir dava Mahkemeye ancak dostça çözüm bulma çabalarının boşa çıktığı Komisyonca açıklandıktan sonra ve 32. maddede öngörülen üç aylık süre içinde gönderilebilir.

Madde 48

Yüksek Sözleşen Tarafın, veya birden fazla olmaları halinde tarafların, Mahkemenin zorunlu yargı yetkisini tanımış olmaları veya tanımamışlarsa ilgili tarafın veya tarafların rıza ve muvafakatı şartıyla, aşağıda adları gösterilenler konuyu Mahkeme önüne getirebilirler:

- a) Komisyon;
- b) Hakkı çiğnendiği ileri sürülen kimse kendi uyruğundan olan Yüksek Sözleşen Taraf;
- c) Komisyona basvurmuş olan Yüksek Sözleşen Taraf;
- d) Kendisinden şikâyet edilen Yüksek Sözleşen Taraf.

Madde 49

Mahkemenin yetkili olup olmadığı konusunda anlaşmazlık çıkması halinde karar, Mahkemece verilir.

Madde 50

Mahkeme, bir Yüksek Sözleşen Tarafın yargı mercileri veya herhangi başka bir resmi mercii tarafından verilmiş olan bir kararın veya alınmış olan bir tedbirin bu Sözleşmeden doğan yükümlülüklerle tamamen veya kısmen aykırı düştüğü hükmüne varırsa ve eğer ilgili tarafın iç hukuku bu karar veya tedbirin sonuçlarını ancak kısmen gidermeye elverişli ise, Mahkeme kararında gerektiği takdirde zarar gören tarafa hakkaniyete uygun bir tatmin şekline hükmolunur.

Madde 51

1. Mahkemenin kararları gerekçelidir.
2. Karar tümüyle veya bir bölümüyle yargıçların oybirliği ile varılmış görüşlerini ifade etmiyorsa, her yargıç kendi kişisel görüşünü buna eklemek hakkına sahiptir.

Madde 52

Mahkemenin kararı kesindir.

Madde 53

Yüksek Sözleşen Taraflar, tarafl oldukları davalarda mahkeme kararlarına uymayı taahhüt ederler.

Madde 54

Mahkemenin kararı, onun uygulanmasını gözetecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir.

Madde 55

Mahkeme, tüzüğünü ve uygulayacağı muhakeme usulünü kendisi düzenler.

Madde 56

1. Mahkeme üyelikleri için ilk seçim, Yüksek Sözleşen Tarafların 46. maddede sözü edilen beyanlarının sayısı sekizi bulduktan sonra yapılır.

2. Bu seçimden önce Mahkemeye başvuruda bulunulamaz.

BÖLÜM V

Madde 57

Her Yüksek Sözleşen Taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreterinin istemesi üzerine, bu Sözleşmenin bütün hükümlerinin fiilen uygulanmasının kendi iç hukukunca nasıl sağlandığı konusunda açıklamalarda bulunur.

Madde 58

Komisyo ve Mahkemenin masrafları Avrupa Konseyince karşılanır.

Madde 59

Komisyo ve Mahkeme üyeleri, görevlerinin ifası sırasında, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 40. maddesinde ve bu madde uyarınca yapılan anlaşmalarda öngörülen ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanırlar.

Madde 60

Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbirisi, herhangi bir Yüksek Sözleşen Tarafın yasalarına veya onun taraf olduğu başka bir Sözleşmeye göre tanınabilecek insan haklarını ve temel hürriyetlerini sınırlar, ya da onlara aykırı düşer şeklinde yorumlanamaz.

Madde 61

Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, Avrupa Konseyi Statüsünün Bakanlar Komitesine tanıdığı yetkileri olumsuz yönde etkilemez.

Madde 62

Yüksek Sözleşen Taraflar, bu Sözleşmenin yorum veya uygulanmasından doğan bir anlaşmazlığı, başvuru yoluyla bu Sözleşmede öngörülenlerin dışında bir çözüme bağlamak hususunda aralarında mevcut Antlaşma, Sözleşme veya Bildirilerden, özel uzlaşma halleri dışında yararlanmaktan karşılıklı olarak vazgeçmeyi kabul ederler.

Madde 63

1. Her devlet, onaylama sırasında veya daha sonra herhangi bir zamanda Avrupa Konseyi Genel Sekreterine göndereceği bir bildirimle bu Sözleşmenin uluslararası ilişkilerinden sorumlu bulunduğu bütün ülkelere veya bunlardan herhangi birine uygulanacağını beyan edebilir.

2. Sözleşme, bildirimde belirtilen ülke veya ülkelerde Avrupa Konseyi Genel Sekreterinin bu bildirimi aldığı tarihten itibaren otuz gün sonra uygulanmaya konur.

3. Bu Sözleşmenin hükümleri, sözü geçen ülkelerde yerel şartlar dikkate alınarak uygulanır.

4. Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca bildirimde bulunmuş olan her devlet, sonradan herhangi bir zamanda, bildiriminde belirtmiş olduğu ülke veya ülkelerdeki gerçek kişilerin, devlet di-

şı kuruluşların veya kişi gruplarının başvuruları konusunda bu Sözleşmenin 25. maddesine uygun olarak Komisyonun yetkisini kabul ettiğini beyan edebilir.

Madde 64

1. Bu Sözleşmenin imzası veya onaylama belgesinin sunulması sırasında her devlet Sözleşmenin belli bir hükmü hakkında, o sırada kendi ülkesinde yürürlükte olan bir yasanın bu hükme uygun olmaması ölçüsünde bir çekince kaydı koyabilir. Bu madde genel nitelikte çekinceler konulmasına izin vermez.

2. Bu maddeye uygun olarak konulacak her çekince, sözü edilen yasanın kısa bir açıklamasını içerir.

Madde 65

1. Bir Yüksek Sözleşen Taraf, bu Sözleşmeyi, ancak Sözleşmenin kendisi hakkında yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıllık bir süre sonunda ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterine altı ay önceden verilecek bir ihbarla feshedebilir. Genel Sekreter bunu, diğer Yüksek Sözleşen Taraflara bildirir.

2. Bu fesih işlemi, feshin geçerli sayıldığı tarihten önce işlenmiş ve yükümlülüklerin ihlâli niteliğinde sayılabilecek olan bir fiil dolayısıyla, ilgili Yüksek Sözleşen Tarafın bu Sözleşmedeki yükümlülüklerinden kurtulması sonucunu doğurmaz.

3. Aynı şartlarla, Avrupa Konseyi Üyeliğinden çıkan her Yüksek Sözleşen Devlet, bu Sözleşmeye de taraf olmaktan çıkar.

4. Sözleşme, 63. madde gereğince uygulanacağı beyan edilmiş olan ülkelerle ilgili olarak, yukarıdaki fıkraların hükümleri uyarınca feshedilebilir.

Madde 66

1. Bu Sözleşme, Avrupa Konseyi Üyelerinin imzalarına açıktır. Sözleşme onaylanacaktır. Onaylama belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterine verilecektir.

2. Bu Sözleşme, on onaylama belgesinin verilmesinden sonra yürürlüğe girecektir.

3. Sözleşmeyi daha sonra onaylayacak olan imzacılar için Sözleşme, onaylama belgesinin verilmesinden itibaren yürürlüğe girecektir.

4. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Sözleşmenin yürürlüğe girdiğini, Sözleşmeyi onaylayan Yüksek Sözleşmeciler Tarafının adlarını ve daha sonra gelecek olan onaylama belgelerinin verilmesini, bütün Avrupa Konseyi Üyelerine bildirecektir.

Avrupa Konseyi Arşivlerinde saklanmak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere Fransızca ve İngilizce tek bir nüsha halinde 4 Kasım 1950'de Roma'da düzenlenmiştir. Genel Sekreter bunun tasdikli örneklerini imza eden bütün devletlere gönderecektir.

K A Y N A K Ç A

- BLAISE, PASCAL; Les Pensées: Apologie, Collection Littéraire Lagarde et Michard, XVIIe siècle, Edition Bordas, Paris 1972.
- LAGARD et MICHARD; Collection Littéraire XV, XVI, XVII et XVIIIe siècles, Edition Bordas, Paris, 1972.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan; Felsefe Sözlüğü, Remzi kitabevi, İst. 1982.
- LAROUSSE Pierre et AUGÉ Paul; Dictionnaire Encyclopédique Pour Tous, Librairie Larousse, Paris, 1972.
- ACTON, JOHN Emerich; The History of Freedom and other essays, London, 1907.
- LASKI, Harold; Liberty in the Modern State, London, 1948.
- VOLTAIRE; Dictionnaire Philosophique (Çeviri), M.E.B. Yay. İst. 1945.
- MONTESQUIEU; Esprit des Lois, Bordas, Paris, 1969.
- BARTHELEMY; Joseph; La Valeur de la Liberté, Paris, 1935.
- ROUSSEAU, Jean Jacques; Discours Sur les Sciences et les Arts, Bordas, Paris, 1972.
- ROUSSEAU; Discours Sur l'Origine et Fondement de l'Inégalité Parmi les Hommes, Librairie Hachette, Paris, 1950.
- AKIN, İlhan; Kamu Hukuku, Temel Hak ve Özgürlükler, İst. 1979.
- KÜBALI, Hüseyin Nail; Anayasa Hukukunun Genel Esasları ve Siyasî Rejimler, İst. 1964.
- COULANGES, Fustel De; La Cité Antique, Livre III., Libr. Hach. Paris, 1960.
- JENNINGS, I.; Magna Carta, London, 1965.
- SARICA, Murat; Fransız İhtilâli, Gerçek Yayınevi, İst. 1970.
- RIVERO, Jean; Cours de Libertés Publiques, Paris, 1963.
- ROUSSEAU; Contrat Social, Edition Diderot, Paris, 1968.
- KAPANİ, Munci; İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yay. nevi, Ank. 1987.
- CONSEIL de l'EUROPE, Section des Publications de C.D.E. Strsg. 1986.
- Convention Européenne des Droits de l'Homme, STRSG. 1979.
- ÇAM, Esat; Siyaset Bilimi, Der Yayınları, İst. 1984.
- GÖNLÜBOL, Mehmet; Uluslararası Politika, Sevinç Matb. Ank. 1979.
- KAYRA, Erol; Les Organisations Internationales, D.E.Ü. Teks. Yay. İzm. 1983.
- DİNÇ, Güney; İnsan Haklarına uzanmak. İst. Say Matb. 1986.
- ÖZANKAYA, Özer; İnsan Hakları Üzerine Bir Deneme, İnsan Hakları Yıllığı, 7/8, 1985/1986.
- SENCER, Muzaffer; Uluslararası Sözleşmelerimizin Dili, İnsan Hakları Yıllığı, 7/8 1986.
- Avrupa Konseyi, Strasbourg, Avrupa Konseyi Basın ve Enformasyon Müd. lüğü, 1986.
- BOZKURT, Ömer; Avrupa Topluluğu ve Türkiye, TODAİ Yay. NO. 220, Ank. 1987.
- MADRA, Ömer; Bireysel Başvuru Hakkı ve Türkiye, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XI, 1987.
- SENCER, Muzaffer; Bireysel Başvuru Hakkı, İnsan Hakları Derneği Yayınları: 1, Ank. Orun Dizgi, 1987.
- BUCAK, Serhat; (Çeviri): Türkiye İşkence Raporu 1985, Roza Yay. İst. 1987.
- HELVACI, Nevzat; İnsan Hakları ve İşkence, Bilim ve Sanat, 1985.
- ÇEÇEN, Anıl; Kültürel Haklar, İnsan Yıllığı, 1985/1986.
- BAŞTÜRK, Abdullah; Demokrasi ve Sendikal Özgürlükler, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XI, 1986.

- GÜLMEZ, Mesut; Sendika Kurma Hakkının Uluslararası İlkeleri ve Türkiye, İnsan Hakları Yıllığı, TODAİ Yay.7/8, 1986
- ATATÜRK ve 1986 Dünya Barış Yılı: B.M. Türk Derneği Yayını No.13, Ank. Üniversitesi Basımevi, Ank. 1987.
- GİRİTLİ, İsmet; Atatürk ve Barış, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, II. 1986
- İNAN, Yüksel; Uluslararası Örgütler ve Terörizmle Mücadele, Gazi Ü. İ.İ.B. Fak. Dergisi, Ank. 1985.
- AHEM Yay. No.1: Birinci Avrupa Hukuk Haftası, İst. 1979.
- SAVCI, Bahri; Yaşamak Hakkı ve Boyutları. A.Ü. SBF. Yay. No.1, Ank. 1980.
- Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay. No.7: "Bahri Savcıya Armağan", Ank. 1988.
- ARMAĞAN, Servet; İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. No.274, Ank. 1987.
- AKALIN, Hasan Tahsin; Avrupa Konseyi (Avrupa Günü), E.Ü. Matb. İzm. 1967.
- OFFICE Des Communautés Européennes, Des Publications Officielles, "Vingt-Deuxième Réunion Jointe des membres De L'Assemblée Parlementaire Du Conseil De l'Europe, Luxembourg, le 14 Sept. 1976. (Ayrıca) Çeşitli Gazete ve Dergilerde çıkan Makaleler.
- Ergin NOMER/Özer ESKİYURT, Avrupa Sözleşmeleri, İst. Huk. F. Yay. No. 467, İst. 1975

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi